

MILJØKRIM

Forstyrrelse av hvalross på Svalbard

Polsk statsborger bøtelagt etter svalbardmiljøloven.

Fengselsstraff for spøkelsesfiske

Dømt etter både havressursregelverket og dyrevelferdsloven.

Dyretagedie i landbruket

Minst 1000 griser døde som følge av forsømmelse fra bonden.

Miljøkrim 1, 2024

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, forurensning, arbeidsmiljø, kunst, kulturminner og dyrevelferd. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen med flere. Bladet utgis to ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimenheten ved Økokrim

Utgitt: juni 2024

Ansvarlig redaktør:

førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaksjon:

spesialletterforsker Eva Landsem – *redaktør*
Mona Lisa Iversen – *grafisk ansvarlig*
politioverbetjent Kenneth Didriksen
spes.etterforsker/biolog Joachim Schjolden

Språkvask:

Språktjenesten ved Kripos

Opplag og trykk:

3100, Alsell

Adresse:

Postboks 2096 Vika, NO-0125 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettside: miljøkrim.no / okokrim.no

Abonnement på bladet:

Ønsker du å bestille bladet, endre mottakerinformasjon eller avslutte abonnementet, send en e-post til miljøkrim.okokrim@politiet.no.

Miljøkrimenheten ser positivt på bidrag fra leserne, både artikler, bilder, innspill og forslag til tema.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag. Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Meninger og ytringer fra eksterne som fremkommer i artikler gjengitt i Miljøkrim, representerer ikke nødvendigvis Økokrims holdning til det omtalte temaet.

Fremsidefoto: Pixabay og modifisert med KI

Innhold

Nummer 1, 2024

Leder & intervju

4

Tid for å prioritere miljøkriminalitet på Politihøgskolen

6

Politi, potetgull og påtalekompetanse i ny organisasjon

En samtale med Iver Huitfeldt – Økokrims første miljøkrimjurist

Natur & fauna

14

Aksjon hjortejakt

Arbeidsmiljø

16

Dødsulykker i nordisk arbeidsliv

Dyrevelferd

18

Forstyrrelse av hvalross på Svalbard

23

Fengselsstraff for spøkelsesfiske

27

En smertefull sannhet

35

Inndraging i ei dyrevelferdsak

38

Dyretragedie i landbruket

Kunst & kultur**45**

Kunst og kultur – brukt og hvitvasket

Smånytt**48**

Smånytt

Regler & dommer**53**

Nytt om regelverk

55

Nye dommar og førelegg (rettskraftige avgjerder)

64

Bjørnesaken fra Lierne

Fengselsstraff i 6 måneder for å ha skutt en bjørnebinne med to unger

72

Ulovlig snøskuterkjøring i utmark

76

Varsler flere kontroller og strengere straff mot ulovlig laksefiske

Fokus**78**

OSPAR Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic

79

Miljøkriminalitet: Ein global trugsel som krev godt, internasjonalt samarbeid

80

Miljøkriminalitet i trusselvurderinger

Forurensning & avfall**83**

Samarbeid om rettighetstap kan forebygge miljøkriminalitet

86Høge bølger i oppdrettsnæringa
Store miljøeffektar frå oppdrettsnæringa**95**

Den skjulte miljøkrisen under havet

98

Dømt for senking av båt

Tid for å prioritere miljøkriminalitet på Politihøgskolen

Norge står overfor en rekke alvorlige miljøutfordringer, fra ulovlig avfallshåndtering og forurensning til krypskyting, ulovlige terrenginngrep, utryddelse av truede arter, ødeleggelse av kulturminner og ulovlig fiske. Disse problemene truer ikke bare vårt lands naturlige skjønnhet, men også folkehelsen, økosystemene og vår økonomiske bærekraft. Til tross for dette har Politihøgskolen (PHS), som er ansvarlig for å utdanne fremtidens politifolk, ikke noe utdanningsprogram for bekjempelse av miljøkriminalitet.

I Politidirektoratets «Rammer og retningslinjer for etablering av nye politidistrikter av 16. juni 2017» fremgår det at politidistriktets enhet for etterforskning av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet «har et overordnet fagansvar for etterforskning av økonomiske straffesaker og miljøkriminalitet, og funksjonen har et selvstendig ansvar for etterforskning av alvorlig økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, jf. nasjonale retningslinjer for straffesaksbehandlingen. Funksjonen skal ha hensiktsmessig spesialistkompetanse for å sørge for høy kvalitet på etterforskningen.»

Dessverre er det ikke alle distrikter

som har miljøkriminalitet som en del av porteføljen i en slik enhet. En stor del av miljøkriminalitetssakene blir av de enkelte politidistriktene fordelt ut til de geografiske enhetene for videre etterforskning. Sakene skal da håndteres av personell som ofte har svært lite kunnskap og kompetanse om miljøkriminalitet. Dette har i mange tilfeller medført at alvorlige miljøkriminalitetssaker ikke blir tatt på alvor, eller at de blir dårlig etterforsket og påtalebehandlet. Dårlig sakshåndtering avskrekker lite, og kan dermed føre til økt miljøkriminalitet. Uten nødvendig kunnskap og ferdigheter blant våre politifolk vil Norge fortsette å være sårbart for denne typen kriminalitet.

Dette kunne langt på vei vært unngått hvis det i grunnutdanningen på PHS hadde vært noe opplæring i miljøkriminalitet, men i dag er slik kriminalitet ikke tema på bachelornivå. Manglende fagkunnskap i politidistriktene blir ytterligere svekket ved at PHS heller ikke gjennomfører etterutdanningsstudiene «bekjempelse av miljøkriminalitet» og «fiskerikriminalitet».

Det er synd at PHS ikke ser viktigheten av å bekjempe miljøkriminalitet,

Leder

Ansvarlig redaktør

Hans Tore

Høviskeland

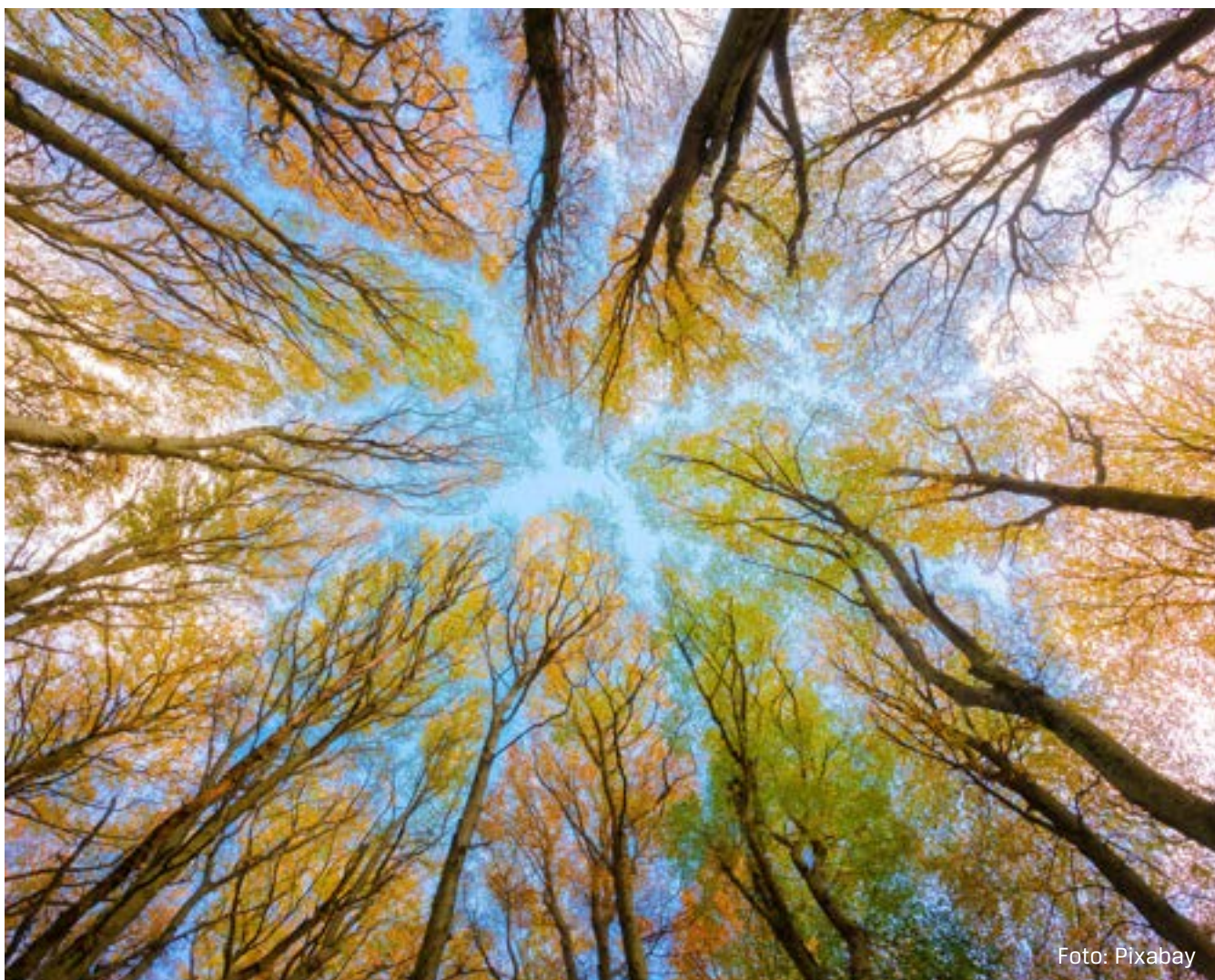

Foto: Pixabay

og ser at fagområdet krever spesiell kunnskap og ferdigheter for å håndteres effektivt. En uheldig signaleffekt er også at miljøkriminalitet ikke blir sett på som viktig å bekjempe.

Men miljøkriminalitet må tas på like stort alvor som annen alvorlig kriminalitet. Betydningen av å beskytte miljøet gjenspeiles i Grunnloven § 112. Bestemmelsen slår fast at alle har rett til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Utryddelse av arter er likevel blant de største miljøtruslene vi i dag står overfor.

I en tid hvor klimaendringer og miljøvern står høyt på verdens dagsorden, må også PHS reagere på disse realitetene. At PHS i et slikt trusselbilde ikke ser viktigheten av å ta for seg bekjempelse av miljøkriminalitet, hverken på bachelor-nivå eller etter- og videreutdanningsnivå, vitner om en høgskole som ikke følger med i tiden, og det fremstår som uforståelig.

Hans Tore Høviskeland

Foto: Privat

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, Økokrim
// kenneth.didriksen@politiet.no

En samtale med Iver Huitfeldt – Økokrims første miljøkrimjurist

Politi, potetgull og påtalekompetanse i ny organisasjon

– Forurensningen var jo en samfunnsskapt kriminalitet, sier Iver Huitfeldt, og mener et sammenfall av enkelte vesentlige samfunnsendringer var indirekte årsak til de første Økokrim-sakene om miljøkriminalitet.

Økokrim blir opprettet

– Politi og påtale mestret ikke fagfeltet «økonomisk kriminalitet», forteller Iver Huitfeldt. – Sakene som ikke ble henlagt av bekvemmelighetsgrunner, ble ofte overetterforsket, og det genererte enorme dokumentmengder uten at de fant ut hvor «hunden lå begravet».

Huitfeldt, den første juristen som jobbet med miljøsaker i det nystartede Økokrim, forteller engasjert om de bak-enforliggende årsakene til at enheten ble opprettet som et særorgan i politiet for 35 år siden.

– Det var nok både en generell oppfatning og også en realitet at den tidens økonomiske kriminalitet var et voksende

problem som politiet og påtalemyndigheten ikke mestret, sier Huitfeldt, og peker på at det manglet både kompetanse og organiseringen til å jobbe med disse sakene.

– Med tradisjonell kriminalitet som

Iver Huitfeldt ble cand.jur. i 1969, og startet sin juristkarriere som saksforbereder i trygderetten før han fortsatte som dommerfullmektig, høgskolelektor og underdirektør/leder for sosialavdelingen i Ullersmo fengsel. I 1982–1992 var han statsadvokat ved Eidsivating statsadvokatembeter, hvorav to år som førstestatsadvokat i Økokrim med ansvar for miljøsaker. Han fortsatte som advokat hos Regjeringsadvokaten før han i 1994 ble lagdommer i (nåværende) Borgarting lagmannsrett frem til pensjonsalder, avbrutt av flere internasjonale oppdrag innen Rule of Law/Human Rights.

vold og vinning var det lett for etterforskeren å vite hva som skulle etterforskes, men tidlig på 1980-tallet kom jappetiden og «hvitsnippforbryterne» – som de den gang ble kalt. Dette var en ny type kriminalitet som førte politiet inn i ukjent terreng med hensyn til både lovregler og prosesser.

– Som løsning på den voksende utfordringen ble derfor Økokrim etablert med en sterk og integrert påtaleledelse på plass. Enheten ble grunnlagt med ambisjoner om bedre faglig tilnærming til fagområdene økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, understreker Iver Huitfeldt.

Så hvordan ble da saksfeltene økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet behandlet før Økokrim?

– Kripos hadde en enhet for større økonomiske saker, som senere skulle bli grunnstammen i Økokrim, men i Kripos var det kun én jurist. Mitt inntrykk er at arbeidet mot økonomisk kriminalitet led av det, sier Huitfeldt, som nå kan se tilbake på en epoke med store endringer.

– Rundt om i landet hendte det ofte at økonomisaker bare ble liggende. Miljø saker fantes knapt, det var et nytt

behandling av økonomisaker for 30–40 år siden nevner Huitfeldt blant annet en politiadvokat som hadde rykte på seg for nærmest rutinemessig å henlegge alle slike saker.

– Det var endog en politimester som helt åpent saboterte pålegg fra statsadvokatene i Eidsivating om å jobbe med økonomisaker.

– I de første årene etter enhetens spede begynnelse, da Økokrim hadde sine beskjedne kontorer i Thorvald Meyers gate i Oslo, opplevde nok flere lokale politidistrikter at det nye særorganet var noe utenfor allfarvei på flere måter, ikke bare med hensyn til lokalisering.

Hvordan merket dere det...?

– Den gjengse oppfatningen var at det i økonomi- og miljø saker var vanskelig å vite hva som skulle etterforskes. Slike saker ble ofte ansett som «gjøkunger» som stjal ressurser og ødela for politimesterens måloppnåelse. – Kan det fortsatt være et problem, undrer Huitfeldt.

Mandat og organisering

Hvordan fungerte arbeidet med integrert etterforskning og påtale, det var vel en ny ordning?

– Ja, det er helt nødvendig for å kunne jobbe effektivt at det gjøres juridiske avklaringer underveis i etterforskningen. Da får man det beste ut av begge profesjoner. Påtalejuristen peker ut kursen og hva som skal være i fokus, og etterforskeren får mulighet til å grave dypt i de sentrale bevistemaene uten å bruke ressurser på uvesentlige eller irrelevante fakta.

Økokrim fikk også sitt eget kapittel 35 i påtaleinstruksen, hvorfor det?

– Økokrims organisering og fagansvar er ganske forskjellig fra politiet og påtalemyndigheten for øvrig, det gjorde det

« Som løsning på den voksende utfordringen ble derfor Økokrim etablert med en sterk og integrert påtaleledelse på plass.

og ukjent terreng som verken etterforskere eller jurister hadde særlig lyst til å bevege seg inn i – det var lett å gå seg vill, sier han, og peker på at det vistest mye bedre på statistikken når man «skuffet unna» den tradisjonelle kriminaliteten, og det var kanskje lettere å få oss av politimesteren.

I et tilbakeblikk om strafferettspleiens

nødvendig med særlige regler. Det var også for å lovfeste Økokrims mulighet til effektivt å kunne overta alle saker innenfor sitt fagområde uten å måtte innhente samtykke fra politimesteren eller riksadvokaten.

Hvordan ble så miljøkriminalitet del av Økokrims mandat?

– I 1980-årene fikk økonomiforbrytelse stor oppmerksomhet, parallelt ble det økt miljøbevissthet, og miljøpolitikken fikk et gjennombrudd. Det var daværende riksadvokat Georg Fredrik Rieber-Mohn som «landet» Økokrim. Han har fortalt meg at justisministeren ikke «beit på» idéen, men som lidenskape- lig fisker visste han at «ingen nøyer seg med ett kast med snøret», og da han lanserte ideen for finansministeren, ble det «napp». Med Rieber-Mohns interesse for natur- og miljøvern tror jeg han ønsket ett landsomfattende, felles organ.

Bellona kommer på banen

Hvordan var din inngang til å jobbe med miljøsakene?

– Det var en blanding av tilfeldigheter og interesse. Jeg tror jeg fikk den første miljøsaken i Eidsivating på en såkalt «jour», det vil si at alle saker som kommer inn den dagen, fordeles til samme statsadvokat. Bellona hadde begynt med sine aksjoner mot miljøforurensninger og hadde mottatt et tips om at en bedrift i

«**Bellona kom med spader og med media på slep og gravde opp noen av tønnene.**»

Fredrikstad hadde gravd ned tønner med et kjemisk stoff som potensielt var svært miljøskadelig på fabrikkområdet ved bredden av Glomma.

– Bellona kom med spader og med media på slep og gravde opp noen av

Foto: Øyvind Holmstad

tønnene. Det ble massiv mediedekning, minnes Huitfeldt, og forteller at han fikk tildelt ansvaret for denne saken. – Tønnene måtte undersøkes for å finne ut hva de inneholdt, og alle forventet jo at nå kommer «den store saken». Prøvene viste derimot at tønnene inneholdt så lite gifter at dersom det hadde kommet ut i Glomma, ville det knapt vært målbart.

– Forurensningsloven bestemmer i § 8 at forurensninger «som ikke medfører nevneverdige skader eller ulemper, kan finne sted uten tillatelse etter § 11». Det var rett og slett ikke grunnlag for annet enn å henlegge saken. Avgjørelsen ble påklaget til Riksadvokaten, som var enig.

« Resultatet var død fisk som fløt med buken i været.

Var Bellona også enige i avgjørelsen?

– Jeg hadde etterpå et møte med Bellona og Frederic Hauge der jeg så godt jeg kunne prøvde å overbevise dem om at påtalemyndigheten tok forurensningsaker alvorlig, men at denne saken måtte henlegges. Jeg tror de forsto det.

– På den tiden hadde jeg i bakhodet tanken om at «nå gjelder det at miljøsakene ikke kommer i miskreditt», men det var ikke derfor saken ble henlagt, understreker Huitfeldt.

– Nå ble jeg av mine kollegaer i Eidsivating ansett for «å ha kompetanse» på miljø saker og ikke minst på nykommeren «foretaksstraff». Ettersom jeg ga uttrykk for at saken hadde vært utfordrende og hadde mye større samfunnsmessig betydning enn mange andre saker, ble jeg tildelt dette saksfeltet. Jeg tror det var sånn det var, sier Huitfeldt.

Feilkok rett ut i Akerselva

– En annen sak jeg fikk i Eidsivating, var mot en stor vaskemiddel- og såpeproducent på Lilleborg ved Akerselva i Oslo.

– Av og til ble det «feilkok», og da ble feilproduksjonen satt på vent for at neste skift skulle helle det ut i renseskummen. I stedet ble hele dette feilkoket på 7 000 liter alkalisk lut helt ut i overvannskummen. Dermed rant det urensset ut i Akerselva. Resultatet var død fisk som fløt med buken i været. Det ble stor oppstandelse da dette skjedde, forteller Huitfeldt.

Hvordan ble denne saken fulgt opp?

– Saken ble etterforsket av Oslo politikkammer. Dette var utvilsomt ulovlig forurensning, og politiet innstilte på et forelegg mot foretaket på 50 000 kroner. Jeg syntes det var altfor lavt mot et så stort foretak. Det som var etterforsket, og som var grunnlaget for forelegget, var selve hendelsen. Informasjon om bedriftens økonomiske stilling manglet, sier Huitfeldt, og forklarer at han derfor sendte saken tilbake til politiet med pålegg om å innhente bedriftens regnskaper som grunnlag for straffutmåling.

– I påtegningen skrev jeg også, sier han, at foretaksstraffen som var foreslått i forelegget, ikke var til hinder for ytterligere etterforskning med tanke på personlig straffansvar hvis et forelegg ikke ble vedtatt. Det var jo et knep, et pressmiddel fra min side. En melding til bedriftens styre om at dersom saken først skulle føres i retten, kunne det være naturlig å etterforske ytterligere for å se om personlig ansvar kunne være aktuelt. Påtegningen var likevel legitim, jeg mener det var riktig å realitetsorientere foretaket.

Og hvordan reagerte foretaket på dette?

– Det var neppe grunnlag for personlig ansvar i denne saken. Det var en hjelpegutt som hadde helt stoffet ut i overvannskummen, og en tiltale mot ham ville vært «å skyte spurv med kanon». Å finne ut hvem andre som kunne være

Foto: Daniela N.

ansvarlig for at instruksen ikke var fulgt, kunne blitt omfattende. Uansett måtte man ha rettet ansvaret mot et lavt nivå i foretaket, og det var ikke der økokrim burde «svinge sverdet».

– Bedriften vedtok et forelegg på 500 000 kroner. For dette store foretaket var det egentlig «småpenger», men de eneste bøtene som til da kunne måle seg med denne størrelsen, var noen saftige bøter fra oljeproduksjonen i Nordsjøen.

– En rettsak med stor mediedekning og bilder av død fisk hadde jo også vært dårlig for bedriftens omdømme. Virksomheter som selger vaskemidler og såpe, bruker jo store summer på markedsføring og omdømmebygging.

– I ettertid kan vi konstatere at alle produksjonsbedrifter langs Akerselva som kunne medføre fare for forurensning, er blitt borte – i mellomtiden har flere vært bøtelagt – og turstien langs elva er blitt et populært rekreasjonsområde – for ikke å snakke om Grünerløkka, som er et ettertraktet område for mange.

Potetgullsakene

Du nevnte innledningsvis at miljøkriminalitet til dels var samfunnskapt?

– Jeg kom til økokrim parallelt med at Statens forurensningstilsyn (SFT) startet arbeidet med å kontrollere om tildelte konsesjoner ble fulgt. Ut av dette kom de store sakene jeg husker best fra økokrim, potetgullsakene mot to produsenter i området Toten/Gjøvik og én i Sør-Odal. Det var de sakene jeg henviste til som samfunnsskapt kriminalitet.

Hva gikk det ut på?

– Etter de første miljøsakene jeg ledet, var det nesten automatikk i at jeg fra starten av ble miljøstatsadvokaten i økokrim. På den tiden var det full algeoppblomstring i Mjøsa, blant annet toksinproduserende cyanobakterier (blågrønnalger) som produserte en rekke forskjellige giftstoffer. Det var mange kilder til denne forurensningen, blant de mer betydelige var potetgullproduksjon.

– Potetbedriftene hadde sine konsesjoner fra Røykskaderådet fra 1960-tallet, så vidt jeg husker. Konsesjonen og kapasiteten på renseanlegget var gitt ut fra forventet produksjon, og den var jo igjen basert på etterspørselen.

– 1960-tallet ble TV-tittingens tiår. Ingen hadde spist noe særlig potetgull

tidligere, nå ble hele Norge sittende foran TV-en og knaske potetgull. Produzentene gned seg i hendene, for her var det mulig god fortjeneste. Utover på 1980-tallet fikk vi enda flere TV-kanaler, det forsterket nordmenns nye vane med å knaske potetgull mens vi konsumerte såpeserier fra USA. Etterspørselen skjøt i været, men kapasiteten på renseanleggene fulgte ikke produksjonsøkningen. Resultatet var massive overskridelser av rensekravene og ditto lovbrudd, forteller Huitfeldt.

Havnet disse hendelsene i straffesporet?

– Ja, SFT anmeldte bedriftene til Økokrim. Den på Gjøvik var den første som ble etterforsket. Det viste seg at bedriften hadde bygget et godt synlig avløpsrør som førte overskuddsvannet fra produksjonen, som renseanlegget ikke hadde kapasitet til å behandle, utenom renseanlegget og urensset rett ut i Mjøsa. Det var nærmest komisk å ta røret i øyesyn og se en slik åpenbar sabotasje av rensekravene, sier Huitfeldt.

« Økokrim var opprettet for «å ta» de store. Et paradigmeskifte var på gang.

Hva ble straffreaksjonen i denne saken?

– Innstillingen fra Gjøvik politikammer var så vidt jeg husker en foretaksbot på 50000 kroner og inndragning på 25000 kroner. Sett hen til at bedriften hadde hatt betydelig fortjeneste av sin ulovlige produksjon, mente jeg dette var – ja, latterlig lavt.

– I de større sakene pleide jeg å sende et utkast til gjerningsbeskrivelse til foretakets advokat og ha et møte med dem. Det var for å unngå strid om et faktum som fra påtalemyndighetens side ikke

hadde stor eller prinsipiell betydning. Reaksjonsvalget pleide også å være et tema. Jeg innrømmer gjerne at dette har likhetspunkter med «plea bargaining», forskjellen er at mine marginer var små. Forelegget lød på 1,5 millioner i bot og det samme i inndragning. Det ble vedtatt.

– Selv om dette var noe lavere enn jeg først hadde ansett som riktig nivå, tenkte jeg at hverken Økokrim eller arbeidet mot miljøkriminalitet var tjent med å la bedriften gå konkurs, noe det faktisk var reell fare for.

– Jeg ble senere kollega i lagmannsretten med politiadvokaten som hadde hatt saken. Han kunne ikke skjønne at bedriften, med hans innstilling «i bønn», hadde akseptert en så kraftig reaksjon? Jeg måtte bare svare at med den nye foretaksstraffen gjaldt ikke lenger den gamle bøteskalaen som satt i ryggmargen hos politiet.

– Økokrim var opprettet for «å ta» de store. Et paradigmeskifte var på gang. I løpet av prosessen hadde bedriften skjønt det. Heller ikke denne bedriften hadde noe ønske om den negative omtalen som en rettssak kunne medføre.

– Jeg erkjenner gjerne at min prioritet den gang var å etablere at med Økokrim var miljøkriminalitet blitt en realitet – mange vedtatte forelegg ville etablere et straffenivå. Det ville i seg selv virke preventivt overfor bedriftsledere og styre.

– De andre potetsakene endte med tilsvarende reaksjoner. Det var også flere andre slags forurensningssaker i starten som endte med forelegg mot foretak, og som ble vedtatt.

Snuoperasjon i NHO

Hvordan reagerte bedriftene på denne nye praksisen fra politi og påtalemyndighet?

– Jeg husker at jeg i flere sammenhenger fremholdt at konsesjonen var

bedriftens tillatelse til å produsere, den kunne ikke gjemmes nederst i en skuff. Men på den tiden tenkte ikke lederne i næringslivet sånn, det var produksjon og lønnsomhet bedrifts- og styrelederne var opptatt av. – De første reaksjonene etter flere saftige foretaksbøter var: «Men nei, vi er ikke kriminelle, vi». Men lovbrutere var nettopp det de var, påpeker Huitfeldt.

– Så endret det seg, jeg tror snuoperasjonen kom på en årskonferanse i NHO med en erklæring: «En bedrift må overholde forurensningsloven og alle andre regler som regulerer vår virksomhet, blir vi tatt, kan vi ikke stå der og pukke på at vi er jo så samfunnsnyttige, det går ikke lenger!»

– Påtalemyndigheten hadde initiert et paradigmeskifte i håndhevingen av miljøsakene, og mentaliteten i næringslivet endret seg, minnes Iver Huitfeldt, og fortsetter: –Ja, Økokrim gjorde en forskjell, som det er blitt så populært å si nå.

Veien videre

– Jeg husker at miljøsakene, ikke minst de som handlet om rovdyr og jakt, etter hvert ble tatt godt imot av politifolk rundt omkring i landet, oppsummerer Huitfeldt. Det var utfordrende saker som krevde mye av en etterforsker. Og så hjalp det godt på motivasjonen at miljøsakene hadde medvind i media. Lokalt kunne det nok av og til butte imot, det var ikke alltid så kjekt å være «polti» når det kunne skape problemer for en lokal hjørnestensbedrift eller en bedrift som sysselsatte familie, slekt og venner.

Har du jobbet med økonomi- og miljø-saker etter at du sluttet i Økokrim?

– Jeg har alltid vært oppslukt av det jeg holder på med i øyeblikket, så nei. Etter at jeg gikk ut døren hos Økokrim, har jeg bare fulgt med på avstand. Men jeg har jo konstatert at mine etterfølgere

har gjort en god jobb. Selv om jeg bare har fulgt med sporadisk, er jeg ikke minst imponert over bladet Miljøkrim.

– Fra århundreskiftet og årene fremover har fokus for mine interesser vært internasjonale oppdrag med «Rule of Law and Human Rights» i tidligere kommunistland og i Vietnam. Jeg innbiller meg at jeg har vært med på å gjøre en forskjell der også – det gjelder i hvert fall i Moldova.

Hva tenker du om Økokrim og fremtiden?

– Jeg vil ikke synse om Økokrims arbeid fremover, repliserer Huitfeldt. – Sett i ettertid kan det ikke være tvil om at det var helt nødvendig å opprette Økokrim, og slik samfunnet har endret seg, er behovet nå enda større enn det var den gangen. Økonomisk kriminalitet er blitt svært sofistisert, og når det gjelder miljøkriminaliteten, har jeg inntrykk av at forurens-

« Men lovbrutere var nettopp det de var.

ningssakene fra produksjonsbedrifter er blitt borte. Jeg tenker at straff virker, og kanskje er det Økokrims fortjeneste?, spør Huitfeldt og legger til at det er bra at Økokrim bruker mer ressurser på saker som gjelder naturen.

– Fremover er det viktig at Økokrim og politi og påtale for øvrig får tilstrekkelige ressurser og den nødvendige kompetansen til å fronte også oppdukkende former for moderne kriminalitet. Politikerne må innse at tiden for den gamle – den gang gode – «konstabær'n i gata» er forbi, avslutter Iver Huitfeldt.

Tekst: PEL og miljøkoordinator **Bjørn Helge Skurtveit**, Vest politidistrikt

Foto i artikkelen: **fra aksjonen**

// bjorn.helge.skurtveit@politiet.no

Ulovlig oppbevaring av
← rifle i kjøretøy

Aksjon hjortejakt

Ei novemberhelg i 2023 opplevde ein del jegerar i Vestland noko utanom det vanlege: å bli kontrollert ute på hjortejakt. Fleire vart melde til politiet for ulovleg oppbevaring av våpen i bilen.

For mange er jakta det store høgdepunktet på året. På Vestlandet er det hjorten som i all hovudsak lokkar jegerane ut i skogen. Tall frå SSB (Statistisk sentralbyrå) viser at det for jaktåret 2022/2023 var registrert totalt 134 100 jegerar i landet, og av desse opplyste 50 900 å ha vore med på hjortejakt. Vestland fylke er fylket med mest hjortejakt, med over 24 000 hjort felt i fjor. Dei siste åra har talet på registrerte hjortejegerar lege på rundt 11 000. I tillegg leiger mange jegerar frå andre fylker jaktterreng på Vestlandet kvart år. Kvar haust er det difor mykje folk som ferdast med jaktvåpen ute i terrenget og i bil langs vegane, og til alle døgnets tider. Dette er ein aktivitet som politiet i svært liten grad har kontrollert og hatt fokus på. Årleg mottar vi ei rekkje tips om ulovleg jakt, og vi ønskte difor å gjennomføre ein større kontroll med vekt på mellom anna korleis folk gjennomfører jakta, promillekontroll, dokumentkontroll og våpenhandtering.

Tverretatleg samarbeid

Kontrollen vart lagt til ei fullmånehelg i slutten av november, og var ein samarbeidskontroll saman med Statens naturoppsyn, lokale fjelloppsyn og politiet og påtalemakta. Dei ulike etatane

utfyller kvarandre godt, og erfaringa er at kontrollane blir langt betre ved samhandling.

I forkant av kontrollen vart det gjennomført eit informasjonsmøte med mannskapa, der plan, handheving osv. vart gjennomgått. Totalt 18 personar deltok på kontrollen som strekte seg over tre dagar (fredag-søndag). Vi hadde patruljar ute langs vegane både dagtid og kveld/natt. Målet var først og fremst ein førebyggjande kontroll der synlege patruljar skulle vere ute på vegane i bil og kontrollere og prate med flest mogleg jegerar.

Kjørte rundt med våpenet i fanget

Vi valde å legge kontrollane til indre Nordfjord, indre Sogn, Bjørnafjorden/Tysnes og Rosendal, ettersom dette er område der ein har registrert tips om ulovleg jakt. Totalt 37 jegerar vart kontrollerte denne helga. Fleire av dei vart stansa og kontrollerte medan dei var ute og køyrte bil. Oppbevaring av våpen under transport var også fokus i denne kontrollen. Ifølgje våpenlova § 20 skal våpen og ammunisjon under transport vere pakka slik at dei ikkje er synlege eller lett tilgjengelege. Våpen og ammunisjon skal vere skilde frå kvarandre. Kontrollen avdekte at ein del jegerar kan ta litt lett på denne regelen. Ved fleire tilfelle stansa og kontrollerte patruljane bilar der jegerar satt med våpenet i fanget eller hadde det lett tilgjengeleg attmed seg. Totalt åtte jegerar vart melde til politiet denne helga for å ha hatt våpenet synleg og lett tilgjengeleg under bilkøyring. Kvar femte

kontrollerte jeger oppbevarte altså ikkje våpenet sitt etter regelverket. Elles var heldigvis det aller meste i orden.

Alt i alt var det ein vellukka kontroll. Kontrollatane fekk vist seg over eit stort område, dei kom i kontakt med mange jegerar, og avisene skreiv om kontrollen i etterkant. Vi håper med slike kontrollar at jegerane vert meir bevisste om regelverket rundt jakt, og ikkje minst våpenhandtering under transport.

« Ifølgje våpenlova § 20 skal våpen og ammunisjon under transport vere pakka slik at dei ikkje er synlege eller lett tilgjengelege. Våpen og ammunisjon skal vere skilde frå kvarandre.

Statens nauoppsyn (SNO) på jobb →

Tekst: lagdommer **Rune Bård Hansen**, Agder lagmannsrett
// rune.bard.hansen@domstol.no

Gjør vi de samme feilene, og er endring mulig?

Dødsulykker i nordisk arbeidsliv

Dette er en «old school» kronikk om bekjempelse av arbeidsmiljøkriminalitet. Jeg ønsker å rette fokus tilbake til 90-tallet da riksadvokaten gav ut det siste av en rekke rundskriv om denne kriminalitetsformen, og Økokrim begynte sitt arbeid med å styrke etterforskning og påtalebehandling av alvorlige arbeidsulykker. Dette kom som et supplement til en stor samfunnsinnsats for å redusere dødsulykkene, og det gav resultater.

Fra industrien vokste fram på 1800-tallet og til begynnelsen av 2000-tallet red dødsfallene norsk arbeidsliv som en mare. Så sent som på 90-tallet omkom nærmere 60 arbeidstakere på jobben hvert år. Siden den gang har antall arbeidsskadedødsfall stort sett ligget stabilt på mellom 30 og 40 hvert år. Men vi kan på langt nær være fornøyd. Gjennomsnittlig har 32 personer omkommet i arbeid de siste

5 årene. Det innebærer en altfor tidlig – og ofte helt unødvendig – slutt på livet for arbeidstakeren, og det får store ringvirkninger for tusenvis av familiemedlemmer, venner og kolleger.

Har arbeidet mot arbeidslivskriminalitet ført til nedprioritering av arbeidsmiljøkriminalitet?

Det bekymrer meg at den tradisjonelle dødsulykkeetterforskningen de senere år har kommet i skyggen av arbeidslivskriminalitet, et mangehodet troll av trygdebedrageri, ulovlig bruk av utenlandsk arbeidskraft, skattesvik og avgiftsun-

« Gjennomsnittlig har 32 personer omkommet i arbeid de siste 5 årene.

dragelse. Det er opprettet en rekke A-krimsentre der etatene skal kraftsamle sine ressurser i kamp mot dette uvesenet. Det er vel og bra, men det er en fare for at man favner for vidt, slik at sakene blir uoversiktlige og svært gamle, med henleggelse og strafferabatt som resultat. Den beryktede Lime-saken er et godt eksempel på at det beste ble det godes fiende. Riktignok fikk vi noen viktige dommer med lange fengselsstraffer etter nærmere ti års etterforskning og rettsprosess, men til en svært høy pris. Ressursbruken var formidabel, og andre viktige saker ble skadelidende.

Har overtredelsesgebyret frigjort ressurser til dødsulykkeetterforskning?

Fra 2014 har Arbeidstilsynet hatt hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr. Dette har ført til at antall anmeldelser til politiet har stupt fra rett under 1000 per år i perioden 2000–2010 til ca. 750 per år de siste årene. Man skulle tro at de fleste dødsulykkene blir anmeldt, og at etterforskningen bør være bedre og gå raskere enn tidligere. Men har dette slått til i praksis? Jeg har nettopp startet en to måneders studiepermisjon med tanke på å belyse dette i et nordisk perspektiv.

Sverige og Danmark som sammenlikningsgrunnlag

Det er mange relevante likheter mellom Sverige, Danmark og Norge. Alle tre land har et arbeidstilsyn, i Sverige heter det Arbetsmiljöverket og i Danmark Arbejdstilsynet, som kan gi overtredelsesgebyr.

Også der blir kun de alvorligste sakene anmeldt til politiet. Norge har ca. 5,5 millioner innbyggere, mens Sverige har 10,5 og Danmark snaut 6. De siste 5 år har ca. 160 arbeidstakere omkommet i Norge, 200 i Sverige og ca. 180 i Danmark. I forhold til folketallet er det altså Sverige som tilsynelatende kommer «best» ut, men

« Fra 2014 har Arbeidstilsynet hatt hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr.

samtidig vet jeg at blant annet svensk fagbevegelse er svært skeptisk til politiets innsats på området.

I løpet av sommeren er min plan å besøke Arbeidstilsynet og påtalemyndigheten i Sverige og Danmark og samle informasjon om lov- og forskriftsverk, rettspraksis og etterforskningsmetoder som blir brukt i dette arbeidet. Det kan også være aktuelt å møte journalister og forskere med erfaring fra feltet. Før nyttår håper jeg å ha ferdig en artikkel som i et «nøtteskall» sammenfatter de tre landenes regelverk og praksis. Mitt håp er at arbeidet kan munne ut i noen anbefalinger som kan komme til nytte både i Norge og våre naboland.

Oversiktsbilde med vedkommende på vei
↓ bort fra hvalrossen.

Tekst: politiadvokat **Magnus Rindal Fredriksen**,
Sysselmesteren på Svalbard

Foto i artikkelen: **Sysselmesteren**

// Magnus.Fredriksen@sysselmesteren.no

Forstyrrelse av hvalross på Svalbard

En polsk statsborger ble i april 2024 bøtelagt av Sysselmesteren på Svalbard etter å ha oppsøkt og forstyrret en hvalross som hadde søkt tilhold innerst i Adventbukta i Longyearbyen. Etter totalfredningen i 1952 har bestanden av hvalross på Svalbard vært økende, og fra tid til annen oppsøker hvalross Adventfjorden og Longyearbyen til stor interesse for både fastboende og turister. Flere andre personer observerte også hvalrossen denne kvelden, men holdt god avstand. Saken ble plukket opp av flere medier, blant annet av BBC, og hendelsen fikk både nasjonal og internasjonal oppmerksomhet.

Mandag 17. april 2024 ca. kl. 21.00 fikk Sysselmesteren melding fra publikum om at en person hadde tatt seg ut på isen innerst i Adventbukta og oppsøkt en hvalross som lå der. Longyearbyen er ikke større enn at vakthavende sysselmesterførstebetjent kunne observere deler av hendelsen fra stuevinduet. På besøk hos vakthavende var det ytterligere to kollegaer som observerte

og dokumenterte hendelsen, og som vurderte at hvalrossen ble forstyrret av siktedes opptreden. Sysselmesterens patrulje ble kalt ut og fikk etter kort tid kontakt med mannen, som viste seg å være en polsk turist som hadde kommet til Svalbard samme dag.

Svalbard har en unik natur og et unikt dyreliv og er ansett for å være blant Europas siste villmarker. Dette ble anerkjent allerede ved inngåelsen av Svalbardtraktaten av 9. februar 1920, som sikret norsk suverenitet over øygruppen, men som også påla norske myndigheter forpliktelser til å ivareta det særegne og sårbare

foldloven, kulturminneloven og forureningsloven, gjelder ikke på Svalbard. I stedet er det gitt en egen lov – lov av 15. juni 2001 om miljøvern på Svalbard (svalbardmiljøloven) som har som formål å opprettholde et tilnærmet uberørt miljø på Svalbard når det gjelder sammenhengende villmark, landskap, flora, fauna og kulturminner. Loven er supplert med en rekke forskrifter, blant annet om opprettelser av naturreservater, nasjonalparker og verneområder. Bevaringen av Svalbards særegne villmarksnatur er et av de overordnede målene for norsk svalbardpolitikk, og kommer frem i Meld. St. 32 (2015–2016) og tidligere stortingsmeldinger om Svalbard.

Utviklingen på Svalbard, med endringer i lokalsamfunnene, økt turisme og klimaendringer har skapt et behov for endringer i miljøregelverket. I Prop. 47 L (2023–2024) om endringer i svalbardmiljøloven (beskyttelse av sjøfugl og isbjørn, overtredelsesgebyr, opprydding m.m.) ble det foreslått endringer i svalbardmiljøloven bl.a. for å ivareta den økte ferdselen på øygruppen. Proposisjonens forslag ble fulgt opp av energi- og miljøkomiteen ved Innst. 281 L (2023–2024), som nå ligger til lovbehandling i Stor-

« Svalbard har en unik natur og et unikt dyreliv og er ansett for å være blant Europas siste villmarker.

miljøet. Av Svalbardtraktaten artikkel 2 følger det at «*Det tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til sikre bevarelsen og – om nødvendig – gjenoprettelsen av dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann...».*

De alminnelige vernelovene som gjelder på fastlandet, slik som naturmang-

Illustrasjonfoto, Svalbard. →

tinget. Ved forskrift om endring i forskrift om motorferdsel på Svalbard ble det tilføyd en ny bestemmelse i motorferdsel-

« Svalbardmiljøloven, har som formål å opprettholde et tilnærmet uberørt miljø på Svalbard når det gjelder sammenhengende villmark, landskap, flora, fauna og kulturminner.

forskriften § 12b som angir avstandskrav til liggeplasser for hvalross ved motorferdsel i sjø. Forskriften trer i kraft 1. januar 2025.

I svalbardmiljøloven § 5 er det gitt en generell aktsomhetsplikt som bestem-

mer at «*enhver som oppholder seg eller forestår virksomhet på Svalbard, skal vise hensyn og opptre varsomt så naturmiljø og kulturminner ikke påføres unødig skade eller forstyrrelse*».

Videre er det i svalbardmiljøloven § 73 gitt bestemmelser om ferdsel i naturen. Første ledd fastslår allmenhetens rett til ferdsel. Av bestemmelsens annet ledd fremgår det at: «All ferdsel på Svalbard skal foregå på en måte som ikke skader, forsøpler eller på annen måte forringer naturmiljøet eller kulturminner eller fører til unødig forstyrrelse av mennesker eller dyreliv.» Ifølge forarbeidene (Ot.prp. 38 2000–2001 s. 86) innebærer bestemmelsen i § 73 annet ledd en skjerpet aktsomhetsplikt ved ferdsel som kan skade dyrelivet. Bestemmelsen omfatter all ferdsel, også til fots.

Foto: Pixabay

Den siktede oppsøkte hvalrossen ute på isen og gikk svært nær dyret. Av vitnebeskrivelsene ble det angitt at siktede kun var noen få meter unna og langt innenfor det som er anbefalt avstand til hvalross (Dyreliv på Svalbard 2019 – publisert av Norsk Polarinstitutt). Hvalrossen skal ha reagert på mannens opptreden ved blant annet ved å heve overkroppen opp og ned flere ganger, og kort tid etter trakk den seg tilbake fra isen og svømte ut fjorden. Det er klart at ferdsel på Svalbard i mange tilfeller kan medføre «forstyrrelse» av dyrelivet. Det er imidlertid et krav om at forstyrrelsen må være «unødig». Etter Sysselmesterens vurdering var forstyrrelsen

«**Fra Sysselmesterens side har det vært en prioritert oppgave å reagere forholdsvis raskt på straffbare forhold, og da særlig overtredelser av svalbardmiljøloven.**

klart «unødig» og av en slik karakter at det var grunnlag for å opprette sak og ilegge straffereaksjon. Det å oppsøke en hvalross på isen med få meters avstand er ellers også en klar fare for vedkommende selv.

Etter svalbardmiljøloven § 99 første ledd straffes overtredelser av bestemmelser fastsatt i eller i medhold av loven med bot eller fengsel inntil 1 år. Både forsettlige og uaktsomme overtredelser rammes. Ved grove overtredelser som angitt i annet straffalternativ heves

strafferammen til fengsel i fem år.

Det er tidligere gitt få straffereaksjoner fra Sysselmesteren/Sysselemannen for overtredelse av svalbardmiljøloven § 73 annet ledd, og sakene ligger tilbake i tid. Av sammenlignbare saker har en hatt en rekke saker knyttet til forstyrrelse av isbjørn, som er regulert i en egen bestemmelse i svalbardmiljøloven § 30 fjerde ledd. I disse sakene har det de seneste årene vært utferdiget forelegg på rundt 20 000 kroner når det ikke forelå spesielle formildende eller skjerpene omstendigheter. Sysselmesteren besluttet å fastsette boten til 12 500 kroner. I vurderingen av botens størrelse ble det også til en viss grad lagt vekt på prosessøkonomiske hensyn samt opplysninger om siktedes økonomi. Fra Sysselmesterens side har det vært en prioritert oppgave å reagere forholdsvis raskt på straffbare forhold, og da særlig overtredelser av svalbardmiljøloven, både av allmennpreventive hensyn, men også tatt i betraktning at en forholdsvis høy andel av de involverte er utenlandske borgere med begrenset tilknytning til Svalbard og til Norge. Forelegget ble vedtatt på stedet.

Tekst: politiadvokat og fagansvarlig for dyrevelferds kriminalitet **Tone Strømsnes Olsen**, Økokrim

Foto i artikkelen: **Fiskeridirektoratet**

// tone.stromsnes.olsen@politiet.no

Fengselsstraff for spøkelsesfiske

En skipper på en liten fiskebåt i Troms ble i februar dømt til fengsel for manglende røkting av torskegarn. Dommen er den første hvor noen straffes for spøkelsesfiske, ikke bare etter havressursregelverket, men også etter dyrevelferdsloven, og den viser at samfunnet ser alvorlig på slik miljøkriminalitet.

Jeg leste nylig at noen fiskere i Vesterålen hadde fått opp et garn da de skulle strekke tau. I garnet, som så ut til å ha stått i havet lenge, var det mye død fisk, noen levende flyndrer og 34 døde sjøfugler¹. Hvor mange dyr som faktisk har

gått i garnet og lidt i den tiden det har stått i havet, kan man bare spekulere i. Og historien er dessverre ikke unik. Hvert år etterlates eller dumpes store mengder fiskeutstyr som teiner, garn og liner i havet. Årsakene til dette er flere. Utstyr kan

↑ Død nise i en av garnlenkene. Det ble funnet til sammen 19 døde niser i denne lenken med garn.

1. Vesterålen nettavis 19. april 2024, <https://www.vol.no/nyheter/i/dR50PJ/fant-garn-med-34-drukna-skarver-miljoekriminalitet-av-verste-sort>.

TNTS-2023-166601

Det var både død og levende fisk i → garnlenkene.

Bildet viser restene av en død nise. ↓

slite seg og forsvinne i hardt vær, det kan dumpes i den hensikt å bli kvitt det, eller det kan rett og slett etterlates.

Den siste tiden har det vært mye fokus på dyrevelferd for fisk i akvakulturnæringen, men utfordringene med dyrevelferd finnes også ellers i havbruksnæringen. Marin forsøpling og spøkelsesfiske utgjør et globalt og stort

« Marin forsøpling og spøkelsesfiske utgjør et globalt og stort problem for miljøet og dyrevelferden.

problem for miljøet og dyrevelferden. Fisk er et av Norges største eksportprodukter i en stor næring med mange aktører som utnytter våre felles naturgoder. Det er viktig å bevare og bruke havet og marine ressurser på en bærekraftig måte, som samtidig ikke utsetter dyr for fare for unødige påkjenninger og belastninger.

Globalt og stort problem

Garn som blir stående i havet, forsøpler og fortsetter å fiske i lang tid, ofte over flere år. Det er det vi kaller spøkelsesfiske.

Slike garn påfører dyr unødig lidelse og død, og strider mot samfunnets mål om at alle dyr skal ha god velferd. I Økokrims trusselvurdering av 2022 og politiets trusselvurdering av samme år blir marin forsøpling trukket frem som aktuelle trusler, og det er viktig at samfunnet og aktørene ser alvor. Økokrim beskriver trusselen slik:

«Marin forsøpling er en stor utfordring i Norge, og oppdagelsesrisikoen er lav. Mye av avfallet i sjøen stammer fra foretak som gjentar handlingene selv etter sanksjonering.

Næringsaktører som forsøpler oppnår store kostnadsbesparelser ved å ikke ivareta redskaper i henhold til lover og regler eller ved å unnlate å behandle avfall. De største kildene til marin forsøpling er etterlatte fiskeredskaper, uvær og akutte hendelser som medfører tap av redskaper og last samt utslipp fra skip og virksomheter som forurenses fra land til hav.

I nordiske havområder er yrkesfiskere, fritidsfiskere og havbruksnæringen

ansvarlig for en stor del av den marine forsøplingen.»²

I saken som gikk for Nord-Troms og Senja tingrett,³ hadde en skipper på en liten fiskebåt satt ut to garnlenker på henholdsvis 20 og 25 torskegarn i Ullsfjorden. Etter havressursregelverket er det påbudt å rømte torskegarn hver dag. Av ulike hindringer som oppstod, dro ikke skipperen opp garnene, og dagene gikk. Da Fiskeridirektoratets sjøtjeneste etter en måneds tid mottok et anonymt tips om garnlenkene, tok de kontakt med rederiet som lovte å rydde opp. Dette ble likevel ikke gjort, og nesten fire måneder senere, etter et nytt tips, dro sjøtjenesten opp garnene. Det som møtte dem, var store mengder død og rått fisk og krabbe, og restene av 23 niser.

Det straffbare er den unødige lidelsen

Dyrevelferd handler om innlevelse, empati og respekt for individer, og dyrevelferdsloven fastsetter at alle dyr skal beskyttes mot fare for unødig påkjenninger og belastninger⁴. Vi må begynne å se på marine dyr på samme måte som vi

«**En nise utsettes for den samme lidelsen som en hund gjør ved drukning.**

ser på landdyr. En nise utsettes for den samme lidelsen som en hund gjør ved drukning. Og også fisk og krabbe er san-

sende vesener. Dette skriver veterinær Arve Nilsen, som var sakkyndig i saken som gikk for Nord-Troms og Senja tingrett, mer om dette i egen artikkel i denne utgaven av Miljøkrim.

Det er viktig å poengtere at problemstillingen ikke er hvorvidt garnfiske utført i tråd med regelverket, er dyrevelferds-

«**Spøkelsesgarn som blir stående, har ikke et formål som rettfærdiggjør den faren for lidelse dette utsetter dyr for.**

messig forsvarlig. Fiske med garn er en allment akseptert fangstmetode. At fisk og krabbe dør i garnene ved normalt fiske, er i lys av formålet med garnfiske – mat, og også næring – ikke «unødig» påkjenning eller belastning, men en naturlig konsekvens av fangstmetoden. Det er heller ikke unormalt at niser går i garn, og det er vanskelig å forebygge dette ved ordinært garnfiske. Det er derfor akseptert at niser kan drukne i garn ved fiske i tråd med regelverket. Det er den langvarige fiskingen fordi garnet ikke rømtes ofte nok, som er i strid med dyrevelferden. Spøkelsesgarn som blir stående, har ikke et formål som rettfærdiggjør den faren for lidelse dette utsetter dyr for.

Ville dyr har samme vern som husdyr

Skipperen i Troms ble dømt til fengsel for spøkelsesfiske, og dommen sender et tydelig signal om at dette anses som en alvorlig overtredelse. Tingretten viser til det straffenivået som har etablert seg

2. Økokrim trusselvurdering 2022 s. 25.

3. Nord-Troms og Senja tingretts dom av 15. februar 2024, TSTS-2023-166601.

4. Dyrevelferdsloven § 3.

etter den første høyesterettsdommen etter dyrevelferdsloven i 2016.⁵ Men etter min mening foretar tingretten to feilvurderinger når den så viser til to «særtrekk» ved saken som retten mener må føre til et vesentlig lavere utgangspunkt for straffutmålingen enn aktors utgangspunkt på 120 dager fengsel.

For det første viser tingretten til at «de dyrevelferdsmessige påkjenningene ikke [er] påført ved en aktiv handling, men ved en unnlattelse av å røkte et i utgangspunktet lovlig fiskeredskap.» Dette blir feil. At påkjenningene utløst ved garnfiske i utgangspunktet er lovlige – så lenge det fiskes i henhold til regelverket – vil ikke gjøre den manglende røktingen mindre straffverdig. Det er ikke holdepunkter i rettspraksis for å differensiere mellom det å påføre en fare for påkjenning eller belastning ved en aktiv hand-

« Det er ikke holdepunkter i rettspraksis for å differensiere mellom det å påføre en fare for påkjenning eller belastning ved en aktiv handling enn ved passivitet.

ling enn ved passivitet. Til sammenligning vil det ikke være mindre straffverdig å lukke fjøsdøren og unnlate å gi dyrene sine mat og stell, enn å aktivt påføre dem påkjenninger ved vold. Førstnevnte kan faktisk være mer straffverdig da de påkjenninger og lidelser da dyrene blir utsatt for, vil vare over lengre tid.⁶

For det andre viser tingretten til at det var ville dyr og ikke husdyr som ble rammet ved spøkelsesfisket. Dyrevelferdsloven verner alle dyr, og tingrettens

vektlegging av at domfelte ikke hadde det «omsorgsansvaret for fisk, niser og krabber som det eksempelvis en hundeeier eller storfebonde har for dyr i egen husholdning», har ingen støtte i rettskilder. I så måte mener jeg også det blir feil å henvise til straffenivået for brudd på påbudet om human jakt i viltloven § 19 og en høyesterettsavgjørelse fra 2003.⁷ Nivået for straff etter viltloven § 19 ligger etter min vurdering for lavt, og det er en utvikling mot å få straffenivået til å samsvare mer med nivået etter dyrevelferdsloven. Det er i den sammenheng viktig å påpeke at det siden dyrevelferdslovens ikrafttredelse i 2010 og etter de første høyesterettsavgjørelsene i 2016 har skjedd en markant økning av straffenivået for dyrevelferdsovertredelser. En henvisning til en avgjørelse fra 2003 har således svært liten rettskildemessig verdi. Domfelte hadde ved bevisst å unnlate å dra opp garnene satt dyrene i en situasjon hvor de ikke hadde mulighet til å ivareta seg selv. Da spiller det ingen rolle om dyrene var ville eller husdyr. Også marine dyr vi mennesker ikke har omsorg for, har rettslig vern, og, som høyesterett så klokt uttrykker det i Jøa-dommen:

«Straffenivået kan dessuten bidra til å høyne dyrs status og vil gjennom dette kunne ha en holdningsskapende effekt.»⁸

Selv om tingretten etter min vurdering tar noen feilvurderinger, er dommen viktig, og jeg håper den vil bidra til kunnskapsøkning og et større fokus på marine dyrs velferd.

5. Lukas-dommen, HR-2016-295-A.

6. Se for eksempel LG-2023-11243.

7. Rt-2003-104, der det ble fastsatt en bot på 20 000 kroner for utplassering og manglende tilsyn av en fangstklar gaupefelle.

8. Jøa-dommen, HR-2016-2285-A, avsnitt 35.

Tekst: forsker **Arve Nilsen**, Veterinærinstituttet
// arve.nilsen@vetinst.no

En smertefull sannhet

Hvilken evne har dyr som lever i havet, til å oppleve stress og smerte? Finnes det viktige forskjeller mellom pattedyr, fisk og krepsdyr? Og hvilke konsekvenser kan dette ha for lovgivning og praksis for hvordan vi behandler dyrene?

Norge er en nasjon med sterke tradisjoner for fiske og fangst, og marin fauna er fortsatt noe vi høster av i stor målestokk. Globalt fanges det én til tre tusen milliarder fisk i året, langt mer enn det vi avliver av oppdrettsfisk, pattedyr og fugler til bruk som mat. Etikk i fiskeriene handler i stor grad om økologi og bærekraft i form av en forsvarlig forvaltning av bestander av dyr, lite om velferd for det enkelte individet. Fangstmetodene og håndteringen av levende marine dyr er tilpasset dette.

Det marine dyrelivet omfatter svært forskjellige arter med åpenbart ulike egenskaper. Her finner vi alt fra nesten mikroskopiske krepsdyr til verdenshistoriens største nålevende skapning, blåhvalen. Det er fisk som lever hele sitt liv i dypet, som haiarten håkjerring, fisk som vandrer mellom ferskvann og sjøvann, som laksefisk og ål, og også mange dyr som lever i luft, men som henter all maten sin fra havet, som oter, sel og sjøfugl. En generell vurdering av alle disse dyrear-

tene og deres fysiologiske og mentale egenskaper er lite hensiktsmessig.

Dyrevelferd

Evne til sansing er noe vi deler med alle levende organismer. Mange forskere mener at hos dyr var det denne jobben med å tolke signalene fra disse sansene som var drivkraften bak utviklingen av et nervesystem som på et eller annet tidspunkt i evolusjonen ble stort nok til å opprettholde en synkronisert elektrisk aktivitet der hele sentralnervesystemet er koblet sammen i ett felles «supernettverk», også kalt bevissthet. Denne bevisstheten

«**Evne til sansing er noe vi deler med alle levende organismer.**»

blir fargelagt og i stor grad styrt av følelser, skapt i dypet av de eldste delene av hjernen. Det er, og vil alltid være, en diskusjon om hvor grensen skal gå mellom dyr vi mener har bevissthet, og resten av den

levende naturen omkring oss. Den norske loven om dyrevelferd (paragraf 2) har en liste over dyreslag vi mener har en så høyt utviklet bevissthet at det er nødvendig å verne velferden deres: pattedyr, fugler, krypdyr, amfibier, fisk, tiftokreps, blekksprut og honningbier.

I dag er det vitenskapelig enighet om at bevissthet ikke er unikt for mennesker, men en egenskap vi deler med alle landlevende virveldyr. Fisk blir i dag i stor grad også vurdert å ha evne til å oppfatte

i sentralnervesystemet, er ganske godt konservert på tvers av dyrearter. Det er vanskelig å vite helt sikkert hvordan ulike dyrearter oppfatter smerte, og om den er lik menneskers smerteopplevelser, men vi vet at dyrenes størrelse eller alder ikke har betydning for deres evne til å oppfatte smerte. Under en vurdering av smertebelastningen til et dyr må vi ta hensyn til både smertens intensitet og dens varighet.

Smerte er av «The International Association for the study of pain» definert slik (IASP, 2023, min oversettelse): «En ubehagelig sensorisk og emosjonell erfaring assosiert med, eller lignende det som blir assosiert med, faktisk eller potensiell vevsskade.» Et sett med kriterier for å vurdere om en dyreart er i stand til å føle smerte eller ikke, ble utarbeidet i 1992 og brukes fortsatt (Bateson, 1992):

- Dyret har reseptorer som reagerer på skadelige/smertefulle stimuli plassert på funksjonelt viktige steder på eller i kroppen.
- Hjernen har strukturer som er analoge til dem som finnes i menneskers hjernebark.
- Det er nervebaner som forbinder reseptorene for skadelige/smertefulle stimuli med disse hjerneområdene.
- Det finnes reseptorer i sentralnervesystemet, og særlig i hjernen, som aktiveres av opioider (morfinliknende stoffer) som er involvert i smertekontroll.
- Dyret reagerer på potensielt skadelige/smertefulle stimuli ved å unngå dem eller minimere skaden. Avverge-reaksjoner på skadelige/smertefulle stimuli er relativt uelastiske og består over tid.
- Smertestillende midler modifierer (minsker) dyrets respons på skadelige/smertefulle stimuli.

« ... vi vet at dyrenes størrelse eller alder ikke har betydning for deres evne til å oppfatte smerte.

smerte og stress på en måte som ligner det vi finner hos andre virveldyr, og det er studier som tyder på at noen fiskearter viser adferd som tyder på et høyt bevissthetsnivå. For tiftokreps er det større uenighet blant forskerne om både datagrunnlag og tolkninger, men det er en økende mengde forskning som indikerer at bevissthet er en egenskap som i en eller annen form også kan innehas av dyr som tiftokreps og blekksprut, til og med insekter som honningbier. Dette er også grunnlaget for at disse dyrene er tatt med i den norske loven om dyrevelferd.

Smerte

Før vi ser nærmere på de enkelte dyregruppene kan det være hensiktsmessig med en kort oppsummering av hva vi mener med smerte og stress. Smerte er en sentral del av menneskenes opplevelse av verden. Forskning har vist oss at vi også deler denne opplevelsen med dyr. Forutsetningene for smerteoppfattelse, i form av anatomi og funksjon av reseptorer, nervefibertyper, kjemiske modulerende substanser og hovedtrekk

- Dyret velger selv å innta smertelindrende midler når det opplever skade/smerte som ikke kan unngås.
- Dyret lærer å assosiere nøytrale hendelser med smerte (betinget læring).

Smerteoppfattelse kan deles i to komponenter. Først kommer selve registreringen av skadelige stimuli, det forskere liker å kalle nocisepsjon (evnen til å oppfatte, registrere og overføre informasjon om skadelig påvirkning av kroppen), deretter smerteopplevelsen, det at vi kjenner at det gjør vondt. Spesialiserte nerveceller, eller nociseptorer, gjør det mulig å registrere potensielt skadelige stimuli og reagere på dem, som når vi rykker til oss hånda umiddelbart når vi brenner oss. Kjapp og ikke viljestyrt handling (dvs. reflekser) er viktig for å redusere den umiddelbare skaden. Smerteopplevelsen, hvordan vi oppfatter at det svir i hånda også lenge etterpå, sitter i sentralnervesystemet og ser ut til å ha stor betydning for dyrenes evne til å endre adferd rett etter skaden for å skjerme den skadede kroppsdelene. Opplevd smerte gjør det i tillegg mulig å lære av hendelsen, slik at framtidig skade kan unngås. Smertesansen kan aktivere en kjapp kobling mellom nociseptorer i huden og musklene i armen via refleksbaner til og fra ryggmargen (hos virveldyr), mens smerteopplevelsen krever at det går signaler til hjernen som så tolker og bruker disse signalene til framtidig nytte.

Stress

Stressreaksjoner er en nødvendig tilpassningsmekanisme for levende organismer som eksisterer i en omskiftelig verden, og der den indre likevekten er stadig utfordret av hendelser i det ytre miljøet. Slike mekanismer for å opprettholde et stabilt indre miljø har utviklet seg over millioner

av år (Chrousos og Gold, 1992). Stressresponsen hos virveldyr, som menneske, andre pattedyr, fugl, krypdyr, amfibier og fisk, er knyttet til flere systemer som jobber sammen. To sentrale mekanismer er (1) utskillelse av kjemiske signalstoffer (hormoner) og (2) aktivering av det ikke-viljestyrte, autonome nervesystemet.

Hos både mennesker og andre virveldyr er stressmekanismene som foregår i sentralnervesystemet, tett koblet til følelser og påvirker derfor sterkt hvert enkelt individs oppfattelse av sin egen situasjon. Frykt er for eksempel en vanlig reaksjon hos dyr som blir jaget, skadet eller fanget. Siden frykten er en reaksjon som oppstår i hjernen, er den vanskelig å måle direkte. Men frykt utløser en rekke fysiologiske stressresponser som kan måles, som hjertefrekvens, hormonnivåer og oksygenforbruk. Hos dyr vil sterk frykt med aktivering av det autonome nervesystemet føre til enten en økt aktivitet med impuls til å slåss eller flykte (fight or flight), eller til en redusert aktivitet (at de blir «stive av skrekk»). Det siste er en vanlig reaksjon for helt unge dyr og for

« ... frykt utløser en rekke fysiologiske stressresponser som kan måles.

byttedyr som forsøker å unngå å bli oppdaget (Mejdell og Stubsjøen, 2023b).

Det er også relevant å skille mellom akutt stress og kronisk stress. Der akutt stress har en umiddelbar funksjon ved å gjøre dyrene i bedre stand til å håndtere en ytre fare eller påkjenning, vil kronisk stress først og fremst forekomme hos husdyr og ville dyr som blir fanget, eller på annen måte ikke er i stand til å komme seg ut av en ubehagelig eller farlig situasjon. Hos dyr med evne til bevisst

oppfattelse av stressreaksjonen vil kronisk stress ofte følges av en sterk, negativ emosjonell reaksjon, som frykt, aggresjon eller apati. Forutsigbarhet og muligheten til å kontrollere situasjonen er to svært viktige faktorer som kan minske stressbelastningen. For fisk eller andre dyr som blir fanget i garn med fare for drukning, kvelning eller en mer langsom død, er det i situasjonen få slike formildende omstendigheter, og de opplever sannsynligvis et langvarig, høyt stressnivå.

Dyrenes sanseevne

Pattedyr og fugl har sanser og et sentralnervesystem som er svært likt det vi finner hos mennesker, men hva kan vi si om fisk og tifotkreps (reker, krabber og hummer)? Her er det viktig å huske det som ble sagt innledningsvis om diversiteten i dyrelivet i havet. Vi har mer enn 30 000 arter av fisk og kanskje 15 000 arter av tifotkreps, og vi er uansett nødt til å gjøre noen ganske grove generaliseringer.

Fisk har godt utviklet lukt, syn, hørsel og balanse. De har en hud med reseptorer for nocisepsjon (smertereseptorer), berøring, temperatur og kjemisk irritasjon (Ashley et al., 2007; Sneddon, 2019). De har også sidelinja, et system av hudkanaler på hodet og langs sida av fisken med mekanoreseptorer (Flock, 1971). Fisk har dermed rikelig med reseptorer som

« Det er upresist å betrakte fiskehjernen bare som en mindre utviklet versjon av pattedyrhjernen.

kan oppfatte skadelige stimuli, og det er vist at smertesignaler sendes til fiskens hjerne (Nordgreen et al., 2007). Fisk mangler pattedyrenes hjernebark, men har andre spesialiseringer som gjør det upre-

sist å betrakte fiskehjernen bare som en mindre utviklet versjon av pattedyrhjernen (Vernier, 2017).

Tifotkreps har også syn (Porter og Cronin, 2016), luktesans (Schmidt, M., 2007), evne til å oppfatte og reagere på lydølger (Radford et al., 2022) og på temperatur (Madeira et al., 2018) i vannet. De har et nervesystem med flere større nerveknuter (ganglier) uten én spesialisert hjerne, slik vi ser hos virveldyr, men de kan ha en sentral prosessenheter i forkroppen (Machon et al., 2019).

Smerte og stress hos fisk og tifotkreps

Det er stor grad av vitenskapelig enighet om at fisk og tifotkreps har nocisepsjon, det vil si evne til å registrere vevsskade og det vi kan kalle smertefulle stimuli, og at de er i stand til å reagere på dette med fluktadferd eller andre handlinger. Det er også en generell enighet om at den stress-responsen som finnes hos fisk og tifotkreps, har store likheter med det vi ser hos pattedyr. Reaksjonen på stress består av en kombinasjon av nervesignaler og stresshormoner som gjør dyrene i stand til å håndtere fare og andre endringer i miljøet, og like viktig, til å gjenopprette en normal fysiologisk balanse.

Det er mer diskusjon om evnen til å oppfatte og prosessere smerte bevisst. Det er relativt stor enighet om at fisk er i stand til dette, men for tifotkreps er kunnskapsgrunnlaget mer mangelfullt og det er noe større uenighet. Listen over kriteriene for å måle at dyr oppfatter smerte, ser ut til å være oppfylt for begge disse dyregruppene. Samtidig blir det også hevdet at lista for bevisførsel er lagt for lavt, og at vi ikke har et godt nok vitenskapelig grunnlag for å hevde at tifotkreps har smerteoppfattelse.

«Sentience» eller «bevisst evne til å

føle» kan sees som en forutsetning for at registreringen av smertesignaler eller økt stressnivå skal ha noen moralsk betydning. Norske forskere som har jobbet med dyrevelferd de siste årene, har konkludert med at fisk har evne til å oppleve smerte. Det ser også ut til at fisk kan bruke denne opplevelsen til å endre framtidig adferd, med andre ord har de evne til å lagre og bruke erfaringer på en måte som indikerer bevissthet.

Noen forskere mener at siden fisk mangler hjernebark (noe vi heller ikke finner hos reptiler og fugler, bare hos pattedyr), kan de ikke ha bevissthet, og dermed er de heller ikke i stand til å oppleve smerte (Rose et al., 2002, 2014). Flere studier viser likevel at fisk ser ut til å oppfylle alle de viktigste kriteriene for smerteopplevelse som vi bruker for pattedyr (Sneddon et al., 2014). Fisk har smertereseptorer som blant annet aktiveres ved høy temperatur, dette er godt vist i forsøk gjort for å vurdere dyrevelferden ved bruk av varmt vann mot lakselus (Nilsson et al., 2019). En norsk forsker, Jannicke Nordgreen, ga i 2009 ut en doktoravhandling om smertesansen hos fisk, laks, ørret og gullfisk. Smertefulle stimuli hos laks ble registrert i fiskens sentrale hjerneavsnitt (Nordgreen et al., 2007), og gullfisk viste evne til å unngå varmt vann (Nordgreen et al., 2009). Vi har med andre ord mange argumenter for å hevde at fisk kan sanse og oppfatte smerte. Dette temaet er også godt beskrevet i artikkelen «Smerte og frykt hos dyr» i Norsk Veterinærtidsskrift (Mejdell og Stubsjøen, 2023). Krepser har et annerledes oppbygget nervesystem enn fisk (Machon et al., 2019), men deler mye av den grunnleggende fysiologien med virveldyrene (Barr et al., 2008; Elwood, 2019; Wuertz et al., 2023).

For stressresponsen gjelder mye av

det samme; beinfisk har et autonomt nervesystem som er svært likt det vi finner hos dyr som lever på land (Nilsson, 2011), og de har hjernestrukturer med samme oppbygning og funksjon som vår hypothalamus, hypofyse og hjernestamme (Blanton og Specker, 2007). Stresshormonene adrenalin, noradrenalin og kortisol skiller pattedyr ut fra kjertler på utsida av nyrene (binyrene), mens fisk skiller dem ut fra spesialiserte celler inne i nyrevevet (Bonga, 1997). Beinfisk har også flere nevrotransmittere som sendes ut i hjernen ved stress, på en lignende måte som vi ser hos pattedyr (Bonga, 1997).

Hvis bevissthet og opplevelse av smerte og stress hos fisk har vært diskutert, kan vi trygt si at dette er enda mer tilfelle for krepser. Krepser mangler virveldyrenes spesielt hurtige nervefibre som er spesialiserte for å sende smertesignaler. De har nerveganglier som håndterer sanseintrykk, men de kan også ha

« Fisk har evne til å lagre og bruke erfaringer på en måte som indikerer bevissthet.

sentrale nervestrukturer med kapasitet for mer komplekse prosesser som en minnefunksjon (Machon et al., 2019). Tifotkrepser har en godt beskrevet evne til å håndtere stress (Wuertz et al., 2023), og de reagerer på smertefulle stimuli på en måte som tyder på at smerten er opplevd (Elwood et al., 2023).

På bakgrunn av den samlede kunnskapen vi sitter inne med, og en føre-var-holdning til å unngå lidelse er det bestemt at tifotkrepser også skal omfattes av lov om dyrevelferd. Lovens formål er både å sikre god velferd og fremme respekt for dyr. At krabber blir regnet som uønsket bifangst,

drept og kastet på sjøen, eller at folk river av de verdifulle klørne og slipper de hardt skadde dyrene tilbake til sjøen for å dø, er derfor heller ikke forenlig med lovens formål.

En bredt sammensatt forskergruppe offentliggjorde 19. april i år en erklæring der de i tre punkter oppsummerer det de oppfatter som gjeldende kunnskap om dyrs bevissthet: (1) det er sterk viten-

« Lovens formål er både å sikre god velferd og fremme respekt for dyr.

skapelig støtte for å si at pattedyr og fugl har en bevissthet, (2) empiriske data indikerer at det er en realistisk mulighet for at bevissthet finnes hos alle virveldyr og hos mange invertebrater (som blekksprut, tiftokreps og insekter), og (3) denne kunnskapen om dyrs bevissthet eller mulige bevissthet gir oss mennesker et klart ansvar for hvordan vi omgås dyr, og hvordan vi håndterer situasjoner som angår dyrs velferd (New York University, 2024).

Sjøfugl

Forsøk som er gjort med drukning av andefugler, har vist at de vil drukne med høyt stressnivå og med en aktiv døds-kamp på samme måte som andre dyr som er avhengige av å puste i luft. Drukning kan derfor regnes som en langsom og smertefull død, også for fugl (Ludders et al., 1999). Vi vet at bifangst ved fiske kan være en av flere årsaker til økt dødelighet hos sjøfugl, og NINA regner med at flere titalls tusen fugler blir drept på dette viset hvert år. Hvis foreldrefugl blir drept mens de er på søk etter mat til ungene, vil disse også kunne dø av sult.

Fugler som finner mat i overflata, som

havhest, er spesielt utsatt for å sette seg fast i kroker på linebruk. Å bli fanget i garn eller på line og drukne er regnet som en viktig dødsårsak for dykkende arter av sjøfugl, men overflatefiskende fugl kan også sette seg fast og drukne ved setting eller trekking av garn. Det er vist at unge individ av artene skarv, ærfugl og alkefugl kan være særlig sårbare (Follestad og Runde, 1995). I nyere studier fra garnfiske langs kysten ble det funnet mange arter, med overvekt av artene havhest og lomvi (Bærum et al., 2019). Selv liner som settes på stort dyp, kan være farlige for fugl fordi kroker med agn er fristende føde for fuglene i den korte tida det tar før bruket synker ned. Når fuglen har satt seg fast, enten det er på ei line eller i et garn, er det kort veg til drukningsdøden.

Niser

Hvert år blir det delt ut en kvote på rundt 1000 vågehval i Norge, mens det som regel skytes langt færre. Dette utgjør en svært liten del av den totale vågehvalstammen, og omfanget av hvalfangsten er svært begrenset på grunn av en sterk internasjonal opinion mot det som av mange blir oppfattet som en brutal avliving av høyt utviklede marine pattedyr. Til sammenligning har Havforskningsinstituttet regnet ut at det drukner flere tusen niser i garn langs kysten hvert år, et så stort antall at det har vært sett som et problem for bestanden langs kysten. Niser er sosiale og aktive dyr, og for de dyrene som fanges i garn, venter ofte en smertefull døds-kamp, og dette er et tema som har vært merkelig lite omtalt i media.

Sjøpattedyr som lever av å dykke etter mat, har bedre evne til å lagre oksygen og tåle endringer i blodgassbalansen enn landdyr (Blix, 2018). Nisene er små hvaler som har begrenset dykke-

kapasitet sammenlignet med de større hvalartene. Niser fyller lungene med luft, på samme måte som mennesker (Snyder 1983), og vanlig dykkesid for niser er ganske kort (Reed et al., 2000), med maksimum opp mot 5 til 10 minutter (Westgate et al., 1995; Teilmann et al., 2007). Niser vil i alle tilfeller ha liten mulighet til å overleve særlig lenge dersom de blir sittende fast under vann.

Drukning fører til oksygenmangel i alle kroppens vev, enten fordi lungene fylles med vann, eller fordi en spasme i strupehodet blokkerer respirasjonen. Oksygennivået i blodet synker og nivået av karbondioksid og melkesyre stiger mens blodsukkeret reduseres. Hjertemuskulaturen svekkes, det blir større motstand i blodkarene, hjertet begynner å slå urytmisk og vil til sist stoppe helt. For landlevende dyr vet vi at unge dyr har større toleranse for oksygenmangel og vil overleve lenger før hjertestans (Stubsjøen og Mejdell, 2023). Om det også gjelder sjøpattedyr, er uvisst.

Noen dyreforsøk har vist forhøyede verdier av CO₂ i blodet ved drukning eller kvelning, men det vi ser fra eksperimentelle forsøk med drukning av både andefugler, hunder og bever, indikerer at økt CO₂ skjer såpass langsomt at dyrene dør av oksygenmangel før de rekker å bli betydelig sløvet eller bedøvd av de forhøyede CO₂-nivåene (Ludders, 1999; Stubsjøen og Mejdell, 2023). Landdyr vil derfor reagere sterkt på å bli holdt under vann, de vil holde pusten og kjempe for å komme seg løs. Dyrene får en kraftig stressreaksjon med frigjøring av stresshormonet adrenalin, og det tar tid å drukne (fra Ludders, 1999).

Forsøk med drukning av friske hunder har vist at de kjemper for livet i mer enn 2 minutter, og at det kan ta 4 til 10 minutter før hjertet stopper. Først vil dyret

kjempe for å komme løs, deretter blir kampen for å komme unna mer voldsom, før dyret til slutt gir etter og trekker inn vann mens krampene i kroppen avtar, bevisstheten går tapt og pupillene utvides. Den siste fasen består av svake pustebevegelser, rykninger i hodemuskulaturen og til slutt død. Kontakten av vann mot slimhinnene i luftvegene utløser en refleks i vagusnerven som fører til hjertestans. I noen tilfeller (hos menneske ca. 15 % av alle drukninger) oppstår en krampe i strupehodet, som blokkeres slik at vann ikke kommer ned i lungene – såkalt «tørr drukning». I slike tilfeller vil det trolig ta lenger tid før døden inntreffer (Stubsjøen og Mejdell, 2023).

Sjøpattedyr som blir sittende fast under vann, ser ut til å få samme, sterke stressreaksjon og intense fluktadferd som landdyr. Et tegn på dette er at hval som fanges i fiskeredskaper, ofte får en lang rekke ytre og indre skader (Dolman og Moore, 2017). Sår, tannskader og kjevebrudd er vanlig, det samme er omfattende blødninger eller overrivninger

« Sjøpattedyr som blir sittende fast under vann, ser ut til å få samme, sterke stressreaksjon og intense fluktadferd som landdyr.

i muskulatur. At skader er ledsaget av blødninger, viser at det har skjedd før hjertestans. En annen og omfattende skade knyttet til dyr som blir jaget eller fanget, er det som kalles «capture myopathy». Dette er en alvorlig systemsvikt, forårsaket av langvarig og høyt stressnivå, karakterisert av en akutt skade på skjelettmuskulatur og hjertemuskulatur. Skadede muskelceller lekker myoglobin og andre stoffer ut i blodet, melkesyrenivået stiger bratt, og dyrene får gjerne

høy feber. Endringene i blodet kan gi både nyresvikt og hjertestans (Breed et al., 2019). Dette er ved flere anledninger påvist hos hval som går seg opp på tørt land (Herráez et al., 2007; Herráez et al., 2013), og svært lignende skader er funnet også hos små tannhvaler som er fanget i garn (Cowan og Curry, 2008). «Capture myopathy» kan, hos dyr som kommer seg løs igjen, føre til død flere dager etter hendelsen.

Hva kan gjøres

« Det er nødvendig å gjøre en langt større innsats for å bekjempe problemet med såkalt spøkelsesfiske.

Det er mange ulike meninger om fiske og fangst, og det har i mange år vært berettiget å stille spørsmål om det totale omfanget av fiske i verdenshavene allerede har passert grensene for økologisk bærekraft (Pauly, 2008). Den kunnskapen vi nå har om fisk og andre dyrs evne til å oppleve stress og smerte, bør være en sterk drivkraft for å fremme mer dyrevennlige fangstmetoder og redusere mengden bifangst og utkast.

Ett godt eksempel på mer dyrevennlig fiske har vi fra Vestfjorden der det i tida fra 1. januar til 30. april er påbud om å utstyre alle garn med det som blir kalt akustiske pingere. Dette er utstyr som sender ut regelmessige lydssignaler som advarer nisene, og som har vist seg å gi en betydelig reduksjon i antall dyr som går seg fast og drukner. Ved linefangst har NINA anbefalt bruk av skremmeliner, vekter på linene og bruk av nye kroktyper som ikke vil løses ut før de er under vann (Bærum et al., 2021). Mulighetene for forbedring er mange, og ansvaret lig-

ger både hos myndigheter og næringsutøvere.

Det er også nødvendig å gjøre en langt større innsats for å bekjempe problemet med såkalt spøkelsesfiske, som blir omtalt i en annen artikkel i dette magasinet. Fiskegarn og liner som blir gjenglemt eller dumpet på havet, kan fortsette å fiske i mange måneder. Fisk som blir fanget, blir et fristende matfat for rovdyr og åtseletere, som også kan sette seg fast i jakta på lettvinnt føde. Dette blir en ond sirkel der nede i dypet. Fiskeutstyr og tauverk av bestandig plastmateriale kan også utgjøre en stor helserisiko for større fisk og sjøpattedyr i mange år. Det er vanskelig å tro at et så stort miljøproblem, med de dyretrafediene det fører med seg, hadde blitt akseptert på landjorda.

Tekst: miljøetterforskar **Sjur Stava**, Sør-Vest politidistrikt

Foto i artikkelen: **Unsplash** og **Pixabay**

// sjur.stava@politiet.no

Inndraging i ei dyrevelferdsak

Fagområdet dyrevelferd har dei seinare åra utvikla seg mykje, både med endra straffenivå i rettspraksis og eit auka omfang sakstypar. Her tek vi for oss etterforskinga av ei sak om ulovleg kastrering av sau (vêrlam), med vekt på korleis ein kan bruke inndraging i ei slik etterforsking. I alle typar straffesaker er det viktig å undersøke om gjerningspersonane også har hatt forteneste frå handlinga. Er det tilfellet, bør ein forsøke å inndra alt eller delar av fortenesta.

Bekymringsmelding førte til politimelding

To bønder frå Suldal vart i mars 2022 melde til politiet for ulovleg kastrering av over 400 vêrlam. Begge var i slekt, som

onkel og nevø, og begge dreiv gard i det same området og samarbeidde om mykje i den praktiske kvardagen. Mistanken om kastreringa fekk Mattilsynet i 2021 etter ei bekymringsmelding frå ein lokal

23-131821MED-
THOS/THAU

veterinær. Ein nærare sjekk av dyr levert til slakteri styrkte mistanken i tipset.

Mattilsynet var i kontakt med politiet før saka vart meldt, i tråd med retningslinjene for samarbeid mellom politiet og Mattilsynet i slike saker. Det vart også gjennomført saksmøte med Mattilsynet etter at saka var meldt til politiet, for å klargjere nokre moment og behovet for samarbeid ved ein framtidig aksjon. Saka tyktest vere alvorleg ettersom det var mange vêrlam som truleg hadde vorte kastrerte. I tillegg hadde dette gått føre seg over lengre tid, truleg utan bedøving.

Ville unngå uønskt paring

Etter litt liggetid i saka vart begge gardbrukarane pågripne i starten av mars 2023 og avhøyrt av politiet. Den eine garden vart ransaka, men den andre gardbrukaren dreiv ikkje gard lengre, og hadde flytt. Begge mistenkte viste god samarbeidsvilje både då dei vart pågripne, og undervegs i etterforskinga. Kort fortalt var framgangsmåten ein «familietradisjon», og kastreringa var naudsynt om dei skulle behalde vêrlam over vinteren, ettersom vêrar og søyer gjekk i blanda flokk

« Kort fortalt var framgangsmåten ein «familietradisjon», og kastreringa var naudsynt om dei skulle behalde vêrlam over vinteren, ettersom vêrar og søyer gjekk i blanda flokk på gardane.

på gardane. Kastreringa vart utført for å unngå uønskt paring, og vart gjort med ei Buedizzo-tong som var meint til formålet. Tonga vart funnen under ransakinga og kverrsett og inndregen.

Høve til inndraging – eit særskilt mål i etterforskinga

Tidleg i ei etterforsking gjeld det å ha fleire tankar i hovudet samstundes, det var også høvet i denne saka. Hovudmålet med etterforskinga er sjølvstøtt å ettergå påstandar som vart framsett i meldinga, på ein objektiv måte, men det er fornuftig å tidleg avklare korleis ein best kan kartleggje høve til inndraging. To hovud-element tyktest i så måte å vere sentrale i denne saka: sparte veterinærutgifter og fordelene ved å behalde kastrerte vêrlam og slakte dei året etter.

Inndraging av veterinærutgifter

I denne saka gjaldt mistanken ulovleg kastrering av mange dyr over fleire år. Det var difor nærliggjande å freiste å dokumentere sparte veterinærutgifter samanlikna med om dei mistenkte hadde brukt veterinær til å gjere arbeidet på lovleg måte. Alle veterinærar i det aktuelle området vart difor avhøyrt.

For det første kunne kvar veterinær seie noko om kva det ville ha kosta for denne typen arbeid, noko som var relevant for saka. Prisen for veterinær varierer ein del rundt om, det var difor viktig å undersøke dei lokale prisane og høyre med fleire veterinærar for å få ein best mogleg oversikt.

Avhøyra var også viktige for å etterprøve det som var skrive i meldinga frå Mattilsynet, at ingen veterinærar i området hadde gjort kastreringa. Det er eit vesentleg poeng at politiet sjølv undersøker og avklarar fråsegnene i meldingar frå tilsynsmakter, det gjeld alle sakstypar og tilsynsmakter. I vår sak stemte opplysningane vi fekk i avhøyr, med fråsegnene frå Mattilsynet, nemleg at ingen lokale veterinærar hadde gjennomført kastrering på staden.

Ein av veterinærane med lang erfaring frå yrket var veldig klår og presis om prisar og arbeid. Tala vart brukte som utgangspunkt i utrekningar om kva det ville ha kosta å bruke veterinær til kastreringane. Det er etter mitt syn fornuftig å vere litt «konservativ» når ein forsøker å lage slike utrekningar i ettertid. I denne saka la politiet til grunn at dei tiltalte i perioden 2017–2021 sparte 40 000–50 000 kr ved å gjennomføre kastreringa av vêrlamma sjølve.

Inndraging av meirforteneste frå ungsau

Eit anna inndragingstema som vi forsøkte å kaste lys over i etterforskinga, var forteneasta dei mistenkte sat attende med ved at dei kunne slakte vêrlam som «ungsau» til noko betre pris neste sesong. I det same tidsrommet var det også slik at dei tiltalte fekk utbetalt landbruksstøtte for dyra.

Til å belyse dette fann vi fram til eit vitne som hadde lang erfaring i arbeid med sau og tilskotsordningar i landbruket, og eit reknestykke over forteneaste vart sett opp. Dette vart dokumentert i retten, og vitnet forklarte seg i retten om temaet. Gjennomgangen og oppsettet til vitnet viste at mistenkte tente ca. 180 kr per dyr på denne måten, totalt ca. 40 000 kr på kvar av dei tiltalte.

Begge inndragingskrava vart lagde fram i retten. Kravet om sparte utgifter for veterinær vart ikkje motsagt, men forsvararane spurte i retten om det ikkje ville verke som ei dobbel inndraging om ein også skulle inndra forteneaste ved å behalde vêrlam og slakte dei som ungsau. Dette resonnementet var retten samd i, og fann difor at det ikkje var grunnlag for å inndra vinning i form av auka slakteutbytte så lenge innsparinga på utgiftene til veterinær vart inndregen.

Dom

Dom i saka vart avsagt 15. desember 2023 av Haugaland og Sunnhordaland tingrett (23-131821MED-THOS/THAU).

«**Det var difor nærliggjande å freiste å dokumentere sparte veterinærutgifter samanlikna med om dei mistenkte hadde brukt veterinær til å gjere arbeidet på lovleg måte.**

Begge dei tiltalte vart dømde for ulovleg kastrering av vêrlam i den perioden som var sett opp i tiltalen, totalt 250 og 225 dyr.

Retten fann at lovbrota kvalifiserte til fengsel i 120 og 90 dagar med høvesvis 60 og 30 dagar på vilkår med 2 år prøvetid. Dei vart også idømde inndraging av sparte veterinærutgifter til fordel for statskassa.

Tekst: FP, Spesiell påtale **Amund Sand**, Trøndelag politidistrikt

Foto i artikkelen: **foto fra åstedsundersøkelsen**

// amund.sand@politiet.no

Dyretragedie i landbruket

En mann på 51 år ble dømt til fengsel i 2 år og 7 måneder for grove brudd på dyrevelferdsloven. Mannen drev med produksjon av slaktegris, og over en periode på ca. ett år hadde velferden for dyrene sviktet gradvis. Minst 1000 griser døde som følge av svikten.

Om dyreholdet til domfelte

Domfelte hadde drevet med produksjon av slaktegris i mange år, og var således en meget erfaren dyreholder. Han hadde full konsesjon, hvilket innebærer tillatelse

foregikk i en driftsbygning på gården der han bor. Driftsbygningen var todelt, med et gammelt fjøs bygd sammen med et nyere fjøs. Det gamle fjøset var nedslitt og i dårlig stand, med store mangler knyttet til innredninger og muligheter for renhold.

Domfelte hadde avtale med et slakteri om levering av slaktegris. All slaktegris ble levert dit, og slakteriet administrerte levering av smågris til domfelte. Ved slakteriet bemanner Mattilsynet den såkalte kjøttkontrollen. Kjøttkontrollen sjekker blant helsen til grisene som kommer inn, og vurderer også kvaliteten på slaktene. Kjøttkontrollens observasjoner sier da ganske mye om helsetilstanden til dyrene, og dermed hvordan dyrevelferden har vært.

Kjøttkontrollen hadde i løpet av 2022 gjort flere observasjoner som ga grunnlag for bekymring omkring dyrevelferden

« Kjøttkontrollen hadde i løpet av 2022 gjort flere observasjoner som ga grunnlag for bekymring omkring dyrevelferden i domfeltes produksjon.

LF-2023-180513

23-096618MED-TTRO

til å levere inntil 2100 slaktegris årlig. Slaktegrisproduksjon foregår slik at dyreholder kjøper inn smågris og forer disse opp til passe størrelse for slaktning. Smågrisen leveres i puljer tilpasset planlagt levering til slakt. Disse puljene kalles innsett. Det blir da en slags rundgang der det til enhver tid er ulike aldersgrupper med gris i driftsbygningen.

Slaktegrisproduksjonen til domfelte

i domfeltes produksjon. Det dreide seg om magre dyr og dyr preget av sykdom. I november 2022 ble det levert en gruppe med slaktegris fra domfelte som var i meget dårlig forfatning. Kjøttkontrollen sendte da en bekymringsmelding til rette vedkommende i Mattilsynet. Domfelte ble kontaktet for et tilsyn, men dette ble det ikke noe av. Domfelte beroliget Mattilsynet med at alt var i orden i fjøset, og at tilsynet kunne gjennomføres senere. Leveringen av slaktegris i november 2022 var den siste som kom fra domfelte.

Meldingen som innledet politiets etterforskning

Den 9. januar 2023 kontakter lederen for slakteriet Mattilsynet om en alvorlig situasjon i domfeltes driftsbygning. Slakteriet hadde blitt kontaktet av en nabo av domfelte som var bekymret for forholdene hos domfelte, og som derfor hadde tatt seg inn i driftsbygningen. På grunnlag av det han der observerte, kontakten han slakteriet, og sammen tok de en prat med domfelte.

Domfelte kunne da fortelle at han var klar over situasjonen, og at det hadde

vært dårlig lenge. Han maktet imidlertid ikke å ta tak i det, han hadde trodd at han skulle klare å ordne opp. Han skammet seg og følte seg mislykket, og holdt derfor det hele skjult for andre. Han var lettet over at forholdene nå var blitt avdekket, og var enig i at Mattilsynet måtte kontaktes.

Mattilsynet oppsøkte så domfeltes gård og kontaktet deretter politiet. Politiet gikk sammen med Mattilsynet inn i fjøset. Der møtte de et nærmest ubeskrivelig syn, som det heter i tingrettens dom. Over alt lå det døde dyr i ulike nedbrytningsstadier. Noen hadde nettopp dødd, andre hadde vært døde lenge og

« Politiet gikk sammen med Mattilsynet inn i fjøset. Der møtte de et nærmest ubeskrivelig syn, som det heter i tingrettens dom.

var omdannet til slim og bein. En del av kadavrene bar tydelig preg av at andre griser hadde spist på dem. Driftsbygningen var ellers preget av rot og ødelagt utstyr, og det var ekstremt skittent. Luftkvaliteten var naturlig nok særdeles dår-

lig. Blant alt dette levde fremdeles 76 griser. Disse ble avlivet i løpet av kvelden.

Etterforskningen

Etterforskning ble naturlig nok iverksatt på stedet. Det ble gjort opptak av video og bilder fra driftsbygningen. Domfelte ble ivaretatt av helsemyndighetene.

« **Situasjonen inne i driftsbygningen 9. januar 2023 ga et klart bilde av en forutgående alvorlig svikt i dyrevelferden. Målet med den videre etterforskningen var å avklare hvordan denne endte slik, og om noen av dyrevelferdslovens handlingsnormer var brutt, i så fall hvilke og hvorfor.**

Driftsbygningen ble sperret av for å sikre videre etterforskningskritt.

Situasjonen inne i driftsbygningen 9. januar 2023 ga et klart bilde av en forutgående alvorlig svikt i dyrevelferden. Målet med den videre etterforskningen var å avklare hvordan denne endte slik, og om noen av dyrevelferdslovens handlingsnormer var brutt, i så fall hvilke og hvorfor. Særlig nærliggende var svikt i handlepliktene for tilsyn, stell og levestandard, jf. dyrevelferdslovens § 23 og 24. Domfelte ble derfor formelt siktet for grov overtredelse av disse bestemmelse den 10. januar 2023.

I den videre etterforskningen ble det foretatt vitneavhør av personer knyttet til produksjonen hos domfelte. Det ble gjennomført åstedsundersøkelser av kriminalteknikere, og et utvalg døde dyr

ble sendt til obduksjon ved Veterinærinstituttet. Arbeidet på åstedet avdekket også at et ukjent antall døde griser lå nede i gjødselkjelleren og ute rundt driftsbygningen. Det ble ellers gjennomført sakkyndige undersøkelser av fôringsanlegget og vannforsyningen, og det ble foretatt en analyse av domfeltes økonomi.

Mattilsynet vil alltid sitte på mye informasjon og kompetanse i slike saker. Særlig viktig er Kjøttkontrollen ved slakteriet. Det ble derfor laget en samarbeidsavtale der Mattilsynet fikk i oppdrag å gjennomføre undersøkelser som en del av politiets etterforskning. Rapportene fra Mattilsynet ble da automatisk en del av saksdokumentene i straffesaken. Dette er en ryddig ordning og sikrer samtidig at politiet har hånd om hvilke dokumenter som kan deles med andre, for eksempel media.

Det var viktig å få avklart hvor mange dyr som var døde som følge av brudd på dyrevelferdslovens regler. Inne i driftsbygningen lå restene av dyr i en sammenhengende masse, slik at det ikke var mulig å telle. Det var også grunn til å tro at mange griser var spist opp av andre griser. Mattilsynet laget derfor en rapport om temaet basert på antall smågris levert inn og antall slaktegris levert ut. Denne rapporten viste en uforklart differanse på ca. 1500, altså at 1500 griser var døde i et gitt tidsrom som senere ble tiltaleperioden.

Et annet sentralt spørsmål var hva de 1500 hadde dødd av. Mattilsynet fremskaffet her rapporter som viste et unor-

malt høyt innslag av sykdom på grisene til domfelte. Rapportene omfattet også informasjon om sykdomsbehandling og veterinærbehandling, og viste at dyrene i liten eller ingen grad hadde fått relevant behandling for sykdom og lidelser i tiltaksperioden. Mattilsynet fremskaffet også informasjon om levering av kraftfôr, noe som sier mye om tilgjengelig mengde mat for grisene.

Domfeltes historie

Domfelte ble avhørt flere ganger under etterforskningen. Han kunne fortelle om et gradvis havari i produksjonen som etter hvert endte i fullstendig katastrofe.

Domfelte mente ting var på stell frem til årsskiftet 2022/23. Han fikk deretter store utfordringer med såkalt rødsyke hos grisene. Dette kan behandles ganske enkelt med medikamenter, men det ble ikke gjort.

Det var i tillegg vanskelig å utføre renhold i det nedslitte gammelfjøsset, noe som ga økt smittepress og en ytterligere forhøyet dødelighet. For å få bukt med dette, forsøkte han sommeren 2022 å flytte alle grisene over i nyfjøsset. Overfylte binger førte imidlertid til ytterligere stress og sykdom blant grisene. Grisene brøt seg ut og sprang fritt rundt i hele bygningen, og det ble umulig å ha kontroll på situasjonen. De stressede grisene ble aggressive, og svake individer ble plaget. Ved to anledninger klarte grisene å bryte opp luker til gjødselkjelleren, og et ukjent antall falt ned og druknet i gjødselen.

Sykdomsproblemet gjorde det vanskelig å få grisene opp i slaktevekt, og

domfelte fikk levert mindre til slakteriet, og oppgjørene ble dårligere. Utover første halvår 2022 fikk han problemer med økonomien, og etter hvert hadde han ikke råd til å kjøpe nok fôr til grisene. Han hadde heller ikke penger til nødvendig vedlikehold av driftsbygningen.

I tillegg til fôrmangelen var det også problemer med det automatiske fôringsanlegget. Dette kunne i perioder stoppe opp slik at dyrene ikke fikk mat.

Utover høsten 2022 vokste problemene over hodet på ham, og han ga gradvis opp. Slik situasjonen var, gikk han sjeldnere i fjøsset, og når han var der, orket han ikke å foreta nødvendig stell. Han ble en passiv tilskuer til elendigheten. Fra 1. november 2022 var det helt slutt på

Utover høsten 2022 vokste problemene over hodet på ham, og han ga gradvis opp. Slik situasjonen var, gikk han sjeldnere i fjøsset, og når han var der, orket han ikke å foreta nødvendig stell. Han ble en passiv tilskuer til elendigheten.

fôringen. Like før jul stengte han av vannet pga. en lekkasje. Etter det hadde grisene hverken mat eller vann.

Selv om dyreholdet gikk til grunne, ga domfelte utenomverden inntrykk av at alt var i orden. Han hadde en tanke om at han skulle «ordne opp i morgen». Selv etter at grisene ikke lenger fikk mat, tok han imot to innsett på over 300 smågris totalt. Den siste leveringen var i romjula, da det også var slutt på vann. Siden ingen andre hadde tilgang til fjøsset, var det kun

domfelte som kjente til forholdene.

Det var også andre bakenforliggende grunner til at det gikk så galt, og i så måte er saken nærmest en kopi av Jøa-saken. Domfelte hadde noe tidligere mistet sin far og var blitt alene om ansvaret for grisene og alt annet på gården. Domfelte hadde også selv vært alvorlig syk. Som i Jøa-saken møtte domfelte veggen, og situasjonen ble holdt skjult for alle andre.

Sakkyndighet

Grad og varighet av påkjenninger og belastninger står sentralt ved straffutmålingen i enhver dyrevelferdssak. Dette er veterinærfaglige spørsmål, og retten oppnevnte derfor Cecilie Mejdell fra Veterinærinstituttet som sakkyndig for å utrede dette temaet.

Tiltalen

Etterforskningen var i all hovedsak avsluttet pr 1. mai 2023. Historien til domfelte som er gjengitt ovenfor, ble bekreftet av informasjon som kom frem under etterforskningen. Domfelte hadde helt fra første avhør 10. januar 2023 erkjent straffeskyld, og han erkjente også straffeskyld etter siktelsen slik den fremstod ved slutten av etterforskningen.

Domfelte hadde imidlertid to innsigelser, han mente siktelsesperioden skulle være noe kortere, og at det dermed hadde dødd færre enn ca. 1500 griser.

Uavhengig av domfeltes stilling til siktelsen var det helt fra starten av etterforskningen bestemt at saken skulle irettesføres ved hovedforhandling. Dette fordi

saken da vil bli vesentlig bedre belyst, særlig med hensyn til straffutmålingen. Tilståelsesdom var således uansett ikke aktuelt.

Statsadvokaten tok 18. juni ut tiltale for grov overtredelse av dyrevelferdslovens §§ 23 og 24. I det faktiske grunnlaget beskrives manglene ved sykdomsbehandling, renhold, dyretetthet, tilsyn samt mangelfull tilgang til mat og vann i tiltaleperioden. Videre beskrives konsekvensen i form av påkjenninger og belastninger samt antall døde dyr.

Hovedforhandling i tingretten

Hovedforhandlingen gikk for Trøndelag tingrett i månedsskiftet oktober/november 2023. Under innledningsforedraget ble det blant annet vist bilder og videoer fra politiets undersøkelser 9. januar og i dagene etterpå. Videre ble det avgitt vitneforklaringer fra Mattilsynets representanter, besetningsveterinær, naboen som avdekket saken, og lederen ved slakteriet. Cecilie Mejdell møtte og gikk gjennom sin sakkyndige redegjørelse. Mejdell var for øvrig til stede under hele hovedforhandlingen og kunne da nyansere sin redegjørelse i forhold til nye ting som kom frem.

Det sentrale temaet under hovedforhandlingen var tiltaleperiodens lengde bakover i tid og dermed antall dyr som var døde. Domfeltes forsvarer mente perioden måtte være 2-3 måneder kortere enn det tiltalen anga.

For straffutmålingen prosederte aktor på at det naturlige utgangspunktet måtte være Jøa-saken. Jøa-saken omhand-

let ca. 80 dyr og en periode med påkjenninger og belastninger på ca. 2 måneder. Der ble straffen satt til fengsel i 1 år og 8 måneder etter 2 måneders tilståelsesfradrag.

« **Det sentrale tema under hovedforhandlingen var tiltaleperiodens lengde bakover i tid og dermed antall dyr som var døde.**

drag. Aktoratet anførte at denne saken måtte bedømmes vesentlig strengere, da det her var snakk om vesentlig flere dyr og en lengre periode med påkjenninger og belastninger. Dette var Jøa-saken i stort format. Det ble videre anført som særlig skjerpene at domfelte hadde tatt imot over 300 smågris etter at det ikke lenger fantes mat, og delvis heller ikke vann.

Aktor oppsummerte med at det vanskelig kunne tenkes et mer omfattende brudd på dyrevelferdslovgivningen. Det ble derfor tatt utgangspunkt i strafferammens maksimalstraff, altså fengsel i 3 år. Etter et tilståelsesfradrag på 2 måneder ble det lagt ned påstand om fengsel i 2 år og 10 måneder.

Det ble også nedlagt påstand om aktivitetsforbud. Påstanden ble formulert som et forbud inntil videre mot enhver befatning med næringsmessig hold av husdyr, og der Mattilsynet kunne bebyrdes til å oppheve forbudet etter søknad.

Tingrettens dom

Trøndelag tingrett avsa dom i saken 13. november 2023. Domfelte fikk medhold i at tiltaleperioden måtte kortes ned, og at antall døde gris som følge av svikten i dyrevelferd måtte reduseres. Retten la til grunn at minst 1000 gris var døde som følge av de straffbare handlingene og unnlåtsene.

Tingretten mente riktig utgangspunkt for straff var fengsel i 2 år og 6 måneder. Etter et tilståelsesfradrag på 2 måneder fastsatte tingretten straffen til fengsel i 2 år og 4 måneder. Det ble videre idømt et aktivitetsforbud i samsvar med aktoratets påstand.

Tingrettens premisser for straffutmålingen var etter aktoratets oppfatning både grundige og gode. Likevel kom retten altså ut med en lavere straff enn det som var påstått.

« **Aktoratet anførte at denne saken måtte bedømmes vesentlig strengere, da det her var snakk om vesentlig flere dyr og en lengre periode med påkjenninger og belastninger. Dette var Jøa-saken i stort format.**

Anken til lagmannsretten

Domfelte godtok tingrettens dom. Påtalemyndigheten anket straffutmålingen med begrunnelsen at straffen ikke var i samsvar med premissene tingretten hadde lagt til grunn. Blant annet anførte den at straffen ikke var høy nok sammenlignet med Jøa-saken, og at det

skjerpende elementet med de 300 smågrisene ikke var tilstrekkelig vektlagt.

Anken ble henvist til ankebehandling for Frostating lagmannsrett.

Ankeforhandlingen

Ankeforhandlingen ble gjennomført i Frostating lagmannsrett 1. februar 2024.

Det ble ikke fremlagt nye beviser da tingrettens premisser ble ansett som tilstrekkelige. For å anskueliggjøre gjengivelsen av tingrettens dom ble en del av bildene og videoene fremlagt for retten.

Aktoratet fastholdt påstanden fra tingretten. Forsvarer mente tingrettens dom var riktig, men at tilståelsesfradraget burde økes noe for å harmonisere det med det prosentvise fradraget som ble gitt i Jøa-dommen.

Lagmannsrettens dom

I dommen som ble avsagt 4. februar 2024 tok lagmannsretten som utgangs-

høyere. Dommen ble derfor ikke anket til Høyesterett.

Dommen ble etter kort tid godtatt av både domfelte og påtalemyndigheten, og saken var med det rettskraftig avgjort.

Oppmerksomhet omkring saken

Dårlig dyrevelferd opptar fortsatt folk. Sosiale medier kokte den første tiden etter 9. januar 2023, og trykket fra media var til tider stort på både domfelte, påtalemyndigheten og Mattilsynet. For domfelte gikk dette så langt at han i perioder ikke ønsket å oppholde seg hjemme på gården.

Det som etter hvert særlig opptok media, var hvordan det kunne gå så galt uten at noen reagerte. Særlig var man opptatt av at Mattilsynet ikke hadde gjennomført tilsyn etter bekymringsmeldingen i november 2022. Dette er spørsmål som er uten betydning i straffesaken, men hvor påtalemyndigheten likevel utfordres på å ha synspunkter.

Det som kan sies, er at ganske mange hadde informasjon som ga grunn til bekymring, særlig fra sommeren 2022 og utover. Det at ingen foretok seg noe for å få avviklet dyreholdet tidligere, skyldes kanskje at mange visste noe, men ingen hadde hele bildet. Når det gjelder Mattilsynet, kan man alltid spørre seg om rutinene for gjennomføring av tilsyn var gode nok. Uansett hva andre burde ha gjort, er det likevel ingen tvil om at ansvaret for god dyrevelferd påhviler dyreholder ene og alene.

« Det at ingen foretok seg noe for å få avviklet dyreholdet tidligere, skyldes kanskje at mange visste noe, men ingen hadde hele bildet.

punkt at riktig straff var fengsel i 2 år og 10 måneder. Det ble gitt et tilståelsesfradrag på 3 måneder, slik at straffen ble fastsatt til fengsel i 2 år og 7 måneder.

Lagmannsrettens utgangspunkt ligger 2 måneder under toppen av straffesammenheng. Påtalemyndigheten mente det var vanskelig å finne gode argumenter for at straffen skulle være 2 måneder

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, Økokrim
// kenneth.didriksen@politiet.no

Kunst og kultur – brukt og hvitvasket

Handel med kunst og kulturminner er regulert i ulike lover, forskrifter og konvensjoner. Bakgrunnen for den særskilte lovreguleringen har vært at slike objekter, både på grunn av økonomiske markedsverdi og som identitetsbærende symbol, enkelt kan misbrukes i illegal virksomhet. Nå foreligger det forslag om å avstemme to relevante lovverk i henhold til et endret kriminalitetsbilde.

Kunstgjenstander og antikviteter er naturlig nok ikke alltid registerført med merkenavn eller produksjonsnummer, og er utfordrende å spore. De scorer derfor høyt på listen for hva som er attraktivt å stjele og videreselge i både hvitt og svart marked. Videre er prissettingen ved kjøp og salg overlatt til et marked de færreste har inngående kunnskap om. Det er derfor høy risiko for misbruk til hvitvasking av utbytte.

I tillegg viser også analyser som Økokrim har foretatt av informasjon fra politiets registre, at bedrageri ofte forekommer ved omsetning av kunst og kulturminner av middels verdi, altså det området en stor andel vanlige kunstkjøpere befinner seg i.

Pr. mai 2024 foreligger det to proposisjoner til Stortinget, prop. 74 LS (2023–

2024) og prop. 86 L (2023–2024), med forslag til lovendringer basert på nettopp risikoer forbundet med omsetning av kunst og kulturminneobjekt.

« **Videre er prissettingen ved kjøp og salg overlatt til et marked de færreste har inngående kunnskap om.**

Hvitvaskingsloven foreslås endret

Prop. 74 LS er en samleproposisjon der regjeringen foreslår ulike endringer på finansmarkedsområdet, blant annet i hvitvaskingsloven. Endringene er i all hovedsak krav som kommer fra EUs 5. hvitvaskingsdirektiv, altså endringsdirektivet til 4. hvitvaskingsdirektiv.

Gjeldende hvitvaskingslov omfatter ikke kunsthandlere som rapporterings-

pliktige aktører. Det er kun bestemmelsen i § 5 om beløpsgrense for kontantvederlag som rent praktisk kan fange opp «forhandlere av gjenstander» i tilfeller der det betales et beløp på minst 40 000 kroner i kontanter.

Hvitvaskingsloven omfatter altså ikke aktørene innen kunsthandel som EUs

« Kriminelle aktører utnytter nettopp «gjelder-ikke-oss-holdningen.

femte hvitvaskingsdirektiv krever underlagt det nasjonale hvitvaskingsregelverket. Det er heller ikke hjemmel til å utvide loven til disse aktørene i forskrift, og det er derfor nødvendig med en lovendring.

EUs utgangspunkt for direktivet er at kunst benyttes som objekt for hvitvasking. Denne sammenhengen mellom hvitvasking i kunst- og kulturminnemarkedet og terrorfinansiering er for øvrig grun-

dig dokumentert av blant andre Interpol, UNODC og Financial Action Task Force (FATF).

I den forbindelse kan det være betimelig å nevne at den etablerte risikoen for hvitvasking i kunstbransjen ikke bare gjelder hendelser i utlandet eller med utenlandske aktører, ei heller bare kunsttransaksjoner med betydelige beløp. Det kan godt være at lokale kunsthandlere mener å kjenne sine kunder og deres motiver godt, men i en bransje tidvis preget av raske og mange eierskifter og høyt omsetningsvolum er det utfordrende å skulle ha oversikt over navnløse bakmenn og eventuelle pengestrømmer som ikke fremgår av ordinær regnskapsførsel.

Når Interpols medlemsland årlig rapporterer tilbake til Interpol at «kunstkriminalitet ikke forekommer her», så blinker varsellampene. Kriminelle aktører utnytter nettopp «gjelder-ikke-oss-holdningen» fordi det innebærer at beredskapen er lav og årvåkenheten ikke er nødvendig tilstede. Følgelig er første steg i arbeidet med å bekjempe kunstkriminalitet å erkjenne at det «også forekommer her».

I høringsrunden for prop. 74 LS sa Økokrim seg enige i at kunsthandelaktørene burde underlegges hvitvaskingsloven for å redusere risikoen for misbruk av bransjen. Vi tenker det er positivt å få etablert en rapporteringsplikt for kunsthandlere som et forebyggende tiltak.

Som ved all annen kriminalitet vil aktørene se etter systemsvakheter som gjør oppdagelsesrisikoen liten og en eventuell straffereaksjon mild. Markedet for kunsthandel er internasjonalt, og det har vist seg sentralt i forebygging av kunstkriminalitet å ha en noenlunde harmonisert lovgivning med land som befinner seg i samme geografiske region, eller som har

Utdrag fra lovforslaget:

I lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering gjøres følgende endringer:

§ 4 annet ledd ny bokstav h og i skal lyde:

- h. personer som ervervsmessig handler med eller formidler handler med kunst, når det gjennomføres eller kan antas at det vil bli gjennomført transaksjoner, herunder transaksjoner som gjennomføres i flere operasjoner som ser ut til å ha sammenheng, verdt 80 000 kroner eller mer
- i. personer som ervervsmessig tilbyr tjenester som er særlig egnet til, tilpasset for eller utformet med sikte på oppbevaring av kunst, når det gjennomføres eller kan antas at det vil bli gjennomført transaksjoner, herunder transaksjoner som gjennomføres i flere operasjoner som ser ut til å ha sammenheng, verdt 80 000 kroner eller mer, eller når det oppbevares kunst som er eller antas å være verdt 80 000 kroner eller mer.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-74-ls-20232024/id3032409/>

en lik kunst- og kulturhistorie eller er del av samme omsetningsmarked hva gjelder etterspørsel, tilbud og prisnivå. Når regelverket er harmonisert, unngår man at enkelte land fremstår som attraktive smutthull for kriminelle aktører.

Dersom lovendringsforslaget vedtas, vil hvitvaskingsloven omfatte både aktører innen kunsthandel og tilbydere av særlige tjenester for oppbevaring av kunst.

I proposisjonsteksten diskuteres hva som skal omfattes av de nye bestemmelsene i loven, både med hensyn til kunstbegrepet, terskelverdier for transaksjoner, perifere aktører (mellommenn), bruk av frihavner og sist hvordan tilsynsfunksjonen skal innrettes.

Gjenbruk og forebygging i revidert lov om brukthandel - Prop. 86 L

Lovendringen som er foreslått for hvitvaskingsloven, kommer noenlunde likt med at brukthandeloven også forslås endret. Det har vært jobbet over flere år med å endre brukthandeloven, og flere aktører, spesielt brukbutikker der vare-sortimentet er brukt tøy, har gjentatte ganger tatt til orde for å fjerne loven og vist til at den oppleves som et hinder for de positive effektene av sirkulær økonomi og gjenbruk.

Andre, spesielt politiet, har i sine høringsinnspill understreket nødvendigheten av å ha brukthandeloververket som et viktig verktøy i arbeidet, primært mot vinningskriminalitet, jevnfør formålsbestemmelsen i § 1. Ønsket om å videreføre brukthandeloven begrunnes også i arbeidet med forebygging av hvitvasking og for å hindre at brukthandelbutikker blir arena for heleri.

I dagens samfunn er brukthandeloven derfor ikke rettet mot brukt tøy og husgeråd, men kunst, kulturminner, edelt

metall og andre tilsvarende lett omsettelige objekt med flytende prissetting og dermed også mulighet for hvitvasking.

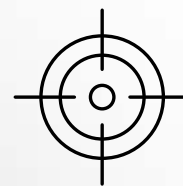
I arbeidet mot ulovlig handel med kunst og kulturgjenstander har Norge sluttet seg til ulike konvensjoner, blant annet UNESCO 1970-konvensjonen og UNIDROIT-konvensjonen om tilbakeføring

« I Norges rapporter er brukthandeloven blitt trukket frem som verktøy for å motvirke omsetning av stjalne kulturgjenstander.

av ulovlig innførte kulturgjenstander. I tillegg har Norge gjennom EØS-avtalen sluttet seg til EUs direktiv fra 1995 om tilbakeføring av kulturgjenstander.

Konvensjonene forplikter statene til blant annet å rapportere om egen status for nasjonal oppfølging av konvensjonens bestemmelser. I Norges rapporter er brukthandeloven blitt trukket frem som verktøy for å motvirke omsetning av stjalne kulturgjenstander.

Økokrim støttet derfor i sitt høringsinnspill forslaget fra Nærings- og fiskeridepartementet om å unnta brukt tøy, sportsutstyr og tilsvarende fra loven og samtidig videreføre brukthandelreguleringen for kunst, kulturgjenstander, antikviteter, edelt metall, edelsteiner og perler. Forslaget omfatter også å videreføre dagens regulering for brukte biler (motorvogner). En slik lovendring vil forhåpentligvis både støtte opp om mer sirkulær økonomi og samtidig ivareta hensynet til nødvendig forebygging av illegal handel med kunst og andre verdigjenstander.

Blinkskudd

Foto: Asbjørn Vigane

Foto: Økokrim

Kulturarvdag på universitetet

Fredag 1. mars arrangerte HEI – Heritage Experience Initiative – sin årlege kulturarvdag på universitetsbiblioteket på Blindern.

HEI er ei forskings- og undervisningsatsing ved Universitetet i Oslo, initiert av dei relevante institutta på kulturarvfeltet. Tema i år var samarbeid, og målet er større integrasjon mellom forskarar, studentar og fagfolk som jobbar med dette temaet.

Arrangementet får stønad frå nesten 40 ulike

offentlege og private institusjonar og organisasjonar. Økokrim deltok med infostand og på foredrag saman med Kulturhistorisk Museum (KHM) si forskargruppe CULTcrime.

<https://www.hf.uio.no/english/research/strategic-research-areas/hei/>

På bildet, frå venstre: Politioverbetjent Kenneth Didriksen, postdoktor Irmelin Axelsen, postdoktor Siv Rebekka Runhovde og professor Håkon Roland.

Foto: Pixabay

Kystvakta på studiebesøk

Økokrim har i mange år hatt eit verdifullt samarbeid med Kystvakta sitt kompetansesenter (KVKS), der deltakarane på langkurset ved Kystvakta sitt studieforløp besøker Økokrim si miljøkrimeining. (Lang Kurs Maritime Operasjoner – Kystvakt spesialmodul (LMOPS KV (spes.mod.))

Kurset i år hadde ti studentar, som besøkte Økokrim i slutten av januar. Som del av undervisninga i ein kystrelatert modul tilbyr Økokrim kompetansepåfyll om fleire miljøkrimtema. Studentane har allereie fullført kurset «Grunnkurs Kystvakt» og tenestegjort om bord på kystvaktfartøy i 5–10 år.

Målet med langkurset er å gje deltakarane inngående kjennskap til Kystvakten sine arbeidsoppgåver og innsikt i korleis samarbeidande etatar er organiserte, og kva oppgåver og mynde dei har. Etter kurset skal studentane ha fått ein djupare innsikt i juridiske, polisiære og kystvaktrelaterte fag.

Personellet skal med kurset vere kvalifisert til å

fylle sentrale stillingar i staben ved Kystvakta eller som skipssjef, nestkommanderande, operasjonsromoffiser og andre nøkkelstillingar om bord i eit kystvaktfartøy.

Undervisningsdagen ved Økokrim tok for seg fleire miljøtema som Kystvakta erfarer å måtte handtere. Dei fekk mellom anna ei innføring i praktisk bevis-sikring i natur- og faunasaker, teoretisk og praktisk tilnærming til forureiningssaker, elektronisk bevissikring og korleis ein skal gå fram ved ulike former for ulovlege byggetiltak i strandsona. Studentane fekk òg informasjon om dyrevelferds kriminalitet og marine kulturminne og korleis ein best kan verne desse mot plyndring og øydelegging.

Eit sentralt punkt med desse studiebesøka er å senke terskelen for seinare å kunne samarbeide og utnytte kompetansen hos kvarandre og mogleiken for dagleg samarbeid.

ENPRO-seminar i Skagen – kystlinjekriminalitet på agendaen

ENPRO er et nettverk for påtalejurister som arbeider med miljøkriminalitet i land i Østersjøregionen. Årlig holdes det et seminar for å diskutere aktuelle problemstillinger og utveksle erfaringer med påtale av miljøraker i de ulike landene. I år, 15.–16. mai 2024, gikk turen til Skagen i Danmark hvor det overordnede temaet var kystlinjekriminalitet. På seminaret var representanter fra påtalemyndigheten i Norge, Danmark, Sverige, Estland, Latvia, Litauen, Polen og Tyskland. Av særlig interesse var en sak – nettopp fra Skagen – hvor to menn i 2021 ble idømt betinget fengselsstraff (samfunnsstraff) for å ha beskadiget/revet toppene av fredede sanddyner på en av stredene der. Seminardeltakerne fikk selv besiktige sanddynene, som nå heldigvis er tilbakeført og beplantet til opprinnelig stand.

Mer informasjon om ENPRO finnes på; <https://cbss.org/bsrlinks/enpro/>. På nettsiden ligger også en lenke til en håndbok om organiseringen av påtalemyndigheten og det sentrale lovverket på miljøfeltet i de ulike medlemslandene.

Foto: Asbjørn Vigane

Nøtteskriker

Foto: Asbjørn Vigane

Tjuveri av russisk litteratur frå bibliotek

Gjennom kulturminnenettverket Heritage Crime Task Force melder no fleire land om omfattande og målretta tjuveri av russisk litteratur, dokument og historiske kart frå nasjonalbibliotek, universitetsbibliotek og -arkiv.

Hittil har det vorte meldt om tjuveri i åtte land: Estland, Finland, Frankrike, Tyskland, Latvia, Litauen, Polen og Sveits.

Politiet etterforskar desse hendingane, der det i Frankrike er estimert tap til ein verdi av 800 000 euro, i Litauen 439 000 euro og i Polen over ein million euro.

Det som vert stole, er høvesvis førsteutgåver av bøker, primært frå det 19. hundreåret, bøker som

er skriva på kyrillisk språk, og publikasjonar av kjende russiske forfattarar som Alexander Pushkin og Nikolai Gogol.

Framgangsmåte

Gjerningspersonane nyttar same framferd i alle land. Overalt kjem ein eldre mann til eit bibliotek eller eit antikvariat og avtalar å få ei syning av bøkene han viser interesse for. Før han forlèt staden, tek han bilete av bokomslaget og sidene med ein kameratelefon.

Desse bileta ser ut til å verte brukte av ein svært dyktig, profesjonell forfalskar til å lage ein nesten identisk kopi av skriftstykket

Litt seinare kjem nokre yngre medsamansvorne menn til dei same biblioteka og antikvariata. De seier dei er studentar og ber om tilgang til dei same bøkene, og bruker falske skandinaviske eller bulgarske pass av høg kvalitet som identifikasjon.

Når dei får tilgang på dei etter spurde bøkene, byter dei ut originalane med forfalskingane som de i set identiske forsider på, før dei set dei tilbake i bokhyllene og magasina. Dei originale bøkene vert selde til samlarar av russisk litteratur.

Politiet har sirkla inn ei gruppe mistenkte som har vore aktive i fleire av sakene.

Tekst: politiadvokat **Ida Sletsjøe**, Økokrim
// ida.sletsjoe@politiet.no

Nytt om regelverk

Overtredelsesgebyr etter motorferdselloven (FOR-2024-02-27-355)

Forskrift om overtredelsesgebyr etter motorferdselloven trådte i kraft 1. mars 2024. Etter forskriften kan Statens naturoppsyn ilegge overtredelsesgebyr etter faste satser ved unnlatelse fra å vise fram tillatelse som er pliktig å medbringe, unnlatelse fra å medbringe og vise fram utfylt kjørebok, ved kjøring til tider på døgnet eller på særskilt angitte dager der det ikke er lov, samt kjøring i strid med regler om hvordan man skal kjøre i områder hvor rasting er tillatt. Forskriften gir også hjemmel for å ilegge individuelt utmålt overtredelsesgebyr ved overtredelse av alle andre bestemmelser i eller i medhold av motorferdselloven enn de som er nevnt over.

Endringer i miljøregelverk for Svalbard

Det er vedtatt flere endringer i miljøregelverket for Svalbard. Formålet med endringene er å ivareta større villmarksområder og redusere belastningen på naturen og dyrelivet. Det gjøres endringer i en rekke verneforskrifter, blant annet med bestemmelser som begrenser hvor det er tillatt å sette turister i land, hvor man-

ge passasjer det er tillatt å ha om bord i skip, og forbud mot bruk av droner. Det er også fastsatt ny forskrift om utmåling av overtredelsesgebyr etter svalbardmiljøloven (FOR-2024-02-06-224,) og det er gjort endringer i forskrift om motorferdsel på Svalbard (FOR-2024-02-06-225). Endringene trer i kraft 1. januar 2025.

Nytt forurensningsregelverk for havbruk

Det er vedtatt nytt regelverk for forurensning fra kystnært havbruk. Det nye regelverket innebærer at man som hovedregel går bort fra individuelle utslippstillatelser og over til standardiserte miljøkrav i akvakulturdriftsforskriften. Alle åpne fiskeoppdrettsanlegg i sjø vil dermed som hovedregel underlegges de samme miljøkravene. Det innføres også nye minstekrav til søknader om tillatelse til havbruk, blant annet til gjennomføring av forundersøkelser på lokaliteten. Det nye forurensningsregelverket innebærer endringer av forurensningsforskriften, akvakulturdriftsforskriften, laksetildelingsforskriften, «andre arter»-forskriften, tidsfristforskriften og forskrift om fangstbasert akvakultur.

Forslag til ny lov om bærekraftige produkter og verdikjeder

Regjeringen har lagt frem forslag til en ny lov om bærekraftige produkter og verdikjeder. Forslaget er til behandling i Stortinget. Loven gir grunnlag for å kreve at produkter skal være designet for å passe inn i en sirkulær økonomi. Den hjemler også forskrifter med krav til bærekraft i hele livsløpet på produktområder som er særlig prioriterte på grunn av produktens miljømessige og økonomiske betydning for omstilling til sirkulær økonomi. Dette gjelder batterier, kjøretøy, emballasje, plast, elektriske og elektroniske

produkter og tekstiler. Lovforslaget inneholder hjemmel for bøtStraff ved overtredelser av nærmere angitte bestemmelser i loven.

Forslag om forbud mot utslipp av kloakk fra fritidsbåter i Oslofjorden

Et forslag om forbud mot utslipp av kloakk fra fritidsbåter i Oslofjorden har vært på høring i vår. For å overholde forbudet må fritidsbåteierne enten la være å bruke toalettet om bord når båten befinner seg i Oslofjorden, eller bygge om toalettfasilitetene på fritidsbåten slik at de kan tømme kloakk ved et mottaksanlegg.

Foto: Pixabay

Tekst: politiadvokat **Ida Sletsjøe**, Økokrim
// ida.sletsjøe@politiet.no

Nye dommar og førelegg (rettskraftige avgjerder)

Naturkriminalitet

Foto: Politiet

Felling av tre bjørnar vart ikkje rekna som nødverje (23-070168AST-FROS)

Ein mann er i Frostating lagmannsretter dømd for å ha drepe ei binne med to ungar. Saka reiste spørsmål om nødverje. Det vart ikkje gitt høve til å anke til Høgsterett. Sjå eigen artikkel om saka skriven av Amund Sand på s. 64.

Straffelova § 240 andre ledd bokstav a.

Førelegg for felling av rådyr utan fellingsløyve

Ein mann vart ilagd eit førelegg på 20 000 kroner for å ha felt eit rådyr utan fellingsløyve frå kommunen.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 15 første ledd.

Førelegg for motorisert ferdsel i naturreservat

Eit firma er ilagt 20 000 kroner i førelegg for å ha køyrt ei motorisert beltebåre med eigenvekt på rundt 1000 kilo i eit naturreservat.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 34, jf. § 37, jf. forskrift om Nordskogen naturreservat § 3.

Førelegg for å ha flogge helikopter i nasjonalpark

Ein mann er ilagd 25 0000 kroner i førelegg for å ha flogge helikopter og landa i ein nasjonalpark. Mannen var pilot på eit redningshelikopter, og flyginga i nasjonalparken skjedde etter eit avslutta redningsoppdrag i området. Ved utmålinga av førelegget har ein teke omsyn til at flyginga hadde øving som formål.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 35 andre ledd, jf. forskrift om Reisa nasjonalpark, Nordreisa punkt 4-1.

Naudsynskriteriet i motorferdselslova § 4 første ledd bokstav c (HR-2023-2402-A):

Ein mann er domfelt for køyring av snøskuter utan løyve. Saka reiste spørsmål om tolking av motorferdselslova § 4 første ledd bokstav c, og kva som ligg i ordet «naudsynt» motorferdsel knytt til

jordbruksnæring. Sjå eigen artikkel om saka skriven av Marthe Gaarder på s. 72 *Motorferdselslova § 12, jf. § 3.*

Ulovleg ATV-køring ga bot og delvis verdiinndraging av farkosten 23-142586MED-TTRO/TSTE)

Ein mann er i Trøndelag tingrett idømd ei bot på 10 000 kroner for å ha køyrt ATV på eit islagt vatn utan løyve. Retten tok utgangspunkt i bøtesatsane ved politidistriktet, som tilsa ei bot på 12 000 kroner. Det vart gjort fråtrekk fordi saka var blitt gamal, og fordi mannen tilstod høvet. Mannen er også dømd til å tole delvis inndraging av verdien av ATV-en, med eit beløp på 7000 kroner.

Motorferdselslova § 12, jf. § 3.

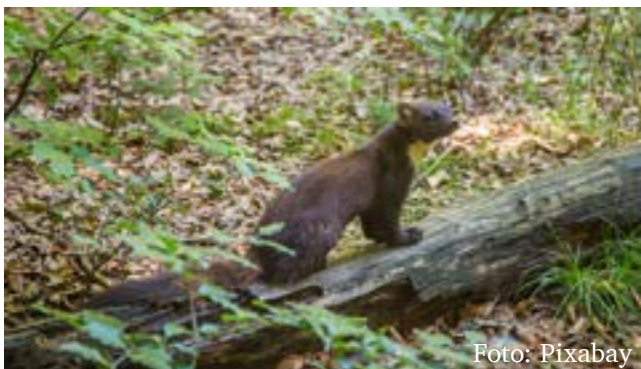

Foto: Pixabay

Førelegg for ulovleg jakt på mår

Ein mann er ilagd førelegg på 12 000 kroner får å ha sett opp ei oppspent mårfelle utanom jakttida. Førelegget gjaldt også det at mannen ikkje hadde sørgt for å innrette fella slik at husdyr ikkje kunne gå i ho, med den følgja at nabokatten vart funnen død i fella. Mårfella er inndregen.

Viltlova § 56 første ledd første straffalternativ, jf. § 9 første ledd, jf. forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jakt sesongane frå og med 1. april 2022 til og med 31. mars 2028 § 2, og viltlova § 56 første ledd første straffalternativ, jf. § 19.

Førelegg for ulovleg utførsel av vågekval

Eit føretak er ilagt eit førelegg på 150 000 kroner for ulovleg utførsel av vågekval. Ved åtte høve over ein periode på ca. eitt år utførte verksemda hundemat som inneheldt ca. 43 tonn vågekval. Vågekval er på A-lista til CITES-forskrifta, og utførsel fordrar løyve frå Miljødirektoratet. Slikt løyve var ikkje gjeve. Førelegget gjeld også manglande internkontroll. Eit utbytte på 150 000 kroner er inndrege.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 26, jf. CITES-forskrifta § 5 første ledd, jf. straffelova § 27 og naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 26, jf. CITES-forskrifta § 28, jf. straffelova § 27.

Førelegg for ulovleg innførsel av fuglar oppførte på CITES-lista

Ein mann er ilagd eit førelegg på 10 000 kroner for ulovleg innførsel av 13 parakit- tar; ni rødrosella (*Platyercus elegans*) og fire kongeparakittar (*Alisterus scapularis*), til tross for at han ikkje hadde løyve til dette. Fuglane er på B-lista i CITES-forskrifta. Han fekk også inndrege 140 kroner, som svarar til gebyret for å få dansk løyve til utførsel av fuglane.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 26, jf. CITES-forskrifta § 4 første ledd.

Fengsel på vilkår og bot for ulovleg utviding av bryggjer mm.

(23-119599MED-THOS/THAU):

Ein mann er i Haugaland og Sunnhordland tingrett dømd for ulovlege tiltak i strandsona. Han hadde fått løyve frå kommunen til å utbetre tre steinbryggjer, så lenge utbetringa ikkje gjorde bryggjene større. Det vart seinare avdekt at bryggjene var utvida med totalt ca. 127 m², og nede ved sjøen var det bygd ein steinmur som det ikkje var søkt om.

Ved straffutmålinga meinte retten at allmennpreventive omsyn tilsa ein streng

reaksjon. I skjerpande retning vart det lagt vekt på at tiltaka innebar ei planmessig opparbeiding av heile området i strandsona. På den andre sida meinte ikkje retten at han kynisk hadde teke seg til rette i strandsona, ettersom han hadde fått dispensasjon til å utbetre bryggjene. Det ble gjort fråtrekk for at forholdet låg noko attende i tid.

Mannen vart dømd til 18 dagar fengsel på vilkår og ei bot på 30 000 kroner. Vidare vart han dømd til å fjerne steinmuren og tilbakeføre bryggjene til den storleiken det var gjeve dispensasjon til. Han vart også dømd til å erstatte utgiftene kommunen hadde hatt for oppfølginga av dei ulovlege handlingane.

Plan- og bygningslova § 32-9 første ledd, jf. § 32-8, jf. § 20-2 første ledd.

Førelegg for ulovlege tiltak i landskapsvernområde

Ein mann er ilagd førelegg på 40 000 kroner for å ha gjennomført ulovlege tiltak i eit landskapsvernområde. Tiltaka hadde heller ikkje løyve etter plan- og bygningslova. Tiltaka bestod i utviding av eit bryggjeanlegg med ca. 50 m², etablering av rampe for opptak av båt på ca. 15 m², utviding av eksisterande terrasse, oppføring av tilkomst, trapp og nye terrassar på ca. 76 m² og oppføring av stuepelt.

I det same landskapsvernområdet er ein annan mann ilagd forlegg på 45 000 kroner for å ha utført ulovlege tiltak i tilknytning til ei sjøbu. Tiltaka gjaldt oppføring av forskala betongtrapp på fjell, boring av fleire hol i fjellet under ein terrasse, fjerning av delar av fjellet, oppføring av levegg på terrassen og kledning under terrassen i framkant.

Naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 36, jf. § 77, jf. forskrift om Oksøy-Ryvingen landskapsvernområde § 3 punkt 1 nr.

1.1, og plan- og bygningslova § 32-9 første ledd, jf. § 32-8 første ledd, jf. § 20-2 første ledd, jf. § 20-1.

Foto: Pixabay

Fengsel på vilkår, bot, inndraging og rettstap for ulovleg laksefiske (23-180746ENE-TTRO/TBRE):

Ein mann er i Trøndelag tingrett dømd for å ha fiska med garn etter anadrome laksefisk. Straffa vart sett til fengsel på vilkår i 18 dagar og ei bot på 10 000 kroner. Ved utmålinga tok retten omsyn til at lovgjevar ved å heve strafferamma for grove brot av lakse- og innlandsfiskelova har ønskt å gje eit signal om at også mindre brot skal straffast strengare. I skjerpande retning la retten vekt på at garnlenka var lang, og at slike saker har liten risiko for å bli avdekte. I formildande retning la retten vekt på at føremålet var å fiske pukkellaks, og at mannen hadde tilstått gjerninga. Mannen vart også dømd til å tole inndraging av garnlenka på 300 meter, inkludert tauverk, lodd og blåser, i tillegg til ein 17 fot fritidsbåt og ein 30 HK påhengsmotor. Båten hadde svært låg økonomisk verdi. Han vart òg ilagd forbod mot å drive fiske med garnreiskap i ein periode på to år. Saka vart avgjort med tilståingsdom.

Lakse- og innlandsfiskelova § 49, jf. § 41, jf. forskrift om opning for fiske etter anadrome laksefisk § 1 første ledd.

Førelegg for brot på nedsenkingspåbødet

Ei kvinne er ilagd førelegg på 10 000 kroner for å ha sett ut ei garnlenke på til saman 54 meter, der avstanden frå tauet til fangstdelen på garnet berre var 89 cm. Heile fangstdelen skal alltid vere minst 3 meter under havoverflata.

Lakse- og innlandsfisklova § 49, jf. § 41, jf. forskrift om nedsenkingspåbød av garnreiskap, Hardangerfjorden § 1.

Foto: Pixabay

Frifunnen for fiske av hummar under minstemål (23-190973MED-TAGD/TARD)

Ein mann er i Agder tingrett frifunnen for å ha fiska hummar under minstemålet på 25 cm. Hummaren vart ved kontroll målt til 24,3 cm. Retten la til grunn at hummaren reint objektivt var under minstemål. Retten meinte likevel at mannen ikkje hadde handla aktlaust, da han hadde målt hummaren slik ein video frå Fiskeridirektoratet viser at ein skal gjere det.

Havressurslova § 61, jf. § 16 andre ledd, jf. forskrift om hausting av hummar § 9.

Førelegg for brot på ilandføringsplikten

Ein skipper på eit fiskefartøy er ilagd eit førelegg på 10 000 kroner for å ha kasta over bord fangsta fisk av artane lysing, hyse og smørflyndre. Føretaket som eig fiskefartøyet er ilagd førelegg på 50 000

kroner. Fartøyet var bøtelagt for eit tilsvarende høve tidlegare.

Havressurslova § 61, jf. § 15, jf. forskrift om utøving av fiske i sjøen § 48.

Førelegg for å ha fiska etter hummar med for mange teiner

Ein mann er ilagd eit førelegg på 12 000 kroner for å ha sett ut 30 teiner for fangst av hummar. Personar som haustar med fartøy som ikkje er merkeregistrerte, kan hauste med inntil 10 teiner.

Havressurslova § 61, jf. § 16 andre ledd, jf. forskrift om hausting av hummar § 6, jf. straffelova § 15.

Arbeidsmiljøkriminalitet

Førelegg til føretak etter at ein tilsett vart utsett for vald på jobb

Eit helseføretak er ilagt eit førelegg på 500 000 kroner etter at ein tilsett under eit heimebesøk hos ein pasient i ein kommunal bustad, vart utsett for eit seksuelt overgrep og fridomsrøving. Til tross for at tilhøva rundt pasienten var kjente for helseføretaket, hadde ein likevel ikkje vurdert risikoen godt nok eller iverksett tiltak for å hindre at den tilsette kunne verte utsett for vald på jobb. Brotet vart sett på som grovt fordi det førte til alvorleg fare for liv og helse.

Arbeidsmiljølova § 19-1 andre ledd, jf. § 3-1 tredje ledd, jf. forskrift om utføring av arbeid § 23A-1, jf. straffelova § 27 og arbeidsmiljølova § 19-1 andre ledd, jf. § 3-1 tredje ledd, jf. forskrift om utføring av arbeid § 23A-4, jf. straffelova § 27.

Førelegg til føretak for ikkje å ha sørgt for eit fullt forsvarleg arbeidsmiljø

Eit føretak er ilagt eit førelegg på 100 000 kroner for ikkje å ha vurdert moglege risikoar ved vedlikehaldsarbeidet på eit transportsystem for fiskemjøl. Dette re-

sulterte i at ein tilsett fall ca. 4,8 meter da han under vedlikehald skulle opne lokka på transportøren. Han fekk brotskadar i handledda og vart sjukemeld i tre månadar.

Arbeidsmiljølova § 19-1 første ledd, jf. § 4-1 første ledd, jf. straffelova § 27.

Kulturminnekriminalitet Frifunnen for øydelegging av automatisk freda kulturminne (24-020454MED-TAGD/TFAR)

Ein mann er i Agder tingrett frifunnen for å ha sprengt ein 3 x 5 meter stor skålgropsstein med ei samling av minst ti kjende skålgroper. Skålegropsteinen var eit automatisk freda kulturminne og vart totalt øydelagd som følge av gjerninga. Sprenginga skjedde då tiltalte rydda eit område som skulle nydyrkast. Nydyrking av området var satt som vilkår for eit løyve om frådeling etter jordlova.

Retten fann det bevist at tiltalte hadde sprengt ein stein som var freda som kulturminne. Retten fann òg at kulturminnet ville ha vorte oppdaga om tiltalte hadde søkt om løyve til nydyrking. Han ville dermed ha unngått å øydelegge kulturminnet om han hadde følgd den normale framgangsmåten. Likevel meinte retten at han ikkje hadde handla aktlaust.

I aktsemdvurderinga la retten vekt på at det i frådelingsløyva som tiltalte fekk etter jordlova, var nemndt tre ulike søknadar: søknad til frådeling etter jordlova, søknad til frådeling etter plan- og bygningslova og søknad om nydyrking (som var eit vilkår for løyvet etter jordlova). I saksutgreiinga var det eit eige underpunkt som heitte «Kulturminner». Her stod det at det var registrerte høve på eigedomen som måtte avklarast med fylkeskonservator, og at denne avklaringsprossja skulle skje når saka skulle behandlast

etter plan- og bygningslova dersom det vart gjeve løyve til deling etter jordlova. Dette skapte ei forventning om at eventuelle kulturminne skulle avklarast når saka vart behandla etter plan- og bygningslova, og ikkje i samband med søknaden om nydyrking. Retten la også vekt på at tiltalte hadde søkt profesjonell bistand i prosessen, og at det på hans initiativ var gjennomført ei synfaring av eigedomen med fylkeskonservator.

Kulturminnelova § 27 første straffalternativ, jf. § 3 første ledd, jf. § 4 første ledd bokstav g.

90 000 kroner i bot for å ha framkalla fare for å påverke tre automatisk freda kulturminne (TVIN-2023-135192)

Ein grunneigar er idømd ei bot på 90 000 kroner for å ha framkalla fare for å skade tre automatisk freda kulturminne; ei grav, eit gravfelt og eit gårdsanlegg.

Tiltalte utførte krattknusing, tilførte jordmassar tilsvarande 20–50 cm djupn og planerte delar av arealet. Retten kom til at han ikkje kunne dømmast for krattknusinga, for det var ikkje ført bevis for at dette hadde ført til nokon skade på grunnen eller fare for det. Om tilføringa av jordmassar og planering meinte tiltalte at dette var egna til å verne om kulturminnet og dermed ikkje var omfatta av forbodet i kulturminnelova § 3. Retten sa seg ikkje samd i dette og meinte at forbodet også gjaldt tiltak som dekte til og skjulte kulturminne. Bruken av gravemaskin var også eigna til å framkalle fare for å påverke kulturminna.

Inngrepa hadde funne stad dels innfor moglege sikringssonar, og retten måtte difor ta stilling til om desse kulturminna var verna med slike sikringssonar. For grava og gravfeltet fann retten at det ikkje fanst nokon disposisjon som

innebar noka grensefastsetjing. Dermed var det sikringssonar rundt desse kulturminna, slik det er fastsett i kulturminnelova § 6 andre ledd. For gardsanlegget meinte retten at ein, då kulturminnet vart registrert, meinte å avgrense eit større område enn dei synlege yttergrensene av kulturminnet, og dermed var det ikkje noka sikringssone rundt dette anlegget.

Tiltalte meinte at dei aktuelle areala tidlegare hadde vore brukt til innmark, og at dei difor var omfatta av unntaket i kulturminnelova § 3 andre ledd om framhalden drift. Retten fann at det var svært lenge sidan området hadde vore brukt til innmark, og at den tidlegare bruken heller ikkje innebar bruk av moderne reiskap. Unntaket gjaldt difor ikkje for dette tilfellet.

Retten slo fast at utviklinga i straffekriminalitet generelt òg

må få verknad for straffutmåling ved kulturminnekriminalitet, og at allmennpreventive omsyn skal vege tungt. Ved den konkrete utmålinga såg retten hen til at tiltalte hadde handla med forsett. Handlingane var økonomisk motiverte og vart utførte som del av næringsdrift. Når det er sagt, kan ein ikkje konstatere at kulturminna faktisk vart skadde som følgje av inngrepa.

Kulturminnelova § 27 første straffalternativ, jf. § 3 første ledd.

**Økonomisk kriminalitet med
kopling til miljøkriminalitet
Fire og eit halvt år fengsel for heleri
av og bedrageri med fluorhaldig gass
(23-075834AST-BORG/02)**

Ein mann er i Borgarting lagmannsrett dømd til fengsel i fire og eit halvt år for

Illustrasjonsfoto.
Foto: Pixabay

grovt heleri av og grovt bedrageri med fluorholdige gassar. Han kjøpte 1546 kilo av ein svært klimaskadeleg fluorholdig gass som hadde vorte ulovleg innført til landet, utan fortolling og betaling av særavgift og utan løyve frå Miljødirektoratet. Gassen hadde ein verdi på ca. 4,6 millionar kroner, der ubetalt særavgift utgjorde ca. 3,3 millionar kroner.

Han leverte så smuglarsassen til ein statleg refusjonsordning for fluorholdige gassar, for slik å freiste å oppnå urettmessig refusjon på ca. 5,7 millionar kroner. Refusjonsordninga fungerer slik at ein ved å levere brukt gass får refundert særavgifta som vert betalt ved innførsel av gassen.

Saka reiste mellom anna spørsmål om tolking av bedrageriregelen. Forsvararen hevda at å halde attende informasjon ikkje kan vere å misleie nokon rettsstridig med mindre det finst ei «ufråvikeleg plikt for tiltalte til å opplyse om høvet». Det fanst ikkje noka slik plikt her.

Lagmannsretten var ikkje samd i dette. Retten kunne ikkje sjå at regelverket gjev den som leverer gass, krav på statleg refusjon der kravet er basert på ei illojal utnytting av refusjonsordninga, og den som krev betaling, veit at gassen var ulovleg innført til Noreg, utan løyve frå Miljødirektoratet og utan betaling av særavgift. Regelverket må tolkast i lys av formålet med lova. Og regelverket om særavgift må sjåast i samanheng med refusjonsordninga. Ordninga har som siktemål både å avgrense innførselen av fluorgass, og å etablere eit gunstig incentiv for innlevering av returgass. Den som leverer gass i visse om at gassen er

innført utan løyve og utan å betale særavgift, vil illojalt utnytte regelverket. Ei slik illojal utnytting kan ikkje gje krav på statleg refusjon. Lagmannsretten viste her også til at Høgsterett på andre område i skatte- og avgiftsretten har lagt til grunn at det etter høva vil vere både rett og naudsynt å underkjenne tilpassingar som på ein illojal måte utnyttar regelverket med sikte på å spare eller få utbetalt skatt eller avgift.

Ved straffutmålinga uttalte lagmannsretten mellom anna at det skjerper altvoret i handlingane vesentleg at tiltalte planla og lagde eit omfattande system for urettmessig å utnytte ei offentleg ordning. Tiltalte har urettmessig og illojalt utnytta ordninga til eiga vinning. Retten la òg stor vekt på at bedrageriet gjaldt svært farleg fluorgass, og at ordninga som tiltalte kynisk har utnytta, er laga for å sørge for forsvarleg destruksjon av dei farlege gassane i tråd med internasjonale plikter Noreg er bunde av.

Mannen vart dømd til å betale erstatning til Miljødirektoratet på 5 332 445 kroner, og inndraging av 228 800 kroner.

Høgsterett nekta høve til å fremje anke over bruken av lova og straffutmålinga.

Straffelova § 333 første ledd, jf. § 332 første ledd og straffelova § 372, jf. § 371 bokstav a.

Tekst: politiadvokat og fagansvarlig for dyrevelferdskriminalitet **Tone Strømsnes Olsen**, Økokrim
// tone.stromsnes.olsen@politiet.no

Dyrevelferdskriminalitet

Foto: Politiet

Grov vanskjøtsel av tusen griser (LF-2023-180513)

En grisebonde ble dømt til fengsel i to år og sju måneder for mangelfullt levestandard for grisebesetningen, og for å ha unnlatt å sørge for tilstrekkelig tilsyn og stell av dyrene. Nærmere 1000 griser døde som følge av domfeltes vanskjøtsel i tidsrommet sommeren/høsten 2022 til 9. januar 2023. Les om denne saken på side 38.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 23, og dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 24.

Manglende oppfølging av hund og unnlatt å etterkomme Mattilsynets vedtak om avlivning (23-096005AST-GULA/AVD2)

En kvinne ble dømt for vanstell av hunden sin, og for å ha unnlatt å etterkomme Mattilsynets vedtak om avlivning. Lagmannsretten satte ned straffen til 60 dager betinget fengsel under henvisning til «tiltaltes skyldgrad, personlige forhold samt at lagmannsretten vil fastsette et

tidsubestemt forbud mot at tiltalte får ha ansvar for dyr». Vedkommende ble ilagt dom på aktivitetsforbud for alle dyr inntil videre.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 20, dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 14 bokstav b, og dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 30 første ledd.

Brudd på aktivitetsforbud (LE-2023-5491)

En mann ble dømt til bot på 15 000 kroner for brudd på aktivitetsforbud fastsatt av Mattilsynet og inndragning av utbytte fra valpesalg. Det sentrale spørsmålet var om vedtaket om aktivitetsforbud var nødvendig og forholdsmessig, noe lagmannsretten konkluderte med at det var. Anke til Høyesterett over foreldesspørsmålet ved sidestrafferamme er tillatt fremmet og berammet til juni 2023.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 33.

Vold mot hund (LG-2023-152180)

En 22 år gammel kvinne ble i tingretten dømt til fengsel i 15 dager for ved ett tilfelle å ha utøvd vold mot en hund. Under noe tvil kom lagmannsretten til at det var riktig å gjøre den fastsatte fengselsstraffen betinget. Domfelte ble også dømt til å betale en bot på 10 000 kroner.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a.

Brudd på aktivitetsforbud og trusler mot offentlig tjenestemann (LH-2023-174322)

En mann ble i tingretten dømt for grov overtredelse av et forbud mot å holde mer enn to voksne hunder av samme kjønn, samt avl og omsetning av hund. Han ble også dømt for trusler mot Mattilsynets inspektører. Lagmannsretten nedsubsumerte til simpel overtredelse av dyrevelferdsloven og dømte ham samlet til 21 dager betinget fengsel.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 33, og straffeloven § 155.

Avlivet hund med haglgevær (LA-2023-157904)

Domfelte hadde som hevn avlivet samboerens hund ved å sette den i bånd og skyte den med et haglgevær. Overtredelsen besto i at han ikke hadde skutt mot hundens hjerne, og at hunden ikke hadde vært i ro. Samme handling ble også vurdert som hensynsløs atferd overfor samboeren og skadeverk. Lagmannsretten fant at overtredelsen av dyrevelferdsloven ikke var grov. Felles straff for forholdene var i utgangspunktet fengsel i 75 dager. Det ble gitt tilståelsesfradrag med en tredjedel, og straffen ble fastsatt til 50 timer samfunnsstraff.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 12 femte ledd jf. forskrift om avliving av hund og katt § 2, og straffeloven §§ 266 og 351 første ledd.

Vanskjøtsel av produksjonsdyr og spørsmål om dobbelstraff (LE-2023-23934)

En gårdbruker som hadde griser og rundt 300 storfe, hadde latt dyrene leve under uforsvarlige forhold. Vedkommende ble også tiltalt for trusler mot en representant fra Mattilsynet. Mannen ble dømt til 6 måneders fengsel, hvorav 90 dager

ble gjort betinget. Lagmannsretten kom under henvisning til LE-2015-4940 til at det ikke var tale om brudd på EMKs tilleggsprotokoll 7 artikkel 4 nr. 1 ved at det ved domfellelse ble dobbelstraff med Mattilsynets vedtak. Lagmannsretten var tydelig på at vedtaket ikke var straff i konvensjonens forstand, og at et sentralt formål med Mattilsynets vedtak ikke var å straffe dyreeieren, men å ivareta dyrevelferd og matsikkerhet.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 23 første ledd jf. annet ledd, dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 24, matloven § 28 første straffalternativ jf. § 19, og straffeloven § 155.

Foto: Fiskeridirektoratet

Spøkelsesfiske (TNTS-2023-166601)

En skipper på en liten fiskebåt ble ved tilståelsesdom dømt til fengsel i 30 dager for spøkelsesfiske over en periode på ca. 4 måneder. Han hadde ikke røktet to garnlenker på 20 og 25 torskegarn. Retten mente et riktig utgangspunkt for straffen var 60 dager fengsel, og han ble også dømt til å erstatte Fiskeridirektoratets utgifter for å dra opp garn.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 20, dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 14 bokstav b, og havressursloven § 61 jf. § 16 andre ledd jf. forskrift om utøvelse av fisket i sjøen § 28 andre ledd og høstingsforskriften § 18 andre ledd.

Foto: Tore Solstad/SNO

Tekst: FP, Spesiell påtale **Amund Sand**, Trøndelag politidistrikt
Foto i artikkelen: **Politiet** og **SNO**
// amund.sand@politiet.no

← Bildet er tatt på lang avstand og viser binna og de tre ungene som spiser på reinskalver de har drept.

Bjørnesaken fra Lierne

En mann på 60 år ble i Frostating lagmannsrett dømt til fengsel i 6 måneder for å ha skutt en bjørnebinne med to unger. Domfeltes påstand om nødrett og nødverge på vegne av husdyr førte ikke frem.

Sakens faktum i grove trekk

Hendelsen saken handler om, fant sted i fjellområdet Hestkjølen i Lierne kommune i mai 2022. Domfelte er reineier og utøver reindrift både i Norge og Sverige. Som tidligere år flyttet han i april/mai reinflokk sin fra vinterbeite i Sverige til reinens kalvingsland på Hestkjølen i Norge. Fjellområdet ligger helt inntil riksgrensen mot Sverige.

Da reinen ankom kalvingslandet, startet kalvingen. Under kalvingen holder simlene seg samlet i flokker, og domfelte holdt kalvingsflokkene under oppsikt sammen med sine medhjelpere.

Man ble ganske tidlig oppmerksom på at det befant seg en bjørnebinne med tre unger i området. Bjørneungene var født året før, altså såkalte fjorårsunger. De nyfødte reinsdyrkalvene er enkle å få tak i for bjørn og andre rovdyr, og det samles

derfor naturlig en del rovdyr i området der kalvingen foregår. Den aktuelle binna drepte sammen med ungene mange nyfødte reinsdyrkalver. Binna var lite sky overfor mennesker, og det viste seg umulig å jage den unna kalvingsflokkene.

« Binna var lite sky overfor mennesker, og det viste seg umulig å jage den unna kalvingsflokkene.

Etter noen dager med store kalvetap søkte domfelte Miljødirektoratet om skadefellingstillatelse for binna og ungene. Søknaden ble avslått muntlig samme dag. Domfelte bestemte seg da i samarbeid med sine medhjelpere for å forsøke å fordreive binna og ungene ut av kalvingslandet. Bjørnene ble fordrevet ca. fire mil ned til et skogområde. Allerede neste morgen var hun imidlertid tilbake i

22-176914MED-
TTRO/TNAM

23-070168AST-
FROS

kalvingslandet sammen med to av ungene. Hva som hadde skjedd med den tredje ungen, er uklart.

I samråd med Statens naturoppsyn ble det nå besluttet å forsøke å isolere bjørnene på et fjell der det ikke fantes kalvingsflokker. Dette lyktes man ikke med, og bjørnene brøt seg ut og oppsøkte på nytt kalvingsflokkene. Domfelte dro da opp til et nærliggende fjell der han antok at bjørnene kunne oppholde seg. Oppe på fjellet traff han på han bjørnene mens de spiste på reinsdyrkalver som nettopp var drept. Domfelte mente da at alle midler for å beskytte reinen var forsøkt, og bestemte seg der og da for å skyte bjørnene. Våpen og ammunisjon hadde han med seg på snøskuteren, noe som er vanlig under tilsyn med reinen.

Fellingen av bjørnene

Bjørnene trakk seg unna domfelte, og tok seg bratt nedover fjellsiden før de la seg til i bjørkekjerret ved foten av fjellet. Domfelte fulgte etter sporene og peilet seg inn mot bjørnene. Han hadde i den forbindelse bistand fra medhjelpere som kunne observere bjørnene fra andre steder i terrenget. Rundt en time etter at domfelte hadde bestemt seg for å skyte bjørnene, observerte han bjørnene på ca.

« Domfelte mente da at alle midler for å beskytte reinen var forsøkt, og bestemte seg der og da for å skyte bjørnene.

30 meters avstand. Bjørnene lå da rolig og utførte ikke angrep på noen reinsdyr. Det var på den annen side flere kalvingsflokker noen hundre meter unna. Han skjøt først binna, deretter de to ungene. Etterpå kontaktet han straks politiet om det som hadde skjedd.

Etterforskningen

Politiet rykket ut på meldingen fra domfelte og var på åstedet inne i fjellet etter 4–5 timer. Det ble foretatt en åstedsbefaring, herunder påvisning av skuddsteder og avstander. Reinseieren ble avhørt som mistenkt på stedet, og det ble tatt vitneavhør av andre personer fra reindriften som var til stede inne i fjellet. Bjørne-

« Rundt en time etter at domfelte hadde bestemt seg for å skyte bjørnene, observerte han bjørnene på ca. 30 meters avstand. Bjørnene lå da rolig og utførte ikke angrep på noen reinsdyr.

kadavrene ble beslaglagt og senere sendt til Veterinærinstituttet for obduksjon.

Domfelte ga i avhøret en detaljert forklaring på hvorfor han felte bjørnene, og hendelsesforløpet som ledet frem til fellingen. Funn under åstedsbefaringen og obduksjonsrapporten fra Veterinærinstituttet bekreftet i det alt vesentlige domfeltes forklaring. Domfelte ga i avhøret klart uttrykk for at han hadde prøvd alt for å beskytte reinsdyrene sine, og at han til slutt ikke så andre alternativer enn å «bruke nødvergeretten».

Brunbjørn er oppført på den norske rødlista med status «sterkt truet». Etterforskningen ble derfor tidlig rettet inn mot straffelovens § 240 andre ledd bokstav a. Som rødlistet er brunbjørn å anse som en art truet av utryddelse i Norge. For å belyse straffbarhetsvilkåret «å minske bestanden», ble det gjort avtale med en forsker ved NINA om å stille som sakkyndig vitne ved hovedforhandlingen.

Det sentrale spørsmålet under etterforskningen var om domfeltes felling av

Fjelltoppen der domfelte observerte bjørnene spise på drepte reinsdyrkalver. Her bestemte han seg for å skyte bjørnene. ↓

bjørnene kunne anses som en straffri handling etter bestemmelsene om nødverge på vegne av husdyr i naturmangfoldlovens § 17 andre ledd. I denne forbindelse var naturlig nok domfeltes forklaringer om hendelsesforløpet viktig. Domfelte ga i mistenktavhøret en detaljert forklaring omkring dette. I tillegg ga han flere uttalelser til media som var av interesse, og som derfor ble tatt inn i saken.

Medieoppmerksomhet

Fellingen av bjørnene som skjedde 22. mai 2022, fikk stor oppmerksomhet i media. Rovdyr vekker alltid stort engasjement, med steile fronter mellom verneinteresser og interesser for beskyttelse

↑ Domfelte på stedet der han stod og skjøt bjørnene. Bjørnene lå i bjørkekjæret rett foran ham ca. 30 meter unna.

av husdyr. I det offentlige ordskiftet ble domfeltes handling dels gjenstand for sterk sympati, dels sterk fordømmelse. For politiets arbeid har denne meningsutvekslingen rimeligvis ingen betydning, men det kan sies at håndtering av media i slike saker er ressurskrevende for påtaleansvarlig.

Politiet hadde av eget tiltak innledet etterforskning av forholdet, men som følge av medieoppmerksomheten ble forholdet også anmeldt av tre ideelle organisasjoner for rovdyrbeskyttelse.

Domfelte er samisk, og hans reindrift er en del av samisk reindrift. Dette forsterket utvilsomt interessen for saken.

« Saken ble på en måte et slags symbol på konflikten mellom rovdyrvern og samenes rett til kulturutøvelse.

Saken ble på en måte et symbol på konflikten mellom rovdyrvern og samenes rett til kulturutøvelse. Reindriften som

kulturbærer i samisk tradisjon var også et sentralt rettslig poeng for domfeltes forsvarer under behandlingen av saken i tingretten og lagmannsretten.

Tiltalen

Informasjonen som kom frem under etterforskningen, ga et klart bilde av faktum.

Påtalemyndigheten var av den oppfatning at både de subjektive og objektive vilkårene for straff etter straffelovens § 240 andre ledd bokstav a var oppfylt. Samtidig var man av den oppfatning at vilkårene for nødverge ikke var oppfylt, og at det heller ikke forelå andre straffrihetsgrunner.

« Det sentrale temaet under hovedforhandlingen var om vilkårene for nødverge etter naturmangfoldlovens § 17 andre ledd var oppfylt.

Det ble derfor tatt ut tiltale etter straffelovens § 240 andre ledd bokstav a. For det tilfellet at retten skulle mene at vilkåret om å minske bestanden ikke var opp-

fylt, ble det i tiltalen subsidiært anført overtredelse av naturmangfoldlovens § 75 andre ledd jf. § 15 første ledd.

Hovedforhandlingen i tingretten

Hovedforhandlingen ble avviklet i Trøndelag tingrett i februar 2023.

Det var på forhånd klart at interessen for saken var stor, og dette var tatt opp med tingretten i et saksforberedende møte. Tingretten var derfor godt forberedt på å håndtere mange tilhørere og media. Det var etablert en egen tilhørsone i rettens lokaler, og man kunne følge saken digitalt.

Saken gikk over to dager, og det ble ført to vitner og fremlagt en del dokumentasjon. Blant annet avga forskeren fra NINA forklaring om hvilke konsekvenser fellingen av bjørnene hadde for den norske stammen av brunbjørn. Faktum i saken var ikke bestridt, domfeltes forklaring om hendelsesforløpet ble lagt til grunn. Det var heller ikke bestridt at de objektive og subjektive vilkår for straff etter straffelovens § 240 andre ledd bokstav a var oppfylt.

Det sentrale temaet under hovedfor-

Undersøkelse av bjørnene etter at de er
← fraktet ned fra lia der de ble skutt.

handlingen var om vilkårene for nødverge etter naturmangfoldlovens § 17 andre ledd var oppfylt. Vilket for straffritt nødverge er som kjent at den enten må være mot et «pågående angrep» eller et «umiddelbart forestående angrep», og at avliving er «påkrevd» for å beskytte reinsdyrene. Forsvarer prosederte på at vilkårene var oppfylt, og anførte at det forelå et pågående angrep i den forstand at bjørnene i dagevis hadde angrepet og drept reinsdyrkalver, og at angrep også var umiddelbart forestående fordi bjørnene med sikkerhet ville drepe nye reindyrkalver innen kort tid om de ikke hadde blitt skutt. Forsvarer anførte i denne forbindelse at nødvergeretten måtte tolkes utvidende i lys av blant annet ILO-konvensjonens bestemmelser om urfolks rett til kulturutøvelse. Altså at nødvergeadgangen måtte være videre innen samisk reindrift enn andre husdyrhold.

Aktoratet var ikke enig at de nevnte begrepene kunne tolkes i et så vidt tidsperspektiv, og at en slik forståelse i så fall ville tillegge reindriften generell skadefellingsmyndighet og for øvrig åpne for preventivt nødverge. En slik ordning ville gjøre det umulig for myndighetene å drive forvaltning av bjørnestammen. Aktoratet mente også at lovens vilkår må tolkes likt for alle typer husdyr.

Forsvarer prosederte videre på nødrett i straffelovens § 17. Anførselen her var at skader som rovdyr påfører reindrift, truer reindriften eksistens. Videre at skaderisikoen for domfeltes reindrift som kulturbærer i samisk tradisjon er langt større enn skaderisikoen for bjørnestammen ved uttak av tre bjørner. Aktoratet var enig i at de samiske rettighetene er tungtveiende, men anførte at skaderisikoen uansett ikke er langt større for reindriften enn for bjørnestammen. Vilkårene for nødrett var dermed ikke oppfylt.

Aktoratet mente etter dette at lovens vilkår for straff var oppfylt, og la ned påstand om fengsel i 1 år. Hovedbegrunnelsen var at den aktuelle binna var et særlig verdifullt individ for bjørnestammens reproduksjon i dette området av landet, og at det dreide seg om felling av til sammen tre bjørner. Aktoratet vektla også at fellingen klart falt utenfor nødvergeretten, og dermed i realiteten var skadefelling. Endelig la aktoratet vekt på at domfelte bevisst hadde satt seg utover Miljødirektoratets avslag på søknad om skadefelling.

Tingrettens dom

Trøndelag tingrett avsa dom i saken 3. mars 2023.

Tingretten kom til at vilkårene for å domfelle etter straffelovens § 240 andre ledd bokstav a var oppfylt. Videre kom tingretten til at vilkårene for nødverge og nødrett ikke var oppfylt. Tingretten fant følgelig domfelte skyldig etter tiltalen. Dette skjedde under dissens, da en av meddommerne mente tiltalte burde frifinnes under henvisning til både nødverge og nødrett.

↑ Reinsdyrkalv drept av bjørnene. Kalvene er nyfødte og små, jf. hansken lagt ved siden av kalven.

Tingretten fastsatte straffen til fengsel i 8 måneder, som i sin helhet ble gjort betinget. Også her var det dissens fra samme meddommer, som mente det burde gis straffritak etter straffelovens § 81.

Ankene til lagmannsretten

Domfelte anket over lovanvendelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen. Påtalemyndigheten anket over straffutmålingen. Det ble fastholdt at riktig straff er ubetinget fengsel i 1 år.

Både domfeltes og påtalemyndighetens anker ble henvist til ankebehandling.

Ankeforhandlingen

Ankeforhandlingen ble gjennomført i Frostating lagmannsrett 21. august 2023.

Siden anken ikke gjaldt bevisbedømmelsen, ble retten satt med tre fagdommere. Argumentasjonen knyttet til lovanvendelsen og straffutmålingen var i det alt vesentlige den samme som i tingretten for både for forsvarer og aktoratet.

Lagmannsrettens dom

Frostating lagmannsrett avsa dom i saken 25. august 2023.

Anken over lovanvendelsen ble forkastet. Som i tingretten var det dissens, en dommer mente vilkårene for nødverge var oppfylt.

Straffen ble skjerpet til fengsel i 6 måneder. Påtalemyndigheten fikk dermed medhold i at riktig reaksjon var ubetinget fengsel, men varigheten ble altså kun det halve av påstanden.

Ankene til høyesterett

Domfelte anket til Høyesterett over lovanvendelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen.

Påtalemyndigheten mente lagmannsrettens straffutmåling tross alt var akseptabel, og innga derfor ingen selvstendig anke over straffutmålingen. Når domfelte anket, ble det likevel til at påtalemyndigheten innga en motanke over lagmannsrettens straffutmåling.

Høyesteretts ankeutvalg fattet 11. desember 2023 beslutning om at

Foto: Tore Solstad/SNO

domfeltes anke ikke ble tillatt fremmet. Påtalemyndighetens motanke falt da bort. Saken var etter dette rettskraftig avgjort.

Man kan selvsagt spekulere i om en selvstendig anke over straffutmålingen fra påtalemyndigheten ville ha blitt fremmet i Høyesterett. Det er ikke gitt hva som er riktig straff i slike saker, og vi som jobbet med saken i påtalemyndigheten, mener resultatet fra lagmannsretten er greit nok.

Etterdønninger

Som nevnt har saken fått stor offentlig oppmerksomhet helt fra den dagen domfelte skjøt bjørnene. I tiden etter at dommen ble rettskraftig, er det fortsatt innspill i media fra ulike hold om at dommen er feil. Dette kommer ikke bare fra domfelte og samiske interessegrupper, men også fra politikere på både nasjonalt og regionalt nivå.

Det er varslet en rettslig omkamp i en eller annen form. Gjenopptagelse har vært nevnt, likeså er det etter sigende

aktuelt å bringe saken inn for Den Europeiske menneskerettsdomstol (EMD). For å finansiere en slik omkamp har noen ordnet en kronerulling på Facebook, der veldig mange har gitt et bidrag. Engasjement er bra, og det viser i alle fall at mange mener domfelte ikke burde vært straffet for det han gjorde.

Påtalemyndigheten og domstolen må forholde seg til loven slik den er. Og slik

↑ Kalvingsflokk

« Engasjement er bra, og det viser i alle fall at mange mener domfelte ikke burde vært straffet for det han gjorde.

det er naturlig å forstå den ut fra forarbeider, rettspraksis mv. I det perspektivet kan det ikke være særlig tvil om at dommen er riktig. En annen sak er om loven burde vært annerledes og i større grad åpnet for nødverge mot rovdyr som skader og dreper husdyr. Dette er politikk som hverken påtalemyndighet eller domstol skal ta stilling til.

Foto: Sunniva Gaarder Fjeldstad

Ulovlig snøskuterkjøring i utmark

Høyesterett avsa 20. desember 2023 straffedom i en sak om kjøring med snøskuter i utmark. Kjøringen skjedde som ledd i jordbruksnæring og var praktisk for bonden, men Høyesterett kom til at den ikke var *nødvendig* i motorferdsellovens forstand. Det ble lagt avgjørende vekt på at det fantes alternativer til kjøring i utmark som ikke var åpenbart mindre egnet eller vesentlig mer tyngende for den næringsdrivende enn å kjøre med snøskuter.

HR-2023-2402-A

Innledning

Det prinsipielle spørsmålet for Høyesterett var hvordan nødvendighetskravet i motorferdselloven § 4 første ledd bokstav c skal forstås. Høyesterett fastslo at kjøring i relasjon til bestemmelsen ikke uten videre er nødvendig selv om den skjer som ledd i næringsvirksomhet og er nyttig eller hensiktsmessig.

Sakens bakgrunn

En bonde fra Vang i Valdres brukte snøskuter til å frakte materialer fra gården sin til en tilhørende gjeterbu på fjellet for å gjøre klart for senere vedlikehold. Gjeterbua var uten kjørbar adkomstvei om sommeren, og lå i et værhardt område som ikke tillot transport hver dag. Transporten av materialene skjedde som ledd i jord-

Tekst: statsadvokat **Marthe Gaarder**, Riksadvokatembetet
// Marthe.Gaarder@riksadvokaten.no

bruksvirksomhet, og var nødvendig – og lovlig – fordi det var den eneste praktiske muligheten for å få utstyret frem til bua.

I forbindelse med transporten tok bonden en omvei på til sammen om lag 2 mil – i motsatt retning av veien til gjeterbua – for å hente en elektrisk sag han skulle få låne til arbeidet. Omveien lå i utmark i området ved Heimstølane mot vannet Høljesyndin, og bonden kjørte dels på ubrøytede skogsbilveier og dels i snøskuterspor. For denne avstikkeren ble han anmeldt av Statens naturoppsyn for ulovlig motorferdsel i utmark, og deretter ilagt et forelegg av politiet på 10 000 kroner for brudd på motorferdselloven § 12, jf. § 3.

Forelegget ble ikke vedtatt, og etter to runder i rettsapparatet, der bonden ble dømt – under dissens i lagmannsretten – anket han videre til Høyesterett. Anken gjaldt lovanvendelsen og straffutmålingen.

Forbud mot motorferdsel i utmark

Formålet med motorferdselloven er «[...] ut fra et samfunnsmessig helhetssyn å regulere motorferdselen i utmark og vassdrag med sikte på å verne om naturmiljøet og fremme trivselen».¹

Lovens utgangspunkt er at motorferd-

« Formålet med motorferdselloven er «[...] ut fra et samfunnsmessig helhetssyn å regulere motorferdselen i utmark og vassdrag med sikte på å verne om naturmiljøet og fremme trivselen».

sel i utmark og vassdrag uten særskilt hjemmel er forbudt.²

Allerede på slutten av 60-tallet, i forbindelse med arbeidet med ny naturvernlov, ble det fremhevet at motorferdsel i utmark var omfattende, og medførte skadelige påkjenninger og ulempe i naturmiljøet for både mennesker, dyre- og fugleliv og landskapsarealer og flora.³ Som illustrasjon på den senere utviklingen viser statistikk fra SSB en økning i antall registrerte snøskutere fra 2685 i 1970 til nesten 94 000 i 2023.⁴

« Motorferdsel i utmark medfører skadelige påkjenninger og ulemper i naturmiljøet.

Unntak fra forbudet

Motorferdsel i utmark og vassdrag er for de viktigste nyttemål tillatt med hjemmel direkte i loven. Det aktuelle unntaket i saken for Høyesterett var motorferdselloven § 4 første ledd bokstav c, som blant

1. Motorferdselloven § 1.

2. Motorferdselloven § 3.

3. Se mer om historikken og departementets foredrag som lå til grunn for Kgl. res. av 25. august 1972, i NOU 1974:37 Motorferdsel i utmark og vassdrag punkt 1.4.

4. ssb.no – Statistikkbanken.

annet tillater nødvendig godstransport i jordbruksnæring.

Unntaket oppstiller to vilkår, som begge må være oppfylt for at det skal komme til anvendelse. Kjøringen må ha skjedd i jordbruksnæring og den må ha vært nødvendig. Forsvarer ble ikke hørt med at det ikke skal skje en nærmere prøving av nødvendighet utover den som selve tilknytningsvurderingen fører med seg.

Bonden drev jordbruksnæring, i lovens forstand, og kjøringen for å hente sagen ble ansett å ha skjedd som ledd i næringsutøvelsen. Spørsmålet for Høyesterett var således begrenset til om kjøringen var nødvendig.

Nærmere om nødvendighetskravet

Ordet nødvendig har i seg selv ikke noe helt presist meningsinnhold. Det fremgår heller ikke tydelig av forarbeidene til loven hva som nærmere skal legges i nødvendighetsvurderingen. Det er ikke vanskelig å forstå at bonden fant det både nyttig og hensiktsmessig å hente sagen med snøskuter i forbindelse med at han uansett skulle transportere materialer til gjeterbua – på en dag da været tillot slik transport. Men en naturlig språklig forståelse av ordet «nødvendig» tilsier at det ligger noe mer i begrepet enn dette, og at det må foretas en vurdering opp mot eventuelle alternativer. Ved lovtolkningen må videre lovens formål hensyntas.

Om den nærmere forståelsen av nødvendighetsvilkåret skriver Høyesterett:

Ordlyden – «nødvendig» – og lovens formål om å verne miljøet setter grenser for næringsutøverens rett til motorferdsel i utmark. Den næringsdrivende må ha et handlingsrom for å kunne velge å kjøre i utmark når dette vurderes som nødvendig av hensyn til en rasjonell drift av virksomheten. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at kjøringen er nyttig eller hensiktsmessig hvis det finnes et alternativ som unngår eller reduserer bruk av utmarken. Dersom det ikke er reelle alternativer, eller disse er åpenbart mindre egnede for oppgaven eller vesentlig mer tyngende, vil vilkåret om nødvendighet være oppfylt.

Høyesterett gir samtidig uttrykk for at dersom valget av alternativ beror på faglige vurderinger knyttet til driften, så er det naturlig at domstolene er forsiktige med å overprøve næringsutøverens egen vurdering. Det var ikke tilfellet i denne saken.

Bonden hadde andre muligheter for å få fraktet sagen til gjeterbua før vedlikeholdsarbeidet skulle ta til. Blant annet kunne det ordnes slik at han fikk hente sagen med bil hjemme hos eieren, for så å ta den med på snøskuteren fra egen bopel og opp til gjeterbua. Høyesterett kom til at dette alternativet ikke var åpenbart mindre egnede eller vesentlig mer tyngende for bonden enn å hente sagen med snøskuter ved Høljesyndin. Lovanvendelsesanken førte derfor ikke frem.

«Det er ikke tilstrekkelig at motorferdsel i utmark er nyttig eller hensiktsmessig hvis det finnes et alternativ som unngår eller reduserer bruk av utmarken. Dersom det ikke er reelle alternativer, eller disse er åpenbart mindre egnet for oppgaven eller vesentlig mer tyngende, vil vilkåret om nødvendighet være oppfylt.»

Straffeutmålingen

Bonden ble som nevnt opprinnelig ilagt en bot på 10 000 kroner av politiet. I tingretten ble utmåling av straffen frafalt, jf. straffeloven § 61, men dommen ble allikevel anket av domfelte. Lagmannsretten idømte en bot på 8000 kroner. Høyesterett kom i likhet med lagmannsretten til at det ikke var grunnlag for straffutmålingsfravall, og fant etter omstendighetene ikke grunn til å fravike lagmannsrettens straffutmåling.

Det er verdt å merke seg at Høyesterett slutter seg til at det ved straffutmålingen var riktig å ta utgangspunkt i en bot på 12 000 kroner. Dette er i samsvar med politidistriktenes standardiserte bøtesats ved utstedelse av forelegg for ulovlig motorferdsel på snø-/islagt utmark/vann eller vei i utmark uten å etterlate spor (utenfor verneområde). Førstvoterende uttaler at han er enig i at dette standardiserte bøtenivået skal legges til grunn. Han viser til Rt. 1989 s. 1361, som også gjaldt ulovlig kjøring i utmark med snøskuter, der det fremgår at «[h]ensett til antall overtredelser og også til overtredelsenes art, har jeg ikke noe å bemerke til at man opererer med standardiserte bøter».

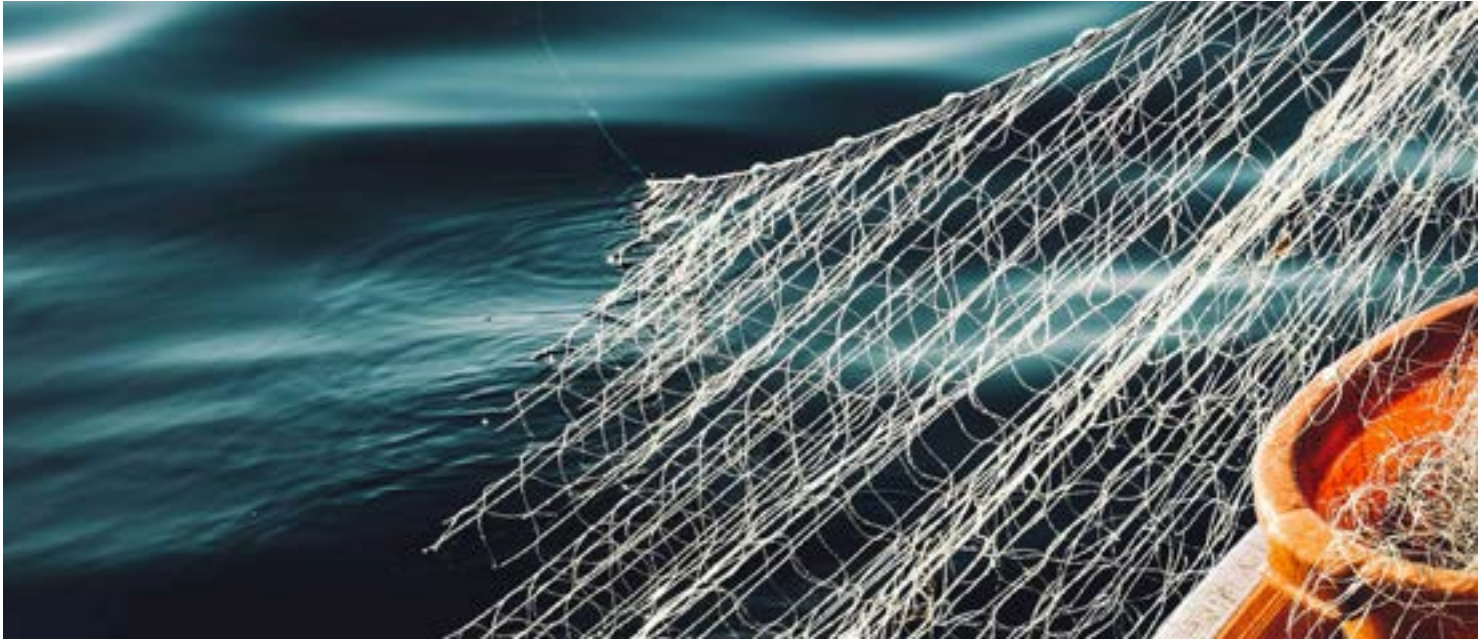
Foto: Silje Gaarder Fjeldstad

Avslutning

Bondens anke over lagmannsrettens dom ble forkastet. Dommen er enstemmig.

Høyesterett har klargjort nødvendighetskravet i motorferdselloven § 4 første ledd bokstav c. Motorferdsel i utmark er ikke tillatt etter bestemmelsen dersom det foreligger reelle alternativer som unngår eller reduserer slik bruk av utmarken, såfremt alternativene ikke er åpenbart mindre egnet for oppgaven eller vesentlig mer tyngende.

Dommen gir ellers en nyttig avklaring om at bøtesatsen i politidistriktenes retningslinjer for utstedelse av forelegg er et riktig utgangspunkt ved straffutmålingen, samt at standardiserte bøtesatser kan benyttes på dette området.

Varsler flere kontroller og strengere straff mot ulovlig laksefiske

Politiet vil sammen med kontrolletatene Statens naturoppsyn, Kystvakten og Fiskeridirektoratet øke kontrollvirksomheten mot ulovlig laksefiske. Politiet har samarbeidet med Økokrims miljøkriminalenhet i mange saker, og vil også be om strengere straff når noen blir tatt.

Vest politidistrikt har registrert en økning i lovbrudd knyttet til laksefiske og brudd på senkepåbudet for garn i 2023. Til tross for flere medieoppslag de siste årene, går antallet beslag av ulovlige garnbruk og anmeldelser opp, særlig i Vestland og Nordland.

Mellom 1. mars og 30. september gjelder egne regler for bruk av garnredskap ved fiske i sjø. Generelt er reglene at garn med maskevidde større enn 32 mm må da være minst 3 meter under havoverflaten til enhver tid. Enkelte steder kan det gjelde enda strengere lokale forskrifter, blant annet ved utløp av elvemunninger.

Som utgangspunkt er det heller ikke lov å fiske etter laks, sjøørret og sjørøye (såkalte anadrome laksefisk) med garn. Også såkalte kombigarn der noe er lovlig og noe ulovlig, blir nå ansett som et redskap og må senkes ned til lovlig dybde.

Politiet advarer mot at straffereaksjoner fortsatt vil skjerpes for brudd på senkepåbud eller ulovlig fiske etter anadrome laksefisk. Dersom noen blir tatt i områder med særlig truet fiskebestand, i fredningssoner eller dersom fisket har et visst omfang, vil dette kunne lede til ubetinget dom.

Tekst: **Pressemelding**
Foto i artikkelen: **Unsplash**

Det gjøres også oppmerksom på at politiet og kontrolletatene Statens naturoppsyn, Kystvakten og Fiskeridirektoratet vil ha økt kontrollvirksomhet fremover.

Politiets råd til den som vil fiske med garn og annet redskap i sjøen, er at man setter seg inn i reglene for fiske. Opplysninger om hva som er lov, finnes på hjemmesidene til Statsforvalter og Fiskeridirektoratet. Følger man reglene, slipper man at garnredskap blir beslaglagt og inndratt grunnet dårlig merking og/eller er satt for høyt i sjøen, samt politianmeldelse.

« **Sett deg inn i reglene for fiske. om du vil fiske med garn eller annet redskap i skjøen.**

Bakgrunn

Stortinget skjerpet i 2020 straffebestemmelsene for overtredelse av laksefiske-loven. Det ble uttrykt bekymring for at

villaksen var truet og under sterkt press, og at oppdagelsesrisiko og reaksjoner på overtredelser var for lave. I 2021 ble villaks også rødlistet og oppført i Artsdatabanken som NT (Nær truet).

Politiet har skjerpet reaksjonene for ulovlig laksefiske og brudd på senkepåbudet i 2023. I oktober 2023 ble det avsagt dom i Sogn og Fjordane tingrett på betinget fengsel, bot, inndragning av fisk og redskap samt rettighetstap på 2 års forbud for fiske med garnredskap, etter at Statens naturoppsyn anmeldte et brudd på senkepåbudet i distriktet. Tilsvarende har Trøndelag tingrett i desember 2023 avsagt dom på betinget fengsel, bot, inndragning av redskap og båt samt rettighetstap for fiske med garn i 2 år etter anmeldelse for bruk av drivgarn.

Kontaktinformasjon:

politiadvokat Trygve Ritland i Vest politidistrikt, 479 79 028.

Tekst: spesialletterforsker **Per Knut Vistad**, Økokrim

Foto i artikkelen: **Økokrim**

// perknut.vistad@politiet.no

OSPAR Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic

Årlig møte 23.-24. april 2024 i North Sea Network of Investigators and Prosecutors (NSN)

Frankrike var vertsland for møtet, som ble avholdt i Paris og ledet av den nylvalgte, belgiske formannen i samarbeid med OSPAR Commission Secretariat, som holder til i London.

Møtet samlet ca. 30 deltakere fra 11 ulike Nordsjø-land samt EU (European Maritime Safety Agency – EMSA og DG Move).

Det er Bonn Agreement / Accord de Bonn¹ som er grunnlaget for dette nettverket, og samarbeidet har vart i en årrekke.

Fra Norge deltok Sjøfartsdirektoratet og Økokrim. Det finnes også et nettverk av mer teknisk karakter som går på monitoring og prøvetaking knyttet til utslipp – her deltar i første rekke Kystverket fra norsk side. I fjor høst ble det gjennomført et felles seminar mellom disse to nettverkene, som begge er relatert til Nordsjøen.

Tema var håndtering av overtredelser mot seks ulike vedlegg i MARPOL-regelverket, som i korthet gjelder utslipp til sjø og luft i det aktuelle geografiske området i Nordsjøen.

Elleve agendapunkter omfattet bla. diskusjon av strategiske saker, forhold knyttet til Bonn-avtalen, Nordsjø-manualen for maritime forurensningsovertredelser, NSN-seminarer, presentasjon av saker av interesse og samarbeid med andre internasjonale organisasjoner (som tilsvarende regionale nettverk i Østersjøen og Middelhavet, EMSA og INTERPOL). Erfaringsoverføring og orientering mellom nettverkene i hhv. Nordsjøen, Middelhavet og Østersjøen har økt i senere år.

Presentasjoner av saker av interesse og diskusjoner avledet fra presentasjonene er av stor interesse og nytte for delta-kerlandene.

1. <https://www.bonnagreement.org/>

Tekst: politiførstebetjent **Elise Guddal Flo**, Vest politidistrikt

Foto i artikkelen: **Økokrim**

// elise.guddal.flo@politiet.no

Miljøkriminalitet: Ein global trugsel som krev godt, internasjonalt samarbeid

Miljøkriminalitet er ein global og mangearta trugsel som spenner frå ulovleg avskoging og ulovleg fiske til forureining og handel med truga dyreartar. Dette er ikkje berre øydeleggjande for økosystemet og ein trugsel mot det biologiske mangfaldet, det undergrev òg økonomiar og skadar lokalsamfunn.

Skal ein få bukt med desse omfattande utfordringane, krev det godt samarbeid på tvers av landegrensar. I eit nytt samarbeidsprosjekt med Latvia i regi av EØS har Økokrim styrkt sine kontaktar i så måte. Prosjektet har som mål å dele kunnskap og erfaring om metodikk og fag, og har allereie vist seg å vere ein effektiv modell for kompetanseheving og relasjonsbygging.

Prosjektet har lagt vekt på å kombinere ekspertise og ressursar frå norsk politi og forvaltning for å kunne gje ein heilskapeleg innsikt i arbeidet med å identifisere, forebygge, etterforske og straffeforfølge miljøkriminalitet. Deltakarane har utveksla etterforskningsmetodar, delt informasjon, utforska teknologi og hatt et godt samarbeid med forvaltninga.

Økokrim og politiet i Latvia har arrangert fleire samlingar både i Noreg og i Latvias hovudstad, Riga, der deltakarar frå både politi, forvaltningsorgan, miljøorganisasjonar og andre relevante aktørar har vore med. Prosjektet vart avslutta i februar 2023 med ei samling i Riga der prosjektperioden vart evaluert. Svare viser at prosjektet har ført til tettare kontakt mellom politi og forvaltning, mellom

anna gjennom faste møtepunkt. Deltakarane trekte òg fram at prosjektet har ført til betre kompetanse og kjennskap til mogleiken som finst for etterforskning av miljøkriminalitet. Til sist trekte dei fram relasjonsbygging på tvers av landegrensene som ein stor gevinst.

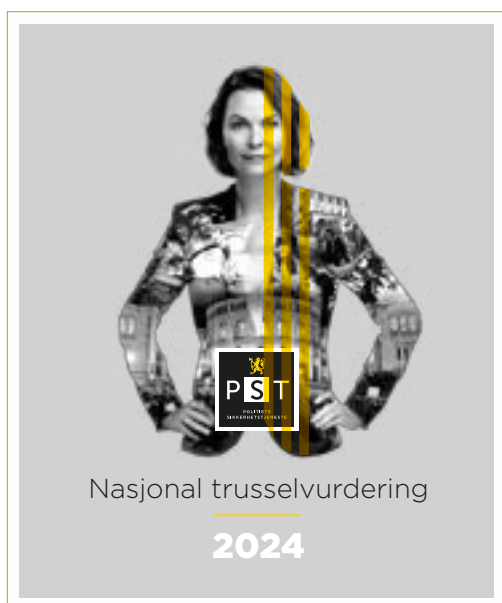
Det er stor semje om at dette prosjektet er eit skritt i rett retning for å bli betre rusta til å handtere dei komplekse utfordringane vi står overfor i det globaliserte samfunnet vi har i dag.

Frå siste samling i Riga i februar 2024. Foto: Policija, Central Criminal Police Department, Latvia.

Miljøkriminalitet i trusselvurderinger

Trusselvurderinger for 2024 fra ulike deler av politiet er nå publisert og vi referer her enkelte utdrag som berører miljøkriminalitet.

PST Nasjonal trusselvurdering 2024 Ekstremisme knyttet til klima-, miljø- og naturvernsaker

Vi vurderer det som svært lite sannsynlig at aktører som er opptatt av saker knyttet til klima-, miljø- og naturvern, vil forsøke å gjennomføre terrorhandlinger i 2024.

Majoriteten av disse aktørene vil fortsette å benytte ikke-voldelige virkemidler for å få oppmerksomhet rundt sine saker.

Det er imidlertid vår vurdering at denne tematikken har et potensial til å radikalisere enkelte aktører.

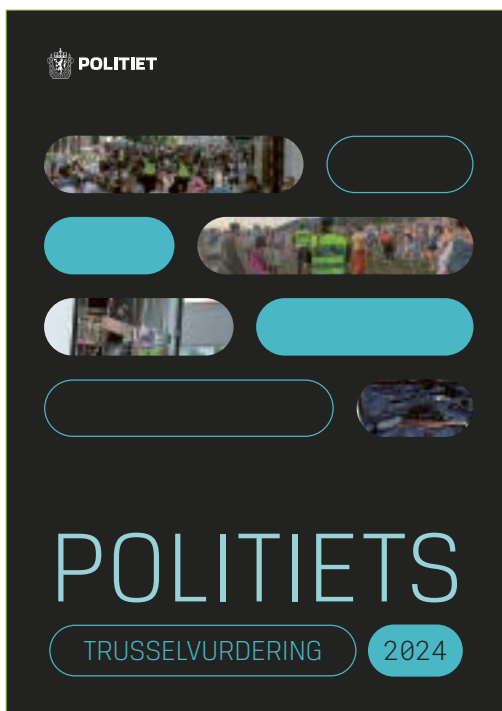
Vi forventer at aktører som er opptatt av klima-, miljø- og naturvernsaker, primært vil fortsette å benytte demokratiske virkemidler for å fronte sine saker i 2024. Enkelte vil imidlertid også ta i bruk ulovlige virkemidler i form av ordensforstyrrelser

og sivil ulydighet. Dette er ikke-voldelige metoder og vil falle inn under politiets ansvarsområde.

Likevel mener vi at denne tematikken har et potensial til å radikalisere enkelte aktører.

En eksistensiell frykt og en opplevd manglende handlekraft fra politisk hold kan for noen legitimere bruken av vold for å nå deres politiske mål. Eventuelle voldshandlinger vil mest sannsynlig rettes mot infrastruktur og eiendom som oppleves å være kilder til klimautslipp. Vold mot mennesker anses som mindre sannsynlig. Politisk motivert sabotasje er således noe vi kan se mer til fremover.

Kontroversielle og dagsaktuelle saker knyttet til tematikken, og påfølgende interessekonflikter, vil videre bidra til flere trusler mot myndighetspersoner og lokalpolitikere.

Politiets trusselvurdering 2024 Miljøkriminalitet

Miljøkriminalitet er mangeartet og omfatter forurensnings-, natur-, fiske- og akvakulturkriminalitet, samt andre aktiviteter som forårsaker alvorlig skade på økosystemer. Denne typen kriminalitet er ofte motivert av økonomisk gevinst eller kostnadsbesparelser, og kan involvere enkeltpersoner, næringsdrivende og kommuner. I Norge er effekten av klimaendringer tydelige, i form av mer nedbør, flere flommer og skred, og isbreer som krymper. Høsten 2023 førte ekstremværet «Hans» til store lokale utfordringer, i form av ødeleggelser både på miljø og infrastruktur. I en tid med økonomisk utfordrende tider, er politiets vurdering at flere vil kunne begå miljøkriminalitet for å kutte kostnader. Politiet vurderer at ulovlige fysiske naturinngrep og arealendringer i naturen kan gjøre oss mindre i stand til å håndtere klimaendringene fremover, og få langt mer alvorlige og kostbare konsekvenser enn de vi allerede ser i dag.

(..) Myndighetenes håndtering, for eksempel gjennom strengere klimatiltak, kan også være en driver for miljøkriminalitet. Det forventes blant annet strengere regulering av forurensningskilder og bruk av naturressurser. Økte kostnader knyttet til forsvarlig deponering av avfall, kan eksempelvis føre til at enkelte neglisjerer kravene eller oppgir uriktig informasjon for å spare utgifter.

Fiskerikriminalitet undergraver en bærekraftig fiskeriforvaltning

Norsk sjømat er å regne som en av landets viktigste handelsvarer. I 2022 ble det fra fiskeri- og havbruksnæringen eksportert 2,9 millioner tonn norsk sjømat til en verdi av 151,4 milliarder kroner. I bransjen forekommer det imidlertid omfattende fiskerikriminalitet, et begrep som omfatter både miljøkriminalitet, økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet. Fiskerikriminalitet er profitt motivert og konkurransevridende, og utgjør en trussel mot velferdsstaten gjennom blant annet unndratte skatteinntekter. I ytterste konsekvens kan den ulovlige virksomheten også ramme matsikkerhet og være en trussel for liv og helse. Fiskerikriminalitet foregår i hele verdikjeden, fra hav til bord.

Overfiske, kvoteovertredelser og feilrapportering undergraver en bærekraftig forvaltning og skader det marine økosystemet. Kvoteovertredelser og feil- og underrapportering av fangst fører også til reduserte skatteinntekter. Feilrapportering foregår hovedsakelig i transaksjonen mellom fiskeren og fiskemottaket, enten

gjennom samarbeid mellom aktørene, eller ved at mottaket underslår fangsten eller fangstverdien fra fiskeren, uten at fiskeren er involvert. Enkelte markedsledende aktører har innlemmet fiskerikriminalitet som en del av virksomheten i flere ledd i verdikjeden.

Både yrkesfiskere og fritidsfiskere omsetter norsk sjømat svart til privatkunder og restauranter. Omsetningen foregår enten direkte mellom kjøper og selger, eller via digitale markedsplasser. Smugling av fangst fra fisketurisme og svart omsetning av eksempelvis kongekrabbe kan bidra til konkurransevridning i markedet. Ulovlig omsetning av sjømat er også en trussel mot matsikkerheten, fordi det ikke er mulig å sikre at hygienen er tilstrekkelig ivare tatt ved håndtering, transport og oppbevaring. I fiskerinæringen forekommer det også arbeidslivskriminalitet og utnyttelse av sårbare arbeidstakere. Dette gjelder hele verdikjeden. Eksempler er lønnstysterier, uforsvarlig innkvartering eller arbeidsmengde, bruk av ulovlig arbeidskraft eller brudd på kjøre- og hviletidsbestemmelser.

Klimaendringer kan forverre konsekvensene av ulovlig hogst

Klimaendringer i form av økt nedbørsmengde og mer ekstremvær kan gi store skader på samfunnets infrastruktur og i verste fall sette liv og helse i fare. Skog bidrar til å regulere avrenningen fra nedbørfelt og beskytter dermed mot effektene av klimaendringer, blant annet ved å hindre flom, erosjon og skred. Til tross for at vi har ordninger som skal beskytte sårbar og viktig natur, foregår det i dag ulovlig hogst av verdifull skog. Dersom omfanget av ulovlig hogst opprettholdes, kan dette gjøres oss mindre i stand til å håndtere klimaendringene fremover. Ulovlig hogst vil dermed få langt mer alvorlige

og kostbare konsekvenser enn det vi allerede ser i dag.

Både skogbrukslova og naturmangfoldloven skal beskytte naturen og motvirke skadefølger av lovovertridelser. Overtradelserne omfatter blant annet hogst som er utført uten lovpålagt miljøkartlegging, og hogst som er utført til tross for at nøkkelbiotoper er kjent og registrert ved lokaliteten.

Antallet anmeldelser er lavt, og de fleste saker som gjelder ulovlig hogst, fremstår isolert sett som lite inngripende. Samlet kan slike overtradelser likevel føre til alvorlig skade. Dette gjelder ikke minst fordi skadene i mange tilfeller er irreversible. Lovbruddet får i de fleste tilfeller ingen eller minimale konsekvenser for gjerningspersonen. Mye tyder på at verken regelverket i seg selv eller myndighetenes håndheving av dette har en avskrekkende virkning. Lav oppdagelsesrisiko, kombinert med potensial for fortjeneste, er faktorer som kan bidra til at ulovlig hogst i Norge vil fortsette.

Rapportene er i sin helhet tilgjengelig på www.pst.no og www.politiet.no.

Tekst: jurist og registertjenesteeier for Jegerregisteret

Marie Kristine Lauten, Brønnøysundregistrene

Foto i artikkelen: **Brønnøysundregistrene**

// mkl@brreg.no

Samarbeid om rettighetstap kan forebygge miljøkriminalitet

Se for deg at du som politiadvokat har en sak hvor en jeger, la oss kalle han Per, er mistenkt for ulovlig å ha skutt to elger, i nærheten av en vei hvor det ferdes folk, og hvor den ene elgen i tillegg ble skadestutt. Du vurderer nå at Per for en periode på tre år bør fradømmes retten til å drive jakt, felling og fangst i form av et rettighetstap etter straffeloven § 56. Du får medhold av retten i påstanden, og dommen besluttet effektivt.

Jegerregisteret kan bidra til at et slikt rettskraftig forelegg eller en dom på tap av retten til jakt, felling og fangst av høstbart vilt, blir håndhevet. Jegerregisteret er et register over personer som har kvalifisert seg til å drive jakt, felling og fangst i Norge, og er opprettet i medhold av viltloven § 26 nr. 7. Miljødirekto-

ratet er eier av registeret og ansvarlig offentlig myndighet.

I 1998 utpekte Miljødirektoratet Brønnøysundregistrene som registerfører for Jegerregisteret. Vi drifter registeret og forvalter den daglige driften, herunder håndheving av tapt jaktrett. En liten di-gresjon for den interesserte leser: Fra

↑ Brønnøysundregistrene flyttet inn i nytt bygg høsten 2022. På bildet vises begge. Til venstre (det blå) det gamle registerbygget og til høyre, det nye. Det gamle bygget er nå revet.

Inngangen til de nye lokalene til Brønnøysundregistrene. →

1.1.2025 flyttes ansvaret for høstbart vilt fra Miljødirektoratet til Landbruksdirektoratet. Da overtar Landbruksdirektoratet eierskapet av Jegerregisteret. Brønnøysundregistrene skal fortsette å være utpekt registerfører.

I skrivende stund har 550 757 jegere registrert seg. Bare i 2023 ble det registrert 13 000 nye jegere i Norge. Per dags dato har 17 av disse jegerne tapt

« Brønnøysundregistrene mottok og registrerte kun ett rettighetstap i 2023.

retten til å drive jakt, felling og fangst av høstbart vilt, og anses dermed ikke som en registrert jeger. I 2023 registrerte vi kun ett rettighetstap. Siden 2017 har vi registrert mellom tre og fem hvert år. Hvorvidt disse tallene gjenspeiler virkeligheten, vet vi ikke.

Politiregisterforskriften § 10-8 hjemler at Brønnøysundregistrene kan motta og behandle informasjon om idømte rettighetstap på blant annet tap av jakt-, fellings- og fangstrett. En absolutt forutsetning for at registeret skal kunne bidra til å håndheve slike rettighetstap, er at politiet sørger for å sende dem til oss.

Tilbake til det innledende eksemplet.

Jegerregisteret mottar den rettskraftige dommen til Per fra politiet, og vi registrerer den i vår database. Nødvendige opplysninger som navn, fødselsnummer eller D-nummer, datoen dommen eller forelegget ble rettskraftig, rettighetstapets omfang, tapsperiode og antall dager ubetinget fengselsstraff registreres.

Vår registrering gjør at jegeren ikke lenger vil stå oppført som aktiv jeger og eventuelt lisensjeger, og hen mister sine tilganger i digitale løsninger som «Min jegerdokumentasjon». Rettighetstapet sørger også for at hen ikke kan registrere seg som jeger eller lisensjeger i den tiden rettighetstapet løper. Jegeren må også ta jegerprøven på nytt, jf. § 12 i forskrift om jakt, felling og fangst, før hen kan registrere seg på nytt når rettighetstapet er utløpt. Når domfelte ikke lenger er en registrert jeger, vil dette også kunne få konsekvenser for andre rettigheter eller plikter hvor det er et vilkår å være registrert i Jegerregisteret.

Konsekvensen av at tapt jaktrett ikke meldes fra om, vil kunne være at noen utøver jaktrett i strid med rettighetstapet, og på uriktig grunnlag har tilgang til de digitale flatene som en jeger har.

Brønnøysundregistrene som registerfører for 17 – snart 18 – register ser at straff for miljøkriminalitet i form av rettig-

hetstap også kan berøre andre registreringer eller aktiviteter. Si for eksempel at Per eier en ettersøkshund og er registrert som godkjent ettersøksekvipasje hos Norsk Kennelklubb. Kari som planlegger å dra på jakt, men ikke har tilgang til egen ettersøkshund, trenger å inngå en avtale med noen som er godkjent til dette.

Ved årsskiftet 2023/2024 ferdigstilte Miljødirektoratet og Brønnøysundregistrene prosjektet «Digital jegerdokumentasjon». I dette prosjektet ble det blant annet laget en digital løsning for å kunne inngå avtale om bruk av ettersøkshund. Løsningen henter godkjente ettersøkskvipasjoner via et API fra Norsk Kennelklubb.

Kari vet at Per og hunden hans er godkjent ettersøksekvipasje, og inngår elektronisk en avtale om at han og hunden skal stille opp dersom det blir behov.

Vi bidrar kun til håndhevingen av et rettighetstap, og forholder oss selvfølgelig kun til ordlyden i rettighetstapet når det gjelder omfanget av det. I Per sitt tilfelle er han kun fradømt retten til å bedrive jakt, felling og fangst. Han står dermed fritt til å utøve andre aktiviteter som er tilknyttet jakt. Rettighetstapet påvirker dermed ikke hans rett til å leie seg ut som ettersøksekvipasje. Kari vet ingenting om rettighetstapet til Per. Til tross for at Per er en svært dyktig ettersøkshundefører, kan utførelsen av denne rollen kanskje utløse noen etiske dilemmaer.

Hvis jegeren i tillegg er innehaver av et enkeltpersonforetak hvor hen driver som jaktguide eller ønsker å starte med det, vil dette være mulig til tross for det idømte rettighetstapet. Per kan også delta i en ettersøksring.

Eksempelene over kan illustrere at alvorlighetsgraden på det straffbare forholdet som er begått, kan gi grunnlag til å vurdere om rettighetstapet også bør omfatte andre registreringer eller aktiviteter som er nært knyttet til å drive jakt. Hvis miljøkriminaliteten er av

« Rettighetstapets omfang må vurderes og tappt jaktrett må meldes til Jegerregisteret.

en slik art at jegeren også burde fratras retten til å drive noen form for næringsvirksomhet eller frivillig virksomhet i form av aktiviteter som er nært forbundet med jaktuttøvelse, må dette fremgå av rettighetstapet. Det samme gjelder hvis jegeren heller ikke anses for å være skikket til å drive ettersøk i form av å være godkjent ettersøksekvipasje hos Norsk Kennelklubb.

Et rettighetstap som omhandler tap av retten til jakt, felling og fangst, kan dermed påvirke flere ting, og Brønnøysundregistrene og Jegerregisteret kan bidra til at rettighetstapet får et reelt innhold ved å bidra til å håndheve det. Ileggelse av rettighetstap skal dermed ikke undervurderes som et effektivt forebyggingsverktøy mot miljøkriminalitet. Med et tettere samarbeid kan vi sørge for å utveksle kunnskap slik at rettighetstapet til Per blir dekkende.

Høge bølger i oppdrettsnæringa

Kriminalitet i oppdrettsnæringa? Mange vil reagere instinktivt med; «vi driv ikkje med slikt» eller «det kan vere nokre useriøse aktørar, men næringa er gjennomregulert og seriøs». Dei seinare åra har ulike problem i oppdrettsnæringa fått mykje mediemerksmd. Lakselus, sjukdommar, forureining, genetiske trugslar, dyrevelferdsproblem og sal av sjuk laks som mat er nokre av eksempla. Ringverknadane frå desse problema, særleg på miljøet, er store. Miljøeffektane frå drifta kjem på toppen av annan påverknad frå menneskeleg aktivitet på det marine miljøet.

Næringa er i dag den nest største eksportindustrien i Noreg, ein milliardindustri med eksport for 105 milliardar i 2020. Det er lenge sidan han passerte sal av villfisk i verdi. Det er ein kompleks industri med aktørar som leverer utstyr, fiskefôr, smolt, frakt, medisin, forskning og foredling, for å nemne nokre av dei viktigaste. Industrien har interesseorganisasjonar

og pressgrupper som ikkje har vore redde for å vise musklar. Utviklinga har hatt brei politisk støtte, og det eksisterer eit ønskje om framhalden vekst. Reguleringa av næringa speglar dette; styresmaktene ønskjer ei konkurransedyktig næring og då vert det lagt til rette for det. Miljø og dyrehelse får ikkje same prioritet¹.

Det kan vere vanskeleg å skilje det

1. Dette kan ein sjå uttrykt til dømes i formålsparagraf en i akvakulturlova: § 1. «Loven skal fremme akvakulturnæringens lønnsomhet og konkurransekraft innenfor rammene av en bærekraftig utvikling, og bidra til verdiskaping på kysten.»

Tekst: **Paul Larsson**, Politi­høgskolen

Foto i artikkelen: **Pexels** og **Pixabay**

// Paul.Larsson@pht.no

lovlege frå det ulovlege. Dei aller feste utsleppa i næringa er lovlege. Om noko er lov eller ikkje, er avhengig av regelverk og konsesjonar. Det er regulert i konsesjonen som er given for drifta av anlegga. Ved søknad om oppdrettskonsesjon må ein dokumentere kva miljøeffektar produksjonen vil kunne ha. Krava til produsentane er fleire, og mynde som Mattilsynet, Miljødirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), Fiskeridirektoratet og Kystverket, tek del i godkjenningssprosessen hos Statsforvaltaren².

Noregs sjømatråd seier på sine nettsider at

«en søknad om godkjenning av en lokalitet sendes Fylkeskommunen som har ansvar for at den kommunen lokaliteten skal ligge i får avklare søknaden i forhold til arealplaner mv, samt at Fiskeridirektoratet får uttale seg om tradisjonelle og evt. samiske fiskeriinteresser.»³

Spørsmål om forureining, botnforhold og strømforhold skal dokumenterast og vurderast i ein søknadsprosess⁴. Dette føre var-prinsippet, der ein forsøker å føresjå moglege problem, er eit grunnprinsipp i miljøretten som ein skal vektleggje ved søknadar om konsesjon. Oppsynet

med utsleppa og forureininga og at dette skjer innafor fastsette grenser, skjer primært gjennom sjølvrapportering frå næringa, og innrapporteringane er grunnlag for risikorapportane⁵ frå Havforskningsinstituttet.

Reguleringa er kompleks, med fleire mynde med ulike ansvarsområde. Mykje av kontrollen er til sjuande og sist avhengig av at bransjen sjølv fører tilsyn og rapporterar opp mot krav og standardar. Sjølvregulering (Larsson, 2002, 2012, Clarke, 2000; Braithwaite & Ayres, 1993) er vanleg i næringslivet, særleg når det gjeld miljøforhold.

« Om noko er lov eller ikkje, er avhengig av regelverk og konsesjonar. Det er regulert i konsesjonen som er given for drifta av anlegga. Med søknad om oppdrettskonsesjon må ein dokumentere kva miljøeffektar produksjonen vil kunne ha.

Kort om forureining

Det er meir enn 1200 oppdrettsanlegg langs norskekysten. Det totale utsleppet frå anlegga er stort, og, samanlikna med annan næringsverksemd, oppsiktsvekkjande. Eg har dokumentert omfanget av utsleppa andre stader (Larsson, 2024), så her gjev eg berre nokre oversiktstal.

2. Akvakultur - oppdrett - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no).

3. (Noregs sjømatråd) I egne sider: Norske regler for miljø og oppdrett (laksefakta.no).

4. Utslepp frå oppdrettsanlegg (laksefakta.no).

5. Risikorapport norsk fiskeoppdrett 2022 - risikovurdering | Havforskningsinstituttet (hi.no).

Nitrogen og fosfor

Det vart i 2018 slept ut 45 gongar så mykje fosfor frå akvakultur som frå resten av norsk industri, medan talet for nitrogen er 24 gongar utsleppa frå norsk industri (Olaussen, 2018). Det meste stammar frå fôr og ekskrement. «Utslipp fra et middels stort oppdrettsanlegg med produksjon av 3120 tonn laks, tilsvarer et avløpsutslipp fra en by på rundt 50 000 innbyggere.» (Miljøstatus, 2019, s. 39.) Høge konsentrasjonar av nitrogen og fosfor kan få store miljøkonsekvensar. Fjordane får problem med oksygeninnhaldet i vatnet, algeveksten aukar, og det kan føre til fiskedaude og daude fjordar. Det er få straffesaker om brot på forureiningslova i oppdrettsnæringa. Høviskeland (2021) nemner eit par saker som gjaldt utslepp frå smoltproduksjon. I eit tilhøve vart det produsert meir settefisk enn kva bedrifta hadde løyve til, og overproduksjonen førte til meir forureining enn dei hadde utsleppsløyve til.

« Høge konsentrasjonar av nitrogen og fosfor kan få store miljøkonsekvensar. Fjordane får problem med oksygeninnhaldet i vatnet, algeveksten aukar, og det kan føre til fiskedaude og daude fjordar.

Kopar og tungmetall

Kopar er særleg giftig for marint liv. Sjølv små konsentrasjonar av kopar kan vere skadeleg for livet i havet. Det påverkar «adferd, vekst, reproduksjonsevne [...] helsetilstand» til organismar i havet⁶. Det

totale omfanget av utslepp av kopar veit ein ikkje heilt, men eit vanleg anslag er at kvart anlegg slepp ut meir enn eitt tonn i året, totalt meir enn 1000 tonn per år frå næringa. Andre næringar har eit mykje strammare regelverk for koparbruk⁷. Kjelda til koparen er stort sett impregneringa av nøtene. Det er funne auka konsentrasjon frå fleire tungmetall som kadmium, arsen, bly og kvikksølv. Metalla stammar frå behandling av fôret. I ein studie publisert i Tidsskrift for den norske legeforening (Averina et. al, 2022) fann ein vesentlege konsentrasjonar rundt oppdrettsanlegg. Metalla påverkar krabbar og andre skaldyr. «Flere steder i Norge er krabbene så forurenset at Mattilsynet anbefaler at man ikke spiser krabbe i det hele tatt. Det er åpenbart at vi har et betydelig forurensningsproblem i mange norske fjorder.» (Op.cit.) Havbruksnæringa er ikkje åleine om å vere ansvarleg for desse skadane, men studien viser høgare konsentrasjonar av tungmetalla rundt anlegga deira.

Mikroplast

Oppdrettsanlegg slepp ut vesentlege mengder mikroplast i havet. Det finst ulike kalkylar på storleiken av utsleppa. Naturvernforbundet la i 2018 fram eit anslag på at utsleppa frå fôringsrøyra var på 300 tonn i året⁸, medan eigne studiar i bransjen har estimert at det låg på mellom 10 og 100 tonn i året (NORCE, 2020).

Medisinar og kjemikaliar

Oppdrettsnæringa nyttar ein cocktail av kjemikaliar i anlegga for å få bukt

6. Kunnskapsstøtte om miljøeffekter av kobber | Havforskningsinstituttet (hi.no).

7. Kobberutslipp fra oppdrettsanlegg bekymrer forskerne – kan skade blåskjell – NRK Rogaland – Lokale nyheter, TV og radio.

8. Ny forskning: Havnæringa slipper ut mindre mikroplast i havet enn man trodde – NRK Nordland.

med lakselus og andre sjukdommar på laksen⁹. Fleire av dei har vist seg å ha omfattande negative effektar, især på skaldyr som reker, krabbe og krill¹⁰. Bruken av hydrogenperoksid mot lakselus auka i perioden 2009 til 2015. Salet var på meir enn 43 tonn¹¹ (Miljøfakta, 2019; Sætre og Østli, 2021). Sidan då har bruken vorte redusert, og regelverket vart stramma inn i 2019¹². I 2022 vart det til samanlikning brukt 3 tonn av middelet. Sjølv små mengder hydroperoksid i vatnet er skadeleg for kreps- og skaldyr, det drep òg anna dyreliv og sukkertare. Bruken var omfattande, samstundes som at lakselusa vart resistent mot stoffet. Fleire andre kjemikalier og nervegifter har vore nytta for å få bukt med lakselusa. I dag nyttar ein oftast termisk avlusing.

Folkehelseinstituttet (FHI) opererer med fem klassar av legemiddel som vert nytta i næringa: antibakterielle middel, middel mot lakselus, middel mot innvollsorm, middel mot overflateinfeksjonar på fisk i ferskvatn (smolt) og roande og bedøvande middel¹³. Roande og bedøvande middel vert mellom anna nytta ved termisk avlusing og slakt. Til dømes vart det i 2022 brukt 48 tonn formaldehyd mot overflateinfeksjonar, og rundt 15 tonn roande middel, mest av stoffet trikainmesilat (metakain) (FHI, 2023).

Genetisk forureining

Oppdrettslaksen er ein domestisert, framavla laks med eigenskapar som gjer at han overlever i merdane og legg på

seg og veks raskt. Sidan lakseoppdretta starta har ein vore klar over problema med at oppdrettslaksen spreier lakselus og sjukdommar til villaksstammene ved

« Oppdrettslaksen er ein domestisert, framavla laks med eigenskapar som gjer at han overlever i merdane og legg på seg og veks raskt.

rømming¹⁴ frå merdane, og at dei kan blande seg med villaksen. Dei ulike laksestammene vi har, er tilpassa livet i sine miljø over lang tid, og genetisk innblanding kan gjere at laksen ikkje greier seg like bra.

Villaksstammen har hatt ein reduksjon på rundt 50 % dei siste 30 åra. Påverkinga frå oppdrettsanlegga kjem på toppen av effektane frå oppdemming, sur nedbør, parasitten Gyrodaktylus salaris, klimaendringar og forureining. Rømming frå anlegga er problematisk sidan omfanget er så stort. Dei seinare åra har ein funne ei vesentleg innblanding av gen frå oppdrettsfisk i norske lakseelvar (Diserud, et. al, 2023). Det er påvist store genetiske endringar i 77 av 250 under-

« Dei seinare åra har ein funne ei vesentleg innblanding av gen frå oppdrettsfisk i norske lakseelvar. Det er påvist store genetiske endringar i 77 av 250 undersøkte laksestammar, altså 30 % av de undersøkte stammene.

9. 002444-Behandling av lakselus (legemiddelverket.no).

10. Miljødirektoratet: – Ulovlig, men ikke straffbart – NRK Trøndelag – Lokale nyheter, TV og radio.

11. Ny forskning viser at lusegiften hydrogenperoksid er langt farligere for miljøet enn antatt – NRK Trøndelag – Lokale nyheter, TV og radio.

12. Regjeringa strammer inn reglene for lusegift i oppdrettsnæringa – NRK Trøndelag – Lokale nyheter, TV og radio.

13. Bruk av legemidler i fiskeoppdrett, 2001–2022 – FHI.

14. Rømd oppdrettslaks smitta med tre ulike virus – NRK Vestland.

søkte laksestammar, altså 30 % av de undersøkte stammene. Rundt 30 % av de 54 laksevassdraga i Norege som er undersøkte, hadde raud status (Diserud, et. al, 2023). Påverknaden frå rømd smolt kan vere stor ettersom ein meiner å sjå at det er fleire smolt som rømmer ut i elvane enn oppdrettslaks (Schjolden, 2011). Rømming har vore blant dei prioriterte problema i ei årrekke, både på grunn av lakselus og den genetiske spreinga. Det finst fleire dommar og ilagte bøter for rømming (Leikvoll, 2021; Høviskeland, 2021).

Eit forsøk på å forklare forholda

Laksenæringa har ikkje let seg påverke i særleg grad av innspel som stiller kritiske spørsmål ved oppdrett. I den seinare tida har det likevel vore leiarar i bransjen som har stilt spørsmål ved dyrevelferda i næringa. Kanskje er det ikkje så vanskeleg å

« **Mykje av reguleringa har ikkje primært handla om å verne miljø og avgrense skadar, men snarare om å gje gode drifts- og konkurransehøve.**

forstå når ein ser at den aukande dauden i anlegga¹⁵ ikkje berre gjev eit dårleg renommé, men også kan svi økonomisk.

Lovbrota i næringa er vanskeleg å forstå om ein ikkje ser dei med økonomiske auge. Næringa er eit stort kompleks der langt fleire arbeider med forskning, foredling, frakt, fôrproduksjon, produktutvikling, sal av utstyr og utvikling av medisinar enn med sjølve produksjonen i merdane. Berre lakselusa er eit eige forskingsfelt. Omgrepet Corporate Crime (Clinard

og Yeager, 1980), eller bedriftskriminalitet, dekkjer delar av dette. Omgrepet kan vere nyttig fordi det rettar ljuset mot bedrifta som aktør og som eit kompleks av ulike delar som i større eller mindre grad kan vere utsett for press i retning av eksempelvis å auke overskot eller utvikle «kreative» løysingar på utfordringar.

Ein legg ofte til grunn at bedrifter er føremålsrasjonelle når dei freistar å oppnå økonomisk vinst. Rutineaktivitetsteorien (Felson, 2013) understrekar kva vekt det har at vala våre vert styrte av høva vi har til å nå eit mål. Om det til dømes er relativt enkelt å tene meir ved å kutte i utgifter til tryggleik, ha større utslepp eller fleire fisk i merdane enn ein har løyve til, så vil dette freiste, især om ein ikkje fryktar kontroll i særleg grad, og sanksjonane er små. Høve gjer tjuv, heiter det.

Lovbrota har normative aspekt. Lakselusa har følgd næringa sidan oppstarten på 60- og 70-talet. Det er likevel først det seinaste tiåret at miljøorganisasjonar og ålmenta har skjont kor omfattande denne drifta har påverka miljøet og innsett dei negative sidene ved dyrevelferda. I løpet av relativt kort tid har oppdrett gått frå å vere «den nye olja» til å få eit meir frynsete rykte (Sætre og Østli, 2021). Næringa har fram til no hatt ei politisk støtte nær sagt utan atterhald, på tvers av politiske ideologiar. Slikt gjer noko med reguleringa og korleis næringa ser på seg sjølv. Mykje av reguleringa har ikkje primært handla om å verne miljø og avgrense skadar, men snarare om å gje gode drifts- og konkurransehøve. Eit anna aspekt er at produksjonen skjer i havet. Skadane har ikkje alltid vore lett å oppdage eller sjå i samanheng med anlegga. Havet er uen-

15. På 16,1 % i 2022 iføljje Veterinærinstituttet. Veterinærinstituttet: Rekordhøy dødelighet i norsk lakseoppdrett i 2022 - DN.

Illustrasjonsfoto

deleg, det toler mykje, har ein resonnert. Christophersen (1991) brukar uttrykket «forureining som tradisjon» for å skildre delar av skipsfarten. Det tar tid å få folk til å skjønne at havet er meir sårbart og utsett enn kva vi har hatt for vane å tenkje i Noreg. Vi har hausta frå havet, ofte utan tanke på at det er grenser for kva havet toler. Dette har tidvis fått dramatiske følger i ei verd med industriell utnytting av ressursane.

Kontrollen av dei ulike anlegga krev betydeleg kompetanse og fagkunnskap. Høve må dokumenterast og etterforskast grundig, og mykje kan gå gale for tilsynsmynde og politi i dei tilhøva der sakene ender i rettssystemet (Sand og Hansen, 2022). Bedriftene er sjeldan passive og kan bruke rikeleg med ressursar på fagfolk med juridisk og teknisk innsikt når dei forsvarer seg i retten. Laksesaker kan raskt ende som «dårlege saker» for Økokrim og tilsynsmyndene, saker som krev mykje, vert møtt med skarp kritikk frå næringa sjølv, og gjev lite uttelling.

Bedrifter kan vere betydelege maktfaktorar. I fleire av sakene Økokrim har

behandla, kan det synes som at storleiken på bedriftene og den tekniske kompleksiteten i drifta har ført til svikt i oppfølginga av regelverket. Bedrifter har

« Vi har hausta frå havet, ofte utan tanke på at det er grenser for kva havet toler.

ikkje reagert på skadar som skulle vore retta opp, eller åtvaringar frå tilsynsmyndene. Det kan synes som at dei ikkje har sikra tryggleiken slik loven krev, og heller ikkje følgd opp kravet i lovverket om sjølvregulering og om å melde frå om feil, sjukdom eller ulukker. Fleire av lovbrota kunne i utgangspunktet kanskje kallast ulukker, men vart ikkje, som i eksempla Leikvoll (2021) nemner, handtert på ein forsvarleg måte av bedriftene. Høviske-land (2021) påpeikar dette:

«I begynnelsen var dessverre rømming av oppdrettsfisk et stort problem i akvakulturnæringen, som følge av uforsvarlig drift, lav teknisk standard på anleggene, tvilsomme sjekk- og

arbeidsrutiner, dårlig eller manglende internkontroll, manglende kompetanse og til dels dårlige holdninger.» (S. 25.)

Det har vore eit knippe straffesaker som gjeld rapportering av lakselus og rømming¹⁶. Her er regelverket tydeleg om ansvaret bedriftene har (Høviskeland, 2021). Tidvis har kontrollmynda vorte motarbeidde, bedrifter har nekta å vedta bøter og brukt store ressursar på å trenere sakene i årevis i rettssystemet¹⁷. Det er fleire indikasjonar på at det finst ein kultur og nokre normer i delar av næringa som set profitt høgare enn miljø og dyrevelferd (Leikvoll, 2021).

Nøytraliseringsteknikkar (Sykes og Matza, 1957) vert ofte brukt som forklaring på kvifor bedrifter bryt lovar og reglar, tidvis med godt samvit. Alle menneske rasjonaliserer (forklarer) eigne handlingar, i så måte kjenner vi godt igjen «teknikkane». Dei går ut på å nekte ansvar, «det var ei ulukke og lite vi kunne gjere noko med», å nekte for at det har

« Det er fleire indikasjonar på at det finst ein kultur og nokre normer i delar av næringa som set profitt høgare enn miljø og dyrevelferd (Leikvoll, 2021).

skjedd nokon skade, «våre utslepp betyr ikkje stort», å nekte for at det finst noko offer, «kva skade har skjedd av at vi hadde litt for stor biomasse?», å fordøme dei som fordømer, «kritikarane er sjølvopptekne laksefiskarar eller kystfiskarar som grisar til sjølve». Den siste teknikken går

ut på å appellere til overordna verdiar, «vi gjorde det for å redde lokale arbeidsplassar». I mange høve kan ein sjå at ein nyttar fleire slike forklaringar for å legitimere «uhellet». Tidvis er det jo også slik at det faktisk er reelt, ein kan ha fått utstyr som ikkje heldt mål, som ryk, og det kan ta tid før slikt vert oppdaga. Spørsmålet er då korleis dette vert handtert når det først er oppdaga. Nøytraliseringsteknikkane blir særleg problematiske når dei legitimerer uansvarleg drift, slik at det oppstår ein «cowboy-kultur» i delar av næringa, og ureina utslepp får gå føre seg over lang tid.

« Nøytraliseringsteknikkane blir særleg problematiske når dei legitimerer uansvarleg drift, slik at det oppstår ein «cowboy-kultur» i delar av næringa, og ureina utslepp får gå føre seg over lang tid.

Nokre merknader til slutt

Artikkelen opna med eit spørsmål om lovbrøt i oppdrettsnæringa er eit utslag av nokre «rotne eple» eller om det handlar om system som gjev seg utslag i skadelig åtferd. Mykje peikar i retning av det siste. Oppdrettsnæringa har fått vide rammer, og er vorten skildra som «den siste tungindustrien i Norge som ikke er pålagt å rense sine utslipp.» (Nilsen 2018) Fiskehelsa, lakselusa og forureininga vert følgt opp tett av fleire forskingsmiljø som Veterinærinstituttet og Havforsknings-

16. Høyesterett øker boten for juks med lakselus – DN.

17. Salmar nekter å betale bot på 4 millioner - Hooked.

EU mener seks norske lakseselskaper har brutt konkurranseregler – E24.

instituttet. Rapportane deira er ofte lite lystig lesnad, sist om fiskehelsa no i vår¹⁸. Forskarar har i årevis åtvart mot forureining, sjukdomar og problem med dyrevelferda¹⁹. Samstundes kan ein få redusert mange av problema om ein strammar inn regelverk og skjerper krava til næringa. Krav til ei næring som driver verksemd på område som vi alle eig saman. Det finst i dag løysingar på fleire av problema. Mellom anna kan ein innføre krav om lukka produksjonsanlegg til havs²⁰. Den norske oppdrettsnæringa er ikkje berekraftig, og volumet i produksjonen og merdane må ned, det er mange einige om (Aarset, B et. al, 2020)²¹. Det er i dag en rørsle som jobbar for strengare regulering i land som Canada og i fleire amerikanske statar (Olaussen, 2020)²². Strengare regulering må òg følgast opp med tettare og betre kontroll av næringa frå dei ulike mynda som jobbar med feltet. Det må få følbare konsekvensar å bryte lovar og regelverk. Kva med å truge med å ta konsesjonar? Riksrevisjonen sin grundige kritikk av kontrollen av næringa frå 2023 må følgast opp (Riksrevisjonen, 2023).

Det er sjeldan ein pratar om offer når ein diskuterer lovbrøt i næringa. Fleire stader langs kysten har det vore hissige konflikhtar mellom kystfiskarar og oppdrettsnæringa. Aktiviteten påverkar livsgrunlaget deira. Laksefiskarar og eigarar med fiskerett langs elvar er ei anna gruppe som dette går utover, men

det påverkar også miljøet og den felles bruken av fjordar og nærmiljø (Nilsen, 2022). Urørt natur langs kysten er ein ressurs under sterkt press.

Økokrim har påpeikt at mange av lovbrøta kan knytast til jakta på profitt i bransjen. Mykje tyder dessverre på at det er ei rett slutning. Reguleringa av næringa handlar om politikk og pengar. Når næringsinteresser står mot miljøomsyn, tapar miljøet ofte. Politikarar og oppdrettsindustrien burde ha felles inter-

« **Når næringsinteresser står mot miljøomsyn, tapar miljøet ofte. Politikarar og oppdrettsindustrien burde ha felles interesse av å ta vare på miljøet.**

esse av å ta vare på miljøet. Om ikkje kan det raskt bli vanskeleg å selje fisk som eit sunt og reint norsk naturprodukt.

Referansar:

- Averina, Maria; Anne-Lise Bjørke-Monsen, Bjørn J. Bolann, Jan Brox, Merete Eggesbø, Ingrid Hokstad, Sandra Huber, Peter Ørebech (2022). Høyt nivå av tungmetaller i krabbe, Tidsskriftet for den norske legeforening. Høyt nivå av tungmetaller i krabbe | Tidsskrift for Den norske legeforening (tidsskriftet.no)
- Aarset, B et. al. (2020). Lost in Translation? Multiple Discursive Strategies and the Interpretation of Sustainability in the Norwegian Salmon

18. Han la frem fiskehelsereporteren denne uken: – Oppdrettslaksen har et tøft liv - Fiskeribladet.

19. Høy laksedødelighet hos verdens største oppdretter – NRK Dokumentar.

20. Lakseoppdrett, Vannforurensning | Ingen lov hindrer kommunene fra å kreve utslippsfrie oppdrettsanlegg (nordnorskdebatt.no) Miljøfakta 2019.

21. Lakseoppdrett slipper ut halv milliard kilo dritt og slam i året - DN.

22. Government of Canada outlines next steps in transition from open-net pen salmon farming in British Columbia - Canada.ca - Washington ends commercial net pen fish farming in state waters - KNKX Public Radio Salmon farmers strike back against anti-aquaculture campaign - The Fish Site.

- Farming Industry, Springer Nature. https://www.researchgate.net/publication/340440511_Lost_in_Translation_Multiple_Discursive_Strategies_and_the_Interpretation_of_Sustainability_in_the_Norwegian_Salmon_Farming_Industry
- Braithwaite, John & Ian Ayres (1993): *Responsive Regulation. Transcending the Deregulation Debate*, Oxford University Press, New York.
 - Christophersen, Jan-Georg (1991). «Forurensning som tradisjon», in Johansen (ed.) *Studier i økonomisk kriminalitet*, Universitetet i Oslo.
 - Clarke, Michael (2000). *Regulation. The Social Control of Business between Law and Politics*, MacMillan Press, London.
 - Clinard, Marshall B. and Peter Yeager (1980). *Corporate Crime*, Free Press, Michigan.
 - Diserud, et.al (2023). Genetisk påvirkning av rømt oppdrettslaks på ville laksebestander – oppdatert status 2023, NINA rapport, 2393. Genetisk påvirkning av rømt oppdrettslaks på ville laksebestander – oppdatert status 2023 - Kudos (dfo.no)
 - Felson, Marcus (2013). «The routine activity approach as a general crime theory», I Eugene McLaughlin & John Muncie (eds.). *Criminological perspectives. Essential Readings*, Sage, 3rd ed.
 - Høviskeland, Hans Tore (2021). *Akvakulturkriminalitet - fra rømning til dyrevelferd*, Miljøkrim, 1 - 2021.
 - Larsson, Paul (2002): Å veilede, overtale eller straffe, *Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)*, Oslo.
 - Larsson, Paul (2012). *Regulating Corporate Crime: From Punishment to Self- Regulation*, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 13.
 - Larsson, Paul (2024). En eksepsjonell næring, *Forurensning i lakseoppdrettsnæringen*, (Manus)
 - Leikvoll, Britt (2021). Forelegg til oppdrettselskap og vare- og tjenesteleverandør, *Miljøkrim 2*. 2021.
 - Nilsen (2018) – Oppdrettsnæringen er en trussel mot økologien | *Fiskeribladet*
 - Nilsen (2022) – Vår felles natur blir ranet av oppdrettsnæringen | *Fiskeribladet*
 - Norges Miljøvernforbund (2019). *Lakseoppdrett. Miljøfakta. Miljøfakta _2019.pdf* (nmf.no)
 - Olaussen, Jan Olaf (2018). *Environmental problems and regulation in the Aquaculture industry. Insights from Norway*, Marine Policy. NTNU Open: Environmental problems and regulation in the Aquaculture industry. Insights from Norway.
 - Olaussen, Jan Olaf (2020). Innlegg: Oppdrettsnæringen må reguleres mer, ikke mindre | *DN*
 - Riksrevisjonen (2023). *Myndighetenes arbeid med fiskehelse og fiskevelferd i havbruksnæringen Dokument 3:12 (2022–2023)*
 - Sand, Amund og Ståle Hansen (2011) «En dårlig sak», *Miljøkrim 2011:2*
 - Schjolden, Joachim (2011). Effekten av «oppdrettsgener» – Hvor skal vi rette innsatsen? *Miljøfakta 2011*, nr. 2.
 - Sykes, Gresham og David Matza (1957). *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*, *American Sociological Review*, Vol. 22.
 - Sætre, Simen & Kjell Østli (2021). *Den nye fisken. Om temmingen av laks og alt det forunderlige som fulgte*, Spartacus, Oslo.

Tekst: **Bjørn Heidenstrøm** (Oslofjorden friluftsråd), **Martin Stener** (Nesodden kommune), **Edmund Randers** (Oslo pd), og **Ann Elisabeth Svanberg** (Øst pd)

Den skjulte miljøkrisen under havet

Nødetatene og hovedredningsentralen bruker hvert eneste år store ressurser på søk og redning i forbindelse med båter med uklart eierskap. Fordi båtene ikke er registrert, får vi ikke avklart om båter som driver rundt, har slitt seg, eller om personer er i nød. Dette opptar mye kapasitet som skulle vært benyttet på en annen måte. Også kommuner, skjærgårdstjenesten, kystverket og andre aktører bruker store ressurser på sunkne, henlagte og trolig eierløse båter, både administrativt og rent økonomisk.

Ifølge båtlivsundersøkelsen fra 2023 har vi 1 067 000 fritidsbåter i Norge. Ethvert fartøy ender til slutt som innlevert avfall eller ulovlig forurensning. Det finnes en returordning for båtvrak under 3 000 kg, mens det for større båter koster 11 kr pr. kg å levere inn båten. Miljødirektoratet opplyser at det fra 2017 fram til i dag årlig er levert inn mellom 10 000 og 14 000 båter lovlig til avfallsanlegg. Kongelig norsk båtforbund (KNBF) estimerer at rundt 5000 fritidsbåter senkes ulovlig hvert år i Norge. Dette samstemmer med erfaringer fra ulike aktører som jobber med problemstillingen.

Fritidsbåt som forurensere

Fritidsbåter defineres i dag som farlig avfall i slutten av kretsløpet. Båtene inne-

holder alt fra PFAS (hormonforstyrrende stoffer), kvikksølv, kobber, flammehemmere, fluorholdige kjemikalier, brom, oljeholdige stoffer og petroleumsprodukter, for å

Seilbåt senket i Nesodden kommune. Ikke registrert eier. Etter heving kom det frem flere borehull under vannlinjen. Fotograf: Martin Moi
↓ Stener

Eldre skøyte trolig kjørt på grunn med vilje fordi den begynte å synke. Ikke registrert eier.

← Fotograf: Follo Brannvesen

Forlatt jolle. Ikke registrert eier.

↓ Fotograf: Martin Moi Stener

nevne noe. En flytende båt i dårlig forfatning kan på sekunder gå fra å være avfall til å bli akutt og langvarig forurensning på havbunnen.

Problemet med vrakbåter oppstår når verdien av båten er lav eller negativ. Eiereren av båten ønsker å få bort ansvaret for å unngå utgifter, og har derfor få alternativer. Dersom båten er under 3000 kg, kan den leveres til avfallsanlegg, eller så kan båten gis bort via salgsside på nett. Eiereren kan også fjerne kjennemerker og

« En flytende båt i dårlig forfatning kan på sekunder gå fra å være avfall til å bli akutt og langvarig forurensning på havbunnen.

hensette den. I verste fall senker de båten. For å fjerne problemet blir det derfor viktig å jobbe forebyggende slik at disse scenarioene unngås.

Operativt båtregister

I dag finnes det ikke noe operativt nasjonalt pliktig båtregister. Dermed har vi ikke mulighet til å følge prinsippet i forurens-

ningsloven, om at forurenser betaler. Eiereren av et fartøy kan være anonym og dermed unngå alle utgifter ved eventuelle utslipp/heving. Kommunen kommer i siste instans inn som forurensningsmyndighet, og kostnadene kan løpe fra tusenvis til flere millioner kroner. En kostnad skattebetalerne må betale.

Det er svært ulik praksis i hvordan kommunene forvalter og følger opp forurensning fra båtvrak. Noen tar det på største alvor, og forsøker med gjeldende lovverk å følge opp, mens andre kommuner ser på båtvrak som en stor utgift, og ønsker ikke å gjøre noe med det. De sliter også med tolkningen av forurensningsloven, og havne- og farvannsloven. Det er svært ulike tolkninger av de forskjelli-

Lekterprosjektet på innsamling, Indre Oslofjord.
 ↓ Fotograf: Martin Moi Stener

ge paragrafene som medfører at kommunene blir handlingslammet.

Det er et stort rom for tolkning av hva som defineres som akutt forurensning, og vrakbåter tas i mange tilfeller dermed ikke tak i før de synker. Kostnadene ved heving av en båt som har sunket, kan fort tidobles sammenlignet med kostnadene ved å håndtere en båt som flyter.

Det er i første instans helt avgjørende at det kommer på plass et nasjonalt pliktig båtregister. I tillegg trengs lover

« **Det er i første instans helt avgjørende at det kommer på plass et nasjonalt pliktig båtregister.**

som gir kommunene og politiet mulighet til å gripe inn mot uregistrerte båter. Hvis disse forutsetningene kommer på plass, kan vi jobbe aktivt forebyggende for å redusere miljøbelastningen som vrakbåter medfører.

En syk Oslofjord

Regjeringens helhetlige tiltaksplan for Oslofjorden er en femårig redningsplan

med 63 tiltakskort hvor marin forsøpling og miljøskadelige kjemikalier er bakt inn i flere av tiltakskortene.

Vi mener at vrakbåter er et veldig konkret problem som enkelt kan løses dersom vi har egnet lovverk og politisk vilje. Det er stort fokus på Oslofjorden, som allerede har mange utfordringer. Det er åpenbart at vi som et minimum må ta tak i den konkrete miljøskadelige forurensningen som vrakbåtene representerer i dag.

Lekterprosjektet er et samarbeid mellom Handelens miljøfond og Kambo Marina. Prosjektet har siden oppstart i 2018 samlet inn 4087 tonn båter i Oslofjorden gjennom Kambo Marina. Lekterprosjektet er et krafttak for Oslofjorden, men ingen permanent løsning på utfordringene med båtvrak.

Kilder:

- Sveinar Kildal (konsulent og rådgiver for Nasjonalt lekterprosjekt 2024, regionalt lekterprosjekt siden 2019)
- Ketil Svelland (Kambo Marina)
- Stig Hvide Smith (KNBF)
- Maria Antonsen (Marfo - Miljødirektoratet)

For båter over 3000 kg tror vi det blir avgjørende at staten finner en løsning som fjerner eller reduserer insentivet med å senke båter. Eksempelvis koster det i dag 187 000 kr å kvitte seg med en båt på 20 tonn.

Dømt for senking av båt

Et eksempel på en sak der en person ble dømt for å ha senket sin båt i sjøen er fra Hammerfest tingretts dom fra 2018.

THAFE-2018-71608

I denne saken ble en 58 år gammel fisker dømt for forurensning ved å senke i sjøen en til dels utrangert båt. Båten var en sjark på ca. 22 fot. Boten ble satt til 18 000 kroner for overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a, jf. § 9, jf. forurensningsforskriften § 22-4.

Tingretten viser ved straffutmålingen blant annet til Rt 2015-392 avsnitt 52 der

Høyesterett uttaler at det av allmennpreventive grunn må reageres strengt i saker om miljøkriminalitet og videre at «...bilkirkegårder - er et økende miljøproblem i hele landet». Tingretten sier at det samme må kunne sies om dumping av skip. (Hammerfest tingretts dom 10. august 2018, THAFE-2018-71608).

Bilde av sjarken.
Foto: Finnmark

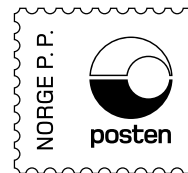
↓ politidistrikt

Quiz

Skann koden, svar på 5 spørsmål, hvor svarene finnes i bladet, og bli med i trekningen av en flott premie!

Returadresse: Økokrim, Pb. 2096 Vika, 0125 Oslo

Nøtteliten spiser fuglefrø.

Foto: Karoline Iversen Dokken

Neste nummer kommer i desember 2024

Du finner tidligere nummer av Miljøkrim på <https://www.okokrim.no/fagbladet-miljoekrim>. Ønsker du å bestille bladet, endre mottakerinformasjon eller avslutte abonnementet, send en e-post til miljokrim.okokrim@politiet.no. Send e-post til samme adresse om du har innspill og/eller forslag til tema.

ØKOKRIM

www.miljokrim.no